

Erdélyi Ritkaságok

Szerkeszti: Dr. Jancsó Elemér

1.

AZ ERDÉLYI
MAGYAR SZÍNÉSZET
HŐSKORA

1792—1821

∴

*Káli Nagy Lázár
visszaemlékezései*

*

II. KIADÁS

*

MINERVA KIADÁS KOLOZSVÁR

*Az Erdélyi Ritkaságok
eddig megjelent kötetei:*

1. Az erdélyi magyar szí-
nézet hőskora (1792—
1821). Káli Nagy Lázár
visszaemlékezései. Beve-
zetéssel ellátta dr. Jancsó
Elemér. 1939.
2. Péterfi Károly esztéti-
kája. Bevezetéssel ellátta
dr. Kristóf György. 1940.
3. Ruzitska György vissza-
emlékezései. Bevezetés-
sel ellátta Lakatos Ist-
ván. 1940.
4. Bod Péter önéletírása.
Bevezetéssel ellátta dr.
Jancsó Elemér. 1940.
5. Oroszhegyi Józsa: Ro-
mán élet. Bevezetéssel
ellátta dr. Bíró Sándor.
1942.
6. Lakatos István: Székely-
udvarhely legrégibb le-
írása. Bevezetéssel el-
látta Jaklovsky Dénes.
1942.
- 7—8. Jánosfalvi Sándor
István: Székelyhoni uta-
zás. I—II. Bevezetéssel
ellátta dr. Benczédi Pál.

Előkészületben:

- 9—10. Bölöni Farkas Sán-
dor: Nyugateurópai uta-
zás. I—II. Bevezetéssel
ellátták dr. Jancsó Ele-
mér és dr. Gál István.
- 10—11. Hermányi Dienes
József: Nagyenyedí De-
mokritos. I—II. Beveze-
téssel ellátta dr. György
Lajos.
12. Bólyai János Appendixje.
Bevezetéssel és magya-
rázó jegyzetekkel ellátta
dr. Dávid Lajos.

*E sorozat külső címlapjának
kerete az első kolozsvári nyom-
tatvány (Heltai Gáspár 1550-
ben megjelent Katekizmus)
címlapjának hű másolata.*

II / 14. 867
ERDÉLYI RITKASÁGOK

Szerkeszti: Dr. Jancsó Elemér

I.

AZ ERDÉLYI
MAGYAR SZÍNÉSZET
HŐSKORA

1792—1821

KÁLI NAGY LÁZÁR
VISSZAEMLEKEZÉSEI

BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA:

Dr. JANCSÓ ELEMÉR

~~140.850~~ 160.850

MÁSODIK KIADÁS

Minerva Rt. kiadása Kolozsvár, 1942

511.21 —

Felelős kiadó: Dr. Jancsó Elemér.
Minerva Rt., Kolozsvár. 15576. — F. vezető: Major József.

Előszó a második kiadáshoz.

Az »Erdélyi Ritkaságok« sorozata 1939-ben indult meg azzal a kettős céllal, hogy egyrészt multunk ismeretlen emlékeit kiadva, ezeket a pusztulástól megmentse, másrészt az élő mult feltárásával nemzeti öntudatosításunk ügyét szolgálja. Az első kötet Káli Nagy Lázár színháztörténete volt, mely a Farkas-utcai lerombolt színház hősi korszakának állított maradandó emléket. A szerénykiállítású kis könyvet úgy a kritika, mint az olvasóközönség megértő szeretete fogadta. Alig másfél év alatt az első kiadás összes példányai elfogytak és rövidesen szükségessé vált egy második, részben bővített kiadás megjelentetése is. A kolozsvári színháztörténet 150 éves évfordulója végül alkalmat adott e mű újbóli megjelentetésére. 1942 novemberében a tulajdonomban levő sorozat folytatását a kolozsvári »Minerva« könyvkiadó-vállalat vette át és az »Erdélyi Ritkaságok« által képviselt tudományos és nemzetöntudatosító program alapján évi 10—12 kötet kiadását határozta el. A sorozat kötetei ezután egységes borítólapppal fognak megjelenni és fedelüket Heltai Gáspár Catechismusának (1550) címlapja díszíti. Az új köntösben megjelenő sorozat ezzel is az erdélyi hagyományokhoz való ragaszkodást akarja kifejezni.

Káli Nagy Lázár visszaemlékezéseinek második kiadása az elsőtől csak annyiban tér el, hogy a bevezetőn és a visszaemlékezéseken kívül részletes bibliográfiát és jegyzeteket is tartalmaz. Káli Nagy Lázár életrajzán kívül néhány úttörő színész rövid élet- és jellemrajzát is szükségesnek találtuk e korszak történetének helye-

sebb megérthetése céljából közölni. A kolozsvári színház multja iránt érdeklődőknek pedig közel félezer címszóból álló bibliográfiát állítottunk össze, amely, ha nem is teljes, de a továbbkutatást, a részletekbe elmélyedni akarást mégis nagyban elő fogja segíteni.

Az »Erdélyi Ritkaságok« új köntösben és a Minerva kiadásában való megjelenése alkalmából nem mulaszthatom el, hogy hálás köszönetet ne mondjak mindazoknak, akik e vállalkozást eddig erkölcsileg és anyagilag is támogatták. Elsősorban dr. Imre Kálmán igazgató urat illeti hálás köszönet azért, hogy e sorozat továbbfolytatásának nemes célkitűzéseit magáévá téve, azt a gyakorlati megvalósítás útján döntő módon elősegítette. Hálás köszönet illeti Kelemen Lajos levéltári főigazgató urat, aki már a sorozat első kötetétől kezdve önzetlen tanácsaival és jóakarató kritikájával mellém állt és a jövő program kialakításában is segítségemre volt. Végül köszönetet mondok az »Erdélyi Ritkaságok« eddigi vevőinek, olvasóinak és terjesztőinek lelkes és önzetlen támogatásukért. Kérem tartsák meg a jövőben is az »Erdélyi Ritkaságok« és azon át az erdélyi magyar mult szeretetét, mely sokszor lesújtó és tragikus sorsunkra emlékeztető tanulságokat rejt magában, de ugyanakkor a jelen kötelességein át a jövő feladatvállalásai felé mutat útát.

Kolozsvár, 1942. nov. hó 11.

Dr. Jancsó Elemér,
az Erdélyi Tudományos Intézet tanára.

Az erdélyi színészet hőskora.

„Különös játéka, vagy gondoskodása a sorsnak — írja Janovics Jenő a kolozsvári színházról írt visszaemlékezésében —, hogy az erdélyi magyar színjátszás és Kátóna József ugyanegy napon született.“

Kecskeméten, a hajdani Bárány-utcában egy bogárhátú, náddal fedett, csendes kis házban, 1792. november 11-én született a legtragikusabb magyar zseni s Kolozsvárott ugyancsak 1792. november 11-én gyujtották meg a gyertyákat azon az alkalmi színpadon, amelyet Rhédey grófné kuriájának nagy báltermében állítottak fel s Kótsy Patkó János, az „Erdélyi Nemes Magyar Jádzó Társaság“ első igazgatója és nagy műveltségű rendezője, ezen az őszi estén mondta ki az első szót a „Titkos ellenkezés vagy Köleséri“ című posséban. Ezen a napon született meg a magyar színészet.

E két egybeeső évszám valóban kiindulópontja a diadalmas útján elinduló magyar színészetnek és drámaírásnak, amely alig másfélszáz év alatt sok tekintetben nyugat nagy népei színpadi kulturájának színvonalára emelkedett fel. De vajjon a véletlen munkája-e, a sors titkos és kiszámíthatatlan rendelése, hogy éppen a francia forradalom legviharosabb éveiben, a forrongások és nyugtalanságok Európát és nemzetünket is felemésztő ko-

* Ma 131 éve és ami 1792. november 11 óta történik. Pesti Napló, 1933. november 12.

rában vert gyökeret a magyar színpadi műveltség Erdélyben? A költő bizonyára a sorsszerűség mellett foglal állást, az irodalom multját kutató tudós azonban inkább az okok és okozatok láncolatán fog végigmenni, hogy megtalálja az igazságot. A kolozsvári színészet történetével ismételten és sokat foglalkoztak. Kisebb-nagyobb terjedelemben a magyar drámai irodalom és színészet valamennyi feldolgozója tárgyalta és méltatta jelentőségét, de legrészletesebben és a magyar színésztörténetírásban szinte páratlanul hatalmas anyagot gyűjtve össze, Ferenczi Zoltán állított örök emléket az első állandó magyar színház munkásságának.* De munkája bármilyen értékes legyen, ezúttal úgy az ő, mint a Bayer és Vályi adatait csupán az általános és bevezető részekben használtam fel, helyettük kritikai megjegyzéseikkel és kiegészítéseikkel élve, a színház történetének legelső írója, Káli Nagy Lázár egykori feljegyzéseire támaszkodtam.

De mielőtt Nagy Lázár munkája alapján a kolozsvári színészet létrejövetelének filmjét lepergetnénk, hadd vessünk néhány pillantást az előzményekre. Az erdélyi magyar színészet multját vizsgálva, nagyon messzi mehetnénk vissza, ezúttal azonban a XVIII. században maradunk. A szatmári béke utáni évtizedek fáradt és szomorú légköre Erdélyre is ránehezedett. De a látszólagos tespedés mögött új erők gyűjtése folyik. A mélyre néző kritikus már a hatvanas években észreveheti az életnek és a fejlődésnek azokat az új csiráit, amelyekből az első alkalmas pillanatban nagyra nő az újjáéledő nemzeti irodalom fája. A színészet is, a többi művészetekhez ha-

* Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története, Kolozsvár, 1897. 539. oldal.

sonlóan, csupán a mindenkori társadalmi viszonyokból érthető meg. Mária Terézia korában Erdélyben éppúgy, mint Magyarországon, a német színészet uralkodik és a kevésszámú magyar nézőközönség is kénytelen német darabokat látogatni. Igazában azonban sem a főurakat, sem a köznemeseket nem nagyon érdekli a színpad. Erdély székhelyének, Nagyszebennek, sincsen még állandó színészete. Az egymást követő próbálkozásokat a német polgárság is eleinte közönnyel kíséri. 1780-ban például a gubernium a következő indokolással utasítja vissza az egyik színtársulat játszási kérését: „Mivel a fejedelemség kormányára nézve a helyzet és körülmények olyanok, hogy a komikus játékok mind a közönségnek, mind az ezeket játszóknak inkább ártanak, hogysem valami hasznót lehetne tapasztalni, a játékok gyakorlására a kért engedély a kérelmezőnek nem adható meg.“* Vajjon nem Rousseau elítélő szellemének távoli visszhangja ez a határozat, nem-e a nagy genfi polgár egyik erdélyi híve tört pálcat mesterének hatása alatt a színészet ügye felett? Hiszen a *Lettre à D'Alembert sur les spectacles* elvei ismertek voltak nemcsak Nyugateurópában, de Erdély főúri kuriáiban is. A következő évek jelentős változást hoznak a közönség érdeklődése terén is. Legalább is erre mutatnak a német színészet későbbi sikerei, amelyet leginkább a kormányzás köré csoportosuló magyar fő- és köznemesség támogat. A minden iránt fogékony és humanista Bánffy György jár jó példával elől és megszeretvén a német színészeket, hozzájárul az állandó színházi épület létesítéséhez is. Az első és egyetlen állandó német színház

* L. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színház története, 6. l.

tehát Erdélyben Bánffy György jóakarató támogatásának és a magyar nemesség pártfogásának köszönheti megszületését. A színészetet Erdély vezető magyar családjai Nagyszebenben szeretik meg, de a színpadi kultúra hívei nagy számmal toborzódnak a Bécsben élő, vagy ott rövidebb-hosszabb időt töltő erdélyi magyar nemesek és polgárok közül is. Döntő jelentőségű a magyar színészet kialakulására a kormányzóság székhelyének áttétele Nagyszebenből Kolozsvárra. A fővárosváltztatás nemcsak azoknak a külső körülményeknek tulajdonítható (török háborúk), amelyekkel a szászok előtt igyekeztek Bécsben az áthelyezést igazolni, hanem annak a nyelvi és társadalmi harcnak is, amely a gubernium átvétele mögött nyíltan és titokban lezajlott. Nagyszeben és Kolozsvár harca a guberniumért az erdélyi szászság hanyatló erejének és befolyásának tükörképe az egyre jobban szervezkedő és feltörő magyar nemesi és polgári társadalommal szemben. E békés, de heves harcban a magyarság győz és e győzelem biztosítja számára a további gazdasági és kulturális fejlődés lehetőségeit. Kolozsvár jelentősége megnő. A kormányzóság ideköltözésével még több vidéki nemes család költözik be és megnő az itteni németiséggel szemben a magyar polgárság öntudata is. Az erdélyi magyar színészet és irodalom fejlődésének Kolozsvár összehasonlíthatatlanul jobb lehetőségeket nyújtott a maga évszázados középiskoláival, nagyszámú nemességével, mint az erdélyi magyarok nagy részétől földrajzilag is távoleső Nagyszeben.

Kolozsvár közönsége előtt sem volt ekkor már ismeretlen a színészet. Több feljegyzés szerint már a század közepén voltak színielőadások és a nyolcvanas évek

végén több német színtársulat próbál itt is szerencsét. Az erdélyi magyar színészet kialakulásában fontos szerepet játszhattak az úgynevezett főúri műkedvelő előadások és az iskolai színdarabok is. A dunántúli magyar főurak színházi műveltsége természetesen jóval túlszárnyalja a szerényebb keretek között élő erdélyi nemesség előadásait. Az Eszterházyak, Pálffyak, Erdődyek, Koháryak, Grassalkovitsok (Pintér szerint)* „nemcsak a bécsi színházak felvirágoztatására költöttek óriási összegeket, hanem arra nézve is megtettek mindent, hogy győzelemre segítsék a magyarországi német színészek törekvéseit. Színházakat építettek a német színészeknek, díszleteket hozattak számukra külföldről, szükség esetén palotáikat is rendelkezésükre bocsátották, de mikor később arról volt szó, hogy az első magyar színtársulatot segítsék, akkor, csekély kivétellel, sorra elzárkóztak.”

Ebben a korban úgy az iskolai, mint a nemesi színjátszás főcélja a szórakoztatás, a kellemes időtöltés. Egyikben a főnemesség, másikban az iskolákat látogató, főként nemesi ifjúság szórakozási kedve ölt irodalmi formát. Főurainknál a műkedvelő-előadások divatja főként a nők szerepelni és feltűnnivágyásából táplálkozott. A nemesi színészkedés a társasélet egyik formája, ahol a férfiak és nők egyaránt versenyezhetek modorban, ruházatban és beszédben egymással, sokszor mély ízlést és komoly irodalmi elmélyedést áruva el. Valószínű, hogy e téren éppen úgy, mint a műveltség akkori egész területén, a francia befolyás érvényesü-

* Pintér Jenő: Magyar Irodalomtörténet IV. köt. 93. oldal.

lése segíti elő a színészet ügyét is.* Nem érdektelenek e tekintetben egy francia kritikusnak a megállapításai, aki a XVIII. század főúri színészetét illetően a következőket mondja: „A komédiajátszás hajlama meghódít minden osztályt, Versailles magánlakosztályaiból kimegy a Marais-negyed palotáiba, a külvárosok kis házaiba, és ennek az általános divatnak és ellenállhatatlan szokásnak oka a nővel veleszületett kettős tulajdonság: a mulatás és szereplés vágya. Hol is lehetne jobb alkalmat találni a szórakozásra és a magamutogatásra, mint a színházban, hacsak nem a színpadon, a deszkákon, ahol ő játszik és ahol egyúttal ő maga is látványosság.”

A XVIII. század második feléből már vannak adataink a nemesi és iskolai színjátszásra vonatkozólag. Erdélyben már 1765-ből van feljegyzés ilyenfajta nemesi műkedvelő előadásról. Szathmáry kolozsvári tanár írja, hogy „1752-ben is voltak privátus uraknál holmi magyar játékok, mint amilyenben én is játszottam.” Tudunk még nagyenyedi, gyulafehérvári és tor-dai műkedvelő-előadásokról is. A másik fajta színjátszás: az iskolai előadások, részint a szórakozás, részint az irodalmi érdeklődés terjesztését szolgálták. E tekintetben Nagyenyed vezet, ahol 1792 szeptember 18-án „35 tógás diák és úrfiak” megalakítják az első erdélyi önképzőkört. Ennek a kicsiny irodalmi társaságnak egyik legfontosabb programpontja latin, német, francia és görög víg- és szomorújátékok fordítása és színielőadások tartása. 1792-ben előadják Voltaire

* Baranyai Zoltán. *A francia nyelv és műveltség Magyarországon. XVIII-ik század*, Budapest. 1920.

Brutus-át, sőt egyes darabokkal ellátogatnak Tordára és Dévára is. A vásárhelyi kollégiumban szintén voltak az enyedihez hasonló iskolai előadások. A főúri és az iskolai színjátszással szemben legfőbb jelentőséggel mégis csak a 80-as években végbemenő hatalmas társadalmi erőátcsoportosulások bírnak. A főnemesség és a köznemesség mellett feltűnik egy új társadalmi réteg, a polgárság is, de a külső átalakulásokon kívül a nemességen belül is észrevehető ideológiai változásokat látunk. Helyesen állapítja meg Mályusz Elemér a magyar polgárság kialakulásáról írt tanulmányában, hogy nálunk, a nyugati fejlődéstől eltérően, a nemesség áll az öntudatosodó polgárság élére és vezetőszerépét hosszú időn át meg is tartja. Mályusz tételét igazolva látjuk, ha az erdélyi magyar nemesség és városi polgárság közös művelődési együttműködésére tekintünk. Úgy Erdélyben, mint Magyarországon már a hetvenes évektől fogva a reformerek buzgó csapatával találkozunk, akik, ha egyelőre komoly eredményt nem is érnek el, munkásságukkal mégis hozzájárulnak egy nagyobbvonalú és nemzeti alapon történő kulturális fejlődés megindulásához. Az Erdélyben előretörő magyarsággal szemben csupán a szászok ellenállása képezett komolyabb nehézséget, akik gazdasági és kulturális előjogaikat féltették a magyarok váratlan előretörésétől. A feléledő nemzeti szellem ad lehetőséget az 1790-ben kezdődő önálló erdélyi megmozdulásoknak is. De már az erdélyi kezdeményezéseket megelőzőleg, a 90-es pozsonyi országgyűlésen is szóba kerül a magyar játékszínnek ügye, azonban sem ez, sem a magyar nyelv érdekében történő egyéb javaslatok komoly eredményt nem érnek el. Az a tény, hogy Erdélyben a magyarországi sikertelenség ellenére,

mégis lehetett valamit tenni, főként azzal magyarázható, hogy erre a kellő lelki előkészítés már megtörtént. Aranka nyelv művelő társasága és az erdélyi színészet a vallásfelekezetek és társadalmi osztályok összefogása nélkül bizonyára még annyi eredményt sem érhetett volna el, mint amennyit e nehéz időkben elért. Ennek a lelki előkészítésnek tulajdonítható, hogy Erdély, az örökös kezdeményezések hazája, ezúttal a színészet és irodalomszervezők ügyét, mint általános nemzeti ügyet, tudta a kis ország közvéleményével elhíttetni és ezáltal a célt részben el is érni.

A kormányzóság Kolozsvárra költözésével Bánffy György és a körülötte csoportosuló főurak és kormányzói tisztségviselők állanak a magyar művelődési megmozdulások élére. Jósika visszaemlékezéseiből jól ismerjük azt a fejedelmi társas és kulturális életformát, amit a külföldi példák után Erdély kormányzója kolozsvári palotájában igyekezett meghonosítani. És bár az erdélyi Versailles utánzason és divaton épült fel, hatása letagadhatatlan. Az erdélyi siker egyik oka éppen e társasélet összetartó és példaadó jelentőségében keresendő. De lehet-e csodálkozni, ha a sikertelen magyarországi kezdeményezésekkel szemben a kortársak, így például Kármán és Csokonai szívét bámulattal és reménységgel töltik el a kolozsvári sikerek. A Nyelv-művelő Társaság felhívására válaszolva, Csokonai Erdély rajongásában a következőket írja: „Boldog vagy, oh kisdéd Erdély... te fogod be az utolsó magyarnak szemét, mikor mi már vagy oesterreichok, vagy rusnyákok leszünk. Ennek az érdekes tartománynak nem mes törekvései megszégyenítik a Duna és Tisza négytágas cirkulusait.“

Aranka György nyelvművelő társasága szintén szoros összefüggésben áll a színészet kialakulásával. A nagy kultúrpolitikus az erdélyi országgyűlés elé terjesztett javaslatában a nyelvművelés egyik legfontosabb eszközének tartja a magyar színészetet. „Egy magyar játékszínnek felállítását talán legelől kell tennem azok között az eszközök között, írja, melyek anyai nyelvünk gyarapítására s közönségesítésére szolgáltak. Bizonyos, hogy a legfőbb eszköz és ezért a társaságnak egy különös tárgya a hetedik tárgy. Melynek végbevitele, úgy mint egy játszószínnek közönséges kinyitása, jóllehet most elsőbe egyenesen a társaság foglalatosságának tárgya nem is lehet, kötelessége lészen mindazonáltal ezt szem elől el nem vetni, hanem az arra hajlandó személyeket felébreszteni és az igyekezőknek minden módokkal munkálkodására is segítségül lenni.“

Aranka igyekszik terveit nyomban meg is valósítani. 1792. július 8-án a színészet ügyében már levelet írt Soós Mártonnak, aki az első pesti kezdeményezők között szerepel. Soós válaszában megemlíti, hogy ebben az ügyben már több erdélyi főúr járt Kelemen Lászlónál. Nemsokára Naláczy testőríró Bécsből Erdélybe visszautazva, szintén felkeresi Soóst és magával hozza Kelemen tervezetét is. Az egyezés, sajnos, elmarad. De közben a Fejér testvérek és néhány hozzácsolakozó színész, valószínűleg Aranka biztatására, kérést ad be a főkormányshoz színielőadások tartása végett. „A színdarabok (Comedia) előadásaira magukat elszánt nemes ifjak társulata, hogy a magyar nyelven írt vagy pedig ezután irandó darabokat a nemzeti és anyai nyelv nem csekély hasznára kívánja a színház megnyitásával eléadni.“ Kéri a királyi főkormányt, hogy adjon enge-

délyt a játékok előadására bárhol Erdélyben. A kormányshék jóváhagyja a „könyörgők“ engedélyét, hogy tartsanak előadásokat „a nemzeti nyelvnek“ is nagyobb gyarapítására és pallérérozására szolgáló erkölcsös játékokat itten Kolozsvár városában“, de vigyázzanak arra, hogy a darabokat cenzurázzák meg, nehogy tartalmuk beleütközzön az erkölcs, vagy a vallás törvényeibe. Mint érdekes adatot megemlíthetjük Ferenc császár erdélyi útját is, aki a magyar főurak német színpártolását látván, abban a királyi kegy túlzott hajszolását vélte felfedezni és kijelentette az őt kísérő magyar főuraknak, hogy idegen nyelvet tanulni nem kötelesség, a „hazait nem tudni azonban szégyen“. Majd megkérdezve tőlük, hogy van-e Erdélyben magyar színtársulat, a nemleges válaszon csodálkozását fejezte ki.

1792. november 11-én megkezdődnek végre Kolozsvárt a színielőadások. Nagy Lázár, a kolozsvári színeszet első történetírója, ezeknek az éveknek eseményeit főként Jancsó Pál feljegyzései alapján meséli el. A kis társaság — írja — a darabokat „maguk közt“ „republikai“ formák között, maguk hasznukra adták elő egy-egy héten elébb egy, azután két, s végre három játékokat is 1795. március 28. napjáig.“ Ekkor az országgyűlés veszi kezébe a színház ügyét. A társaság igazgatására és a színeszeti ügyek kormányzására „öt nevezetes buzgó hazafi biztosokat“ rendel ki. Az 1795. március 20-iki országgyűlés jegyzőkönyvében a színeszet ügyéről a következők állanak: „jelentik, hogy mivel minden nemzetnek tökéletes fennállását annak nyelve fenntartásából lehet megismerni s ugyanezért minden virágzó nemzetek nyelveknek művelésére és pallérozására gondoskodásukat különösen fordították, szük-

séges volna a magyar nemzetnek is mind többi dicső nemzetek példáitól ösztönöztenve, mind maga fennállására tekintve, a nyelvének fenntartását munkálkodni, mivel pedig ezen nemes célravezető eszközök közül egy nevezetesen lehet tartani a magyar játszó színnek és játékoknak jó elrendelését, melyeknek a szívbe hatalmas befolyásuk és munkálkodó erejük lévén, nemcsak a nyelvnek kellemetességét kedveltetik és az ahhoz való szeretetet felgerjeszthetik, hanem egyszersmind főként jó vigyázat alatt a jó erkölcsöt gyarapítják, a hibákat gyűlöletessé teszik s ezáltal a nemzetnek is boldogság, mely a jóerkölcs nélkül állandó nem lehet, eszközöltetik; a nemzetnek java és nyelvének dísze tehát megkívánják, ha az idevaló magyar játszószínek, melynek jó kezdete csak további gyámolítására és segítségére volna szüksége, fenntartása, dísze és állandósága minél jobb maradott, az arra megkívántató költség és segedelem által kieszközöltessék.“

Az országgyűlés az állandó színház építésének terveit Fekete Ferencre bízta, aki emberbaráti tevékenységéről már a 80-as években egész Erdélyben ismért volt. Az ő tervei szerint a játékszínnek felépítésére húszezer, a felszerelésére s a játékosok felsegítésére újabb tízezer forint szükséges. Ekkor áll br. Wesselényi Miklós is a színeszet mellé. Az ő határozott és férfias állásfoglalása a színház ügye mellett az ingadozókat hitükben megerősíti, az ellenfeleket elhallgattatja. Wesselényi együtt dolgozik gróf Teleki Lajossal és sógorával, Cserei Farkassal. Bánffy György kormányzó teljes jóakarátát és anyagi támogatását is sikerül megnyerni. A bizottság a gyűjtés mellett határoz, de addig is, míg az állandó színház felépülhet, kötelességének

tartja a színészek sorsáról gondoskodni. A teátrális direktió buzgón dolgozik, bár munkáját nagyban hátráltatják a leromló gazdasági viszonyok és a francia forradalom okozta nyugtalanság, amely csakhamar háborúba keveri az osztrák birodalmat is Franciaországgal. A francia forradalom viharai, ha közvetlenül nem is érintik Erdélyt, hatásuk mégis érezhető. Erdélyben éppúgy, mint Magyarországon, figyelemmel kísérik a párisi eseményeket és Bacsányinak „A franciaországi változásokra“ írt verse jól mutatja, hogy íróink egy része egyáltalán nem állott távol a jakobinus gondolatoktól. Azokban az években, amidőn a kolozsvári színház első sikeres előadásait tartja és a nyelvművelés ügye Erdélyszerte látszólag jó úton halad előre, — írja Bacsányi Arankának, — hogy „a magyar nép elnyomása immár nem tarthat sokáig“, mert ha ez így halad, „a revolúció nálunk is elkerülhetetlen lesz“. Titokban elküldi forradalmi verseit is. A forradalmi eszmék terjedését megakadályozza a cenzura és a Martinovics-összeesküvés felfedezése után életbelépő szigorú katonai uralom, amely minden megmozdulásban forradalmat és lázadást sejt. Azonban a rendőri ellenőrzés ellenére, azok a nagy szellemi változások, amik a francia forradalom és a császárság első éveiben megváltoztatják a francia társadalom eddigi képét, tudomására jutnak Erdély főurainak és íróinak is, akik mindenkor figyelemmel kísérték a francia kultúrát. Az egykori levelezések bizonyítják, hogyha rettegve bár, de tiltott gyümölcsként élvezték Erdélyben is a Franciaországból becsempészett könyveket és lapokat. A francia forradalom halálos csapást mért a klasszikus irodalom műfajaira. A régiek helyébe újak lépnek, de elsősorban a szónoklat, a színészet és a hír-

A Pataki Sámuel-féle, később Teleki Domokos-háznak a képe az 1870-es évekből. 1793-ban itt játszott a kolozsvári szintársulat.

A Farkas-utcai színház.

Az első kapavágás a Hunyadi-téri színház építéskor.

lapírás nyernek különösebb jelentőséget, mert nagy tömegekhez szólnak. A színpad átalakulása egyelőre csak külső, de a közönség teljesen kicserélődik. Az arisztokratikus főúri színművészetet a nagy tömegeken felépülő színpadi kultúra váltja fel. A nézők óriási többsége most már nem a nemesség, hanem a polgárság sorából kerül ki. A forradalom viharaiban széttörnek a klasszikus dráma merev formái is. Nagy írók és nagy darabok nem születnek ugyan, de átalakul a közönség szelleme, és a régi műfajok helyett egy új, a melodráma születik meg, amely később irodalmi szentesítését Victor Hugónak köszönheti. Hatottak-e a korszak nagy változásai a kolozsvári magyar színészetre, vagy sem, határozottan nem tudjuk állítani, de az egykori levelezések arra mutatnak, hogy az erdélyi színpad hívei figyelemmel kísérték a francia színpad és drámairodalom változásait. Lényeges hatás azonban ennek ellenére nem vehető észre, mert míg a francia színpad most már polgári színpaddá alakul át, addig a színművészet nálunk továbbra is a nemesség ízlését és életszemléletét fejezi ki.

A kolozsvári színház történetének második szakasza, Nagy Lázár szerint, 1795-től 1810-ig tart. Ezt a korszakot Wesselényi és Teleki periodusnak nevezi el és az országgyűlés által kinevezett „teátrális direktió” munkájáról a legnagyobb elismeréssel szól. „Nem is csatlakoztak meg az ország rendjei a leírt hazafiaknak biztosokká lett választásokban.” A bizottság nemcsak jótanáccsal és erkölcsi támogatással igyekszik a színészet ügyét előbbrevinni, hanem pénzzel is. Sokan gazdag ruhatáraikat ajándékozzák a színtársulatnak, hogy az előadások technikai kivitelében hiány ne legyen. Voltak, akik (Jósika Antal és Teleki Ferenc) a jó példaadás

végezt idegen színházba el se mentek. A főbb adományozók közül legtöbbet gróf Teleki Ferenc, báró Wesselényi Miklós, báró Thoroczkay József és báró Bánffy József adták, ezer-ezer forinttal járulva hozzá a színház építésének megkezdéséhez. E pénzüsszegek és a természetbeni adományok révén, 135 évvel ezelőtt, 1804-ben történik meg „a mostani teátrum fundamentuma megvetése, a fundamentumnak a földből kihozása és a föld színén fejl is egy öltre lett emelése, mely munkatétel az arról készített reláció szerint tizennégyezer rénforintokba került, mely summa az országbeli nemes vármegyéktől, a székelyektől, privátus nemesektől kéregetés útján került be“.

Nagy Lázár különösen Wesselényi munkásságát és nemes egyéniségét emeli ki, akinek lelki nagysága, nemzete, nyelve és kultúrája iránti szeretetének festésére alig talál szavakat. „Nélküle — írja — a játékszín építtetése tökéletességre nem megyen vala, mind a játszó társaság is ily hosszas időig magát fenn nem tarthatta volna. Az ő segedelmezései a társaságnak fenntartására néki ezrekbe kerültek. Kolozsvári házáat a társaság adóssága kifizetésére ajánlotta.“ De mivel Wesselényi nem tartózkodott állandóan Kolozsvárt, azért Kenderessy Mihályt, Horváth Miklóst és Sebes Ferencet bízta meg helyettesítésével, a magyarországi excúziókra pedig Szacs vay Sándort, a Bécsi Magyar Kurir csevkori íróját kérte fel. A társulat, Wesselényi tanácsára, gyakran megfordul Magyarországon és Északerdély városaiban és a színeszet ügyét megszeretteti Debrecen, Nagyvárad, Marosvásárhely közönségével is. Az időnkénti vándorlásoknak főként anyagi okai vannak. Kolozsvár nem képes egymagában megélhetést nyújtani

a nagyszámú színtársulatnak, de mint művelődési központ, a Tiszántúl nagyvárosai közül leginkább bír vonzó hatással színészeinkre. A vidéki utakat szintén Wesselényi tervezi, ezért nagyon sok helyt a társulatot magát is Wesselényi Miklós társaságának nevezték el.

A színtársulat első előadásait a Rhédey-féle házában tartotta, majd Pataki Sámuel piacszögleti házáat vette bérbe. Az évi bér eleinte 800, később 1000 forint volt. Nagy Lázár szerint ezalatt az idő alatt nagyon sokan látogatták a színházat, mert pénzbőség volt és az érdeklődést mindvégig sikerült ébrentartani. A magyar színészet meggyökereződését nagyban elősegítette még az is, hogy 1810-ig állandóan nem játszott Kolozsvárt német társulat, csak két ízben, amidőn a magyar színészek vidéken voltak. Erről az időről írja Nagy Lázár, hogy „azon 18 esztendő alatt emlékezzünk reá, mennyire kedvelték hazánk nagyjai, dámái a magyar teátrumot, a nagy Palm Jozefa, gubernátor urunk, gróf Bánffy György Öexcellenciája élete párja, jó példával ment elől, mindenkor lozset tartott, amikor csak rosszul nem volt, vagy olyas nagy baj el nem tartóztatták, kedves leányaival, leány unokáival gyakorolta a teátrumhajarást; a nagy gubernátor, gróf Bánffy György Öexcellenciája is, egészsége míg meg nem bomlott, sokszor megjelenésével a teátrumhoz keltő szeretett a publikumnak fenntartotta: ajándékozás pénzbe, öltözetekbe ezen első háztól szakadatlanul folyt a társaságra s annak tagjaira. De nem is lehetett az másképpen egy olyan nagy asszonyaságtól, ki merő kegyesség és adakozás volt, akiről több számos dicséreti közt azt az egyet kell csak idejegyezni, hogy Bécsből, német szülőktől születvén, férjhezmenetele után, szeretett férje

mellett a magyar nyelvet tökéletesen megtanulta, mindig azon beszéllett, hogy született magyarok között magyar nyelv közt nevelődött ember is feljül nem haladta magyarságával. Gróf Palm Jozefa magyarul oly finomul írt, fordított, hogy auktorokkal a pallérozott jóízű magyar írásával vetekedett.“

1804-ben tehát megindul az építés nagy munkája, ugyanabban az évben, amidőn a francia forradalom romjain véres csaták után, a császári trónra lép Napoleon. Wesselényi, a kolozsvári színház építését vezető bizottság lelke, az anyagi feltételek mellett, a lelkiek megteremtésére is gondot fordított. Felkereste minden ismerősét és azokat a színházbajárásra búzdította. Ha pedig felszólításai után egyes barátai akár közönyösségből, akár a német ízlésnek hódolva, továbbra is távol tartották magukat a magyar színháztól, úgy azokkal a barátkozását és sokízben a velük való érintkezést is, megszakította.

A társulat belső élete eleinte békességes volt és különösebb anyagi gondok sem járultak az egyenetlenségek szításához. Érdekes Nagy Lázár feljegyzése az első telekvásárlásról is. A színházbizottság legelőször Szacs-vay Sándor telkét vásárolta meg ezer forintért, azt a telket, amelyik a tordai kapu előtt feküdt, de a belvárostól kissé kiesett. A bizottság azonban ezt a telket alkalmatlannak találta, ezért a színház felépítésére a református kollégiumtól megvásárolta azt a telket, amelyen azután fel is épült a színház.

A színház harmadik korszaka, Nagy Lázár szerint, 1810-ben kezdődik, akkor, amikor a Közép-utcában lévő Wesselényi-ház lóiskoláját alakítják színházzá át. A színház helyzete 1810-ben ismét rosszra fordult, mert „a

német játszóársaság is némely hazai mágnások által Kolozsvárra befogadtatott és számukra teátrum építtetett. A publikum hasonlósba jött, a németet némelyek inkább szeretvén, azt jobban segítették. A magyar társulat, ahogy lehet, tartotta magát egész 1821. esztendőig, az új nemzeti teátrum kinyitásáig.“

A bajok nagy része a színház helységváltoztatásából ered. 1807-ben ugvanis Pataky Sámuel házáat, ahol a társulat eddigi előadásait tartotta, Teleki Imre vette meg és azon építtetni kezdett, ami természetszerűleg a színház elköltözését vonta maga után. A színibizottság ekkor két évre Rhédeyné házáat bérelte ki, de az előadóterem távolról sem felelt meg a már tekintélyesen megnövekedett és egyre jobban igényesedő kolozsvári közönség követelményeinek. Elhatározta tehát a tulajdonos, hogy kibővíti az épületet. A kibővítés meg is történt, de Rhédey az újjáalakított helyiséget, a magyarok helyett, a németeknek adta bérbe. Erről írja Nagy Lázár, hogy 1810 májusában „szállást kapván a német jádzó-társaság gróf Rhédey László épületében Kolozsvárt, a jobb gondolkodású magyarok szomorúságára játékjait elkezdette s kivált a gyengébb eszű dámák s némely németes gavallérok, másfelől nagy örömmel kaptak rajta, járták szorgalmasan a játékokat, ajándékozták a német aktorokat és aktriszokat, sokan tetemesen beléjük szerettek, akiknek neveit gyalázatjukra idejegyezni kellene.“

Wesselényi halálával a társulat legfőbb pátronusát veszti el és a napoleoni háborúk következtében fellépő gazdasági válság is nagyban hozzájárult a közönség közönyének növekedéséhez. Bár a színház lelkes barátai most is mindent megtesznek a társulat felsegélyezése érdekében, a körülmények már távolról sem olyan kedve-

zöek, mint tíz évvel ezelőtt. 1810-ben pedig az új helységváltoztatás ismét komoly nehézségek elé állítja a színházat. Özvegy Wesselényiné ajánlatára, ekkor költöznek a lóiskolába, melyet úgy ahogy, átalakítanak a színeszt céljaira, a helység egyáltalában nem megfelelő és távolról sem versenyképes azzal a modern teremmel, amelyben a Rhédey-család önzéséből a német színészek játszanak.“ A leírt jegyzések szerint tehát 1810-ben fészkelte be magát Kolozsvárra a német játszóársaság gr. Rhédey László s két-három magyar mágnás „machinációjából“ s egész az 1820-as esztendőig, Szent György-napig, a téli hat hónapokon folyvást itten játszott a magyar társaság nagy rövidségére, mert erősebb tagjai is lévén, sok operákat is adván, inkább kedveltették és járták őket a magyarokénál.“ A német társulat csupán 1821-ben távozik el és akkor is csak azért, mert méltánytalannak találja az országos bizottságnak amaz ajánlatát, hogy az új színházban felváltva játszódjék a magyarokkal. A németek eltávozt — írja Nagy Lázár — „Kolozsvár ne is bánja, mert az ő népessége kevés lakóival (18.000 lélek van most benne), két teátrumot jól soha el nem tarthat. Bár egyet a maga nemzetéből valót tarthasson. De különben is — írja — a birtokos polgárok, mágnások és a guberniumi tisztviselők csaknem kivétel nélkül magyarok, a többiek pedig mind értenek magyarul. A városnak három magyar iskolája van és ahány szász úr pedig, aki Kolozsvárra jön szórakozni, tanuljanak meg magyarul és annál inkább járjanak a magyar teátrumba, mert az a nyelvnek tanítói iskolája, a magyar nyelven minden operákat lehet adni és deklamációkat énekelni. Minden dizinteresszáus ember előtt a magyar nyelv a durva németnél előbbvaló.“ Sajnos, a színház helységproblé-

mája ezzel az újabb átköltözéssel sem oldódik meg. A ház rövidesen többszörösen gazdát cserél és a legutolsó tulajdonosa, gróf Bethlen Gergely, 1814-ben kiköltözteti a lóiskolából a magyar nemzeti teátrumot. A színház társulat kénytelen vidékre vándorolni és éveken keresztül Marosvásárhelyt játszik, ahol lelkes szeretettel fogadják. Közben az építkezés problémája vajudik tovább.

Az 1811-es országgyűlésen újból szóba kerül a magyar színház ügye, a teátrális direkcio tagjai beszámolnak az eddigi munkákról, amelyek máris több, mint 14.000 forintot emésztettek fel. Mindannyian az építés továbbfolytatását kérik és kívánságukat az országgyűlés majdnem egyhangulag magáévá is teszi. A régi bizottság helyébe újat küldenek ki báró Kemény Ignác, Kolozs vármegye főispánjának elnöke alatt. Az elkezdett munkát felül akarják vizsgálni és a továbbiakra nézve új terveket óhajtanak benyújtani. Megjelölik a pénz előteremtésének módzatait is. A husztagú bizottságban foglal helyet Kemény Ignác báró, Teleki Lajos gróf, Thoroczka Pál, Kenderessy Mihály, Wesselényi József, Cserei Miklós, Fekete Ferenc, Horváth Dániel, Kanyó László és néhány megyei kiküldött mellett Nagy Lázár is. Ha ezt a bizottságot összehasonlítjuk az elsővel, azt látjuk, hogy a színház iránti érdeklődést és lelkesedést most már nem annyira a fő-, mint inkább a köznemesek és a polgárok veszik át. A bizottság javaslatára az országgyűlés a megyék hozzájárulását szavazza meg, továbbá ötven forint színházi adót vet ki minden kolozsvári nemes telekre. Ez az összeg akkoriban elegendőnek mutatkozott, mert még senki sem sejtette a közelgő nagy pénzleértékelés végzetes következményeit és annak káros befolyását a színház épületének végleges befejezésére. 1811—12.

és 1813-ban a színház „utolsó részeiben, külső-belső tökéletesítésével, dekorációjával, rekvizitumaival, végképen elkészül vala. És 1813. végével játszódni lehet vala benne, — írja Nagy Lázár. Sajnos azonban, a már csaknem befejezett színház végleges elkészítése hirtelen abbamarad, mert a százezer forintra tervezett összeg Einlösungs Schein-ban húszezer forintra olvad és sokan, még a rájuk kivetett kis összeget sem voltak hajlandók megfizetni (Mártonffy és Bob püspökök). Így tehát mindössze 16.000 forint folyt be és ismét újabb gyűjtésre volt szükség. A bizottság újból nekilát a munkának és a „kéregető levelek“ százait küldi el Erdély, Magyarország és Bécs valamennyi főnemeséhez és tehetős polgárához, hogy a hiányzó összeget minél előbb előteremtsék és azt az építés rendelkezésére bocsássák. Bánffy György ismét ezer forintot ad, de példáját most már kevesen követik. Sokkal jobban beválik a pénzgyűjtés másik módja; a páholyok árubabocsátása, amivel jelentős összeg gyűlt be. Nagyon sokan természetbeni adományokkal járulnak az ügühöz, Kolozsvár városa pedig rabjait bocsátja ingyen munkaerőként az építők rendelkezésére. 1813-ban a Farkas-utca felőli front már teljesen elkészült és a fedelet is felhúzták. Nem sok pénz kellett volna és a színház rövidesen megnyithatta volna kapuit. De a gazdasági válság most már oly nagy volt, hogy újabb pénz előteremtésére egyelőre gondolni sem lehetett. „A drágaság ideje bekövetkezvén“, — írja Nagy Lázár, — a bizottság kénytelen egyelőre lelakatolni az épületek kijáratait és *csak* évek múlva tud ismét a berendezéshez pénzt szerezni. Az építő Nagy Lázár pedig elszámol az eddigi költségekről.

Mint már említettük, a kolozsvári társulat Maros-

vásárhelyre ment vendégszerezni, ahol meleg szeretettel fogadták és 1819-ig itt is marad. Sőt, Nagy Lázár szerint, továbbra is ott maradt volna, ha időközben a kolozsvári német színészekre rá nem ún a magyar közönség és Rhédey nem ajánlotta volna fel előadótermét a magyaroknak. 1819 áprilisában tehát visszatér a társulat ismét Erdély fővárosába és a németekkel felváltva játszik, majd Désre, Enyedre, Fogarasra és néhány magyarországi városba látogat el, később ismét visszajön Kolozsvárra. A német és a magyar társulat között sok nézeteltérés merül fel, ezért a színház barátai ismételten sürgetik a királyi főigazgató-tanácsot, hogy az épület befejezéséről rövidesen gondoskodják. A bizottság javasolja, hogy a már kész épületre vegyenek fel 12.000 forint kölcsönt. A kérés jóváhagyása 1920. évi május 15-én meg is történik és most már az épület befejezésének régóta húzódó problémája végleg megoldást nyer. A színház teljesen felépül és elkészül a belső berendezés is. „Az előadásokat 1821. március 12-én, Corvinus Mátyás című darabbal kezdik meg. Az előző napon pedig néhány erdélyi nemes hazafi egy Zrinyi Miklós című darabot ad elő a gubernátor és a város egész magyarságának jelenlétében a helyi Muzsika-egyesület tanítványainak kórusával és egy hazafiúi beszéd bemondásával, régen várt öröme a nemes magyar nemzetnek.” Az épület összes költségei, Nagy Lázár szerint, a különböző gyűjtések és hozzájárulásokkal együtt 57.746 rénforint és 46 krajcárt tettek ki. Óriási összeg ez abban a korban, amidőn a francia forradalom és a napoleoni háborúk évtizedes nyomorúságai között nemcsak új intézmények nem létesülhettek, de a nagy nemzetek meglévő régi intézményei is alig voltak képesek életüket tengetni. A kortársak

egyhangú véleménye szerint, az új kolozsvári színház épülete egyike Középeurópa legszebbjeinek és Nagy Lázár szerint, még a legjobban berendezett bécsi színházakkal is képes felvenni a versenyt. A díszletezésekről azt írja Nagy Lázár —, hogy azoknak „eredetijökön kívül még Bécsben is mások nincsen, maga pedig a játszóhely úgy vagyon készülve, hogy szekerekkel és állatokkal lehetne rámenni, ha kívántatik. Mint a Schikaneder teátrumában, Bécsben. Alkotása is egészen annak formájára vagyon, mely nagyon mesterséges és költséges ugyan, de általa a készülétek változtatása mind könnyű, mint igen hamar eshető. Tudniillik, a deszkázat alatt, melyen a játszóké állanak, több oly kerek vagynak, milyenek a malmok belső kerekai, melyek közül egy vagy kettő a többit is mind mozgásba hozza s ezáltal a teátrumi épületek legottan megváltoznak. A földszinten és a páholyokban szükség esetén 1200 ember is elfért. A látogatók legtöbbször meg is töltötték az egész színházat és amint Nagy Lázár mondja, „a suspendus és névnapj játszani szokott játékokon mind a lozsék, mind a parteren és galériákon több lelket véve, 1200 lélekben dugva telik a teátrum. És végre, mikor valami nagyhírű játék, vagy nagy opera adatik, 1400 lélek oly egymásra tömve megtölti a teátrumot, hogy sokaknak helye nincs a nézésre és a nagy meleg elkábítja az embert.“ Az állandó magyar színház megnyitása véget vet a kolozsvári német színészetnek. A német barátsággal egyáltalában nem vádolható Nagy Lázár, örömmel veszi tudomásul a németek eltávozását és idézi a nemzeti bizottság archivumába tett ajándékozó írás ama szavait, hogy ez az épület csak az erdélyi magyar színészet ügyét szolgálhatja. Most már a német színházba járók is visszatérnek a magyarba,

de egyelőre a kolozsvári németek távol tartják magukat a magyar színháztól és úgy viselkednek, Nagy Lázár szerint, „mintha nem a magyar földön élnének, de később a német-szász, görög és román polgárok a magyar nyelvnek tökéletesítésére, tanulhatás céljából, gyakran felesen elmentek magyar játékaikra, de most, mióta a folyó 1821. esztendőben, március 12-én, az új nemzeti játékszín épületje kinyitott, teljességgel nem járnak a szász és német urak, akik pedig a múlt esztendőben igen számosan, minden játékoknak napján, a német játékokra eljártak.“ Feljegyzései végén közli az országos bizottság felemelő szavait, amelyikben mindegyik tag kötelezi magát: „Azon nemzeti drága kincsnek minden időben külön-külön mindegyik őrzője, oltalmazója legyen, azt magazinumnak, vagy egyéb depozitoriumnak, vagy akármivégre fordítani ne engedjék, idegen játékosokat csak a bizottság közönséges gyűlése tanácsával kevés időre vagy a magyar színjátszó társasággal felváltva“ engedjék meg. A kolozsvári színészet nagy jövőjét jósolja meg és az eddigi munka eredményét méltatva, zárja be Nagy Lázár színháztörténetét: „Segillye az Isten ezután a két hazát, hogy még nagyobb fényre, dicsőségre emelhessék maguk között a nemzeti színjátékokat, soha ne engedje a jótevő ég a két hazába ezen hasznos, szent institutumot elaludni, rendeljen a jó Isten jó pártfogókat, buzgó magyar hazafiakat, Bánffyakat, Wesselényieket, Telekieket, Jósikákat, akik az irigység gyümölcset orkánjai között is meg tudják oltalmazni a magyar nyelvnek, a nemzet szokásainak örökös fennmaradását, virágzást szerezzenek. Amen.“

A színészek kultúrmunkájának méltatása ezúttal nem tartozik kitűzött céljaink közé, sem a színház óriási

jelentőségének felvázolása a magyar drámairodalom fejlődésének szempontjából. Csak annyit kell megemlítenünk, hogy a Bánk bán megszületését is a kolozsvári színháznak köszönhetjük. 1814-ben ugyanis több erdélyi nemes pénzadománya folytán, az Erdélyi Múzeum pályázatot ír ki olyan kiváló magyar szomorújáték megírására, amellyel az új színház épületét majd méltóképpen lehet megnyitni. A pályázatot bevezető Döbrentei-tanulmány rámutat az igazi tragédia kellékeire, és komoly esztétikai elmélyüléssel próbál utat mutatni az ismeretlen pályázóknak. „Azt mondhatná valaki, — írja Döbrentei — minek ez a jutalomtétel, mert ha a zseni nem dolgozik, úgvsem lesz nagy öröm, a zseni pedig önönmagától való indítása által is munkás. Ez igaz, de szép törekedés az a forró vágyás, hogy a nemzet ragadtassék ki megfelejtkezéséből s igyekezzék a maga játékszínét emelni, nem nyugszik meg ezen, hanem megpróbálja serkenteni, ha nincs-e valaki közöttünk, aki e reménységet bétöltené; zseniális teremtmény lelket, mely felemelkedjék magasra s örökké bámulandó munkát írjon, milliomok fizetése sem ad, annak, akinek a természet nem adott. De a serkentés a pályának kimutatása, ha vagyunk közöttünk, megtöltheti szemeit a szép célra vágyódás nemes könnyeivel. S meglehet, hogy megpróbálván, olyan jót fog szülni, mely különben elmaradott volna.“ „Keljen tehát szárnyra annak a lelke, akinek tüze az alkalmatosság nem adása miatt, csak mintegy bolygó világosság tévedez s lankadoz egész fényében való mutatkozás előtt.“ A tűz valóban lángra gyúl egy ismeretlen kecskeméti költő szívében, de azt sem Erdély, sem Magyarország nem veszik észre. A pályázat eredményét 1818-ban hirdeti ki az Erdélyi Múzeum és közli a bí-

rálók jelentését, amellyel azok egyhangulag Tokody „Pártosság tüzé”-nek juttatják a díjat. A Bánk bán-t a pályázati jelentés meg sem említi. Azonban, ismerve Döbrentei nagy magyar és világirodalmi tudását és mély esztétikai érzékét, el kell fogadnunk, mint legvalószínűbbet, Gyalui Farkas feltevését, hogy a Bánk bán-t eddig ismeretlen és fel nem derített körülmények miatt a bírálóbizottság el sem olvasta. Részben erre is mutat a pályázat szomorú eredményét bejelentő jelentés, amely a sikertelenség feletti csalódást fejezi ki. „Egészen olyan talentum s drámai művészséggel bíró, tehát nem akadt, amilyent mi vártunk. Vagy azért, mert még nem talált a dramatikus nálunk elég teóriákat, melyek a vastagabb bukásuktól előre megmentsék; nem nevedkedett fel szebb nyelv s kritikai ismeretek hallásában, vagy azért, mivel elhallgatott valahol egy zseni, aki mindezekben feljebb hágdált volna, de a játékszínek vándorállapotját tekintvén, nem jöve neki kedve a maga szebb lelkét nem eléggé becsülő hazában, vagy nem szép időre esett annak megérett kora, aki ily hideg honban is Shakespearileg tudott volna fellépni. Műveltebb kornak szép művelési gyermekei! Hozzád, elődbe szól tehát hazai érzésünk s a művészségnek buzgó szerelme. Hallattasd te bennünk azt a hangot, mutasd te nekünk azt a mélyen gyakorlott ügyességet, te általunk azt az Édeset, Szelidet, Nagyot, Rázkodtatót, Nyugtalanítót, ami bennünket más nemzetek klasszikus dramatikusaiban felváltva meghat. Ha a végzés nem engedné, sanyarú úttörésünk édes izgalmat, e szép jelenés látását érnünk, használd ezen intéseket élő hazánk fiai örömeire te műveltebb jövő kornak szép művelésű gyermeke.” Eddig szól a jelentés, de bármi történt is a Bánk bán-nal, egy dolog kétségtelen, hogy

Katona azt a kolozsvári pálvázatra írta és lelki szemei előtt bizonyára sokszor megíelengetett a megnyitandó színház fényes ünnepe a maga színes és érdeklődő közönségével, amint őt, a diadalmas mű szerzőjét, kitapsolja. Ha így történik, talán Katona élete is más irányt vesz. A sors némi jóvátétele, hogy a Bánk bán-t mégis Kolozsvárt játsszák Kassa után először nagy sikerrel, egy századdal ezelőtt, 1834-ben.

Sokat beszélhetnénk még a színdarabokról, de ez éppúgy, mint a színészek kultúrtörténeti méltatása, külön fejtegetést érdemel. Mindössze annyit említünk meg, hogy Shakespeare Hamlet-jét már 1794-ben, száznegyven évvel ezelőtt, játszották Kolozsvárt. A színház első három évtizedének műsorát pedig az angol, francia és német irodalom klasszikusai töltötték meg, természetesen az akkor divatos írók műveivel együtt.

A kolozsvári magyar színészet állandó hajlékának létrejövedele e korszak magyar művelődésének egyik legnagyobb eredménye. A siker nagyrészt annak tulajdonítható, hogy Erdély magyar vezetőrétegeit egy addig nem tapasztalt romantikus lelkesedés, a megszületett polgári és nemzeti érzés sajátos ereje tették egységessé, legalább ebben a kérdésben, amelyikben minden kortárs többet lát, mint pusztán a színészet ügyét. Erdély akkori magyarsága a színészet és a nyelv ápolásán át a színház épületében saját érzéseinek emelt templomot.

Szigligeti, a kolozsvári színház érdemeit három pontban foglalja össze: főjelentősége, hogy első volt a magyar színészet állandó hajlékai között, a második, hogy a Bánk bán megszületését elősegítette, a harmadik, hogy létrehozta azt a nagy színészgárdát, amelynek kiváló művészei járultak nagyrészt a pesti állandó színház

megteremtéséhez. A kolozsvári színészet közel másfélszáz éves multjára tekintve, Szigligeti szavaihoz csupán annyit teszünk hozzá, bár a mostani kolozsvári és erdélyi színészet is méltó maradna azokhoz a művészi hagyományokhoz, amelyek számára nemcsak az irányt mutatják, de el is kötelezik a jövőre nézve.

Méltóságos

Gubernialis Consiliarius Felsőszálláspataki

KENDERESI MIHÁLY

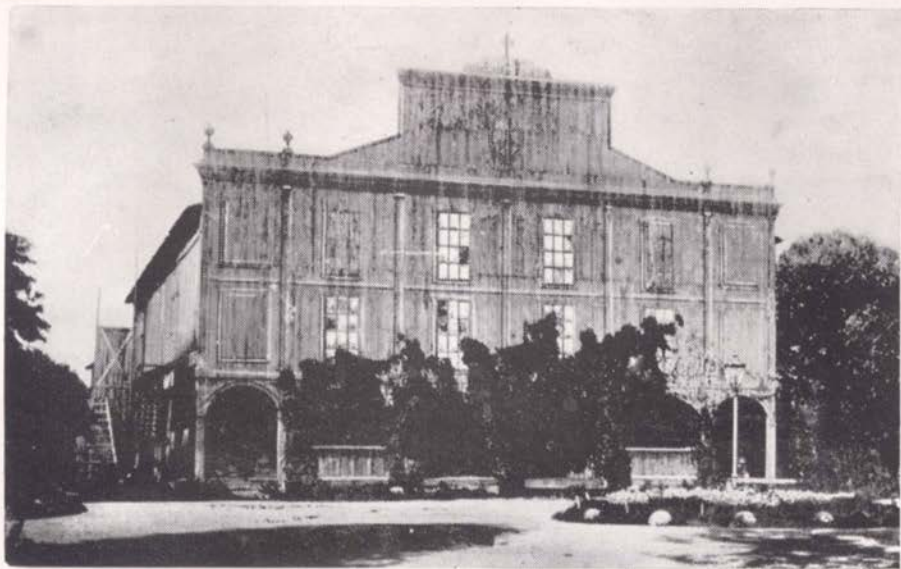
úrhoz.

Méltóságos Gubernialis Consiliarius Ur!

Tavallásom elfogadásával méltóztatott a Méltóságos Országos Biztosság, egy nagy, bársonyos táblájú, aranyozott bőrös sarku, beakasztó, nagy rézkapcsos foliántos könyvet készíttetni parancsolni arra a végre, hogy abba a Nemzeti Magyar Theátrumnak minden reálításai, most amennyiben van, a kezén lévő bibliothékája, garde-robeja, vagy köntösei, öltözetei, az orchestrumhoz tartozó kottái, symphoniái, musicaléi, a bühnén s másutt is a theátrumban található mindenféle dekorációk, rekvizitumok, most elsőbe hiteles inventatio mellett beléirattassanak, azután pedig mindannyiszor, valamikor akármi szereztetik, vagy ajándékoztatik, a benefactor nevével a késő maradék tudására beléirattassék. — A neve vagy címe ezen könyvnek legyen ez: „*Az E. M. Nemzet Nagy Könyve.*“ — Nb. az *E.* betűn *erdélyi*, az *M.* betűn *magyar* értetik. — Ha ezen nemzet könyve nagy, szép, cifra lesz, nem könnyen tévelyedhetik el, s nem is tökittődik s tévődik félre; amig különös archivuma nem lesz a nemzetnek, a könyv az actuarius vagy cassae perceptor ke-

A Hunyadi-téri új Nemzeti Színház. 1906. szept. 8-án
nyílt meg.

A sétatéri favázas nyári Szinkör.

A sétatéri Színpör.
Itt játszott a román uralom alatt 22 évig a magyar társulat,

zén álljon, a szaporodásokat akik ketten kötelesek lesznek mindenkor béírni.

Ezen könyvnek századokról századokra a magyar nemzet, vagy annak Biztosságának kezén való megmaradhatását inkább remélem, mint az afféle írások s nyomtatásoknak; ezért az „*Erdélyi Magyar Theatrumnak*“ hirtelenébe egy kis históriáját dolgoztam, oly céllal, hogy azon nagy könyvbe bevezetésül, az inventáriumok elejébe beléíratassam. — Némely tárgyak leírásában talán igen bő voltam, de mivel a jövő századokban élni fogó, Erdély és Magyarország lakószáma számukra írtam inkább, azért azon különféle, sokak előtt mostan apróságoknak tetsző dolgoknak feljegyzéseit szükségesnek láttam; indítván erre ama jó magyar írónk, *Sándor István*nak békétlenkedése, aki *Sokféle* című munkájában nemzetünk régi szokásait, nyelve, éneke, öltözete rendiben előnkbe akarván adni, sok helyt panaszol a régiek restségeire, mely szerint a hazai literaturát, a múzsákat illetőknek pontos feljegyzéseit elmulatták. — *Sokfeléjének* 7. darabjában, az 55-ik lapon, a nemzeti játékszínekről, színjátszókról írván, egy diploma deák szavait, mely a XVII. század vége felé 1692-ben I. *Leopold* császár keze aláírása alatt költ, hozza elé ezen szókban: „*Comedias, poëmata, seu rithma, tum Latino, tum vero Hungarico idiomate componendi, compilandi, ordinandi, seu disponendi, comico tragicas, ad actus, et scenas distinctas, dialogice, ubique in dicto regno nostro Transylvaniae, Partiumque eidem adnexarum civitatibus, oppidis, castellis, et pagis, tam comitiorum, quam nundinarum, conventuumque, honestis tamen et non obscuris jocis et rebus refertis, una cum sociis sibi adjunctis usuandi, usurpandi, exercendi.*“

Ezen diploma szavaival azt mutatja meg a magyar régiségeket nyomozó, fejtegető, derék Sándor István, hogy Erdélyben már 1692-ben királyi, fejedelmi privilégium mellett volt színjátszó magyar társaság, de ahol, micsoda városokon, énekes, verses, vagy prózás játékokat adott elé, arról semmit ki nem nyomozhatott: én hát nem ok nélkül indultam fel, a mi mostani időnkbeli magyar játékszínről, színjátszókról bővebben írni, sőt szerencsénkre a curiosus színjátszó Jancsó Pálnál levő regestrumba a legelső 1792-ben december 11-ikén eléadott magyar játékon kezdve, a mai napig eljátszott minden nemzeti játékaink, operáink címjei mind fel vannak írva oly pontossággal, hogy a nap, a hely, a város is fel van jegyezve, hol, melyik játék adatott elé? Ez szép ritkaság Erdélyben, méltónak találom, ha Jancsó Pál kiadja kezembe szóról-szóra ezen nagy könyvbe beíratni. — A maradék játékjaink címjei mellett látni fogja azon regestrumból huszonnyolc esztendő alatt, mely sok számra szaporodott eredeti és fordított játékjaink, operáinknak száma; látni fogja a mostani időben a sok repetitiókból ítélve, melyik játékok voltak a közönség előtt kedvesebbek.

Az én kicsiny írásom diplomatische a protocollatiokból vétetett, hanem megvallom stílusom, írásom módjába, a nagy hazafiak jó emlékezetek, dicséretetek megadásába — (mert erre is kibocsátkoztam) — sietve is írván, hibák eshettek; amíg másokkal is közleném, a méltóságos Gubernialis urat legelsőnek gondoltam és bátorkodom is alázatosan instálni, vagy két-három órát vévén magának, méltóztasson átolvasni, ami nem oda való, azt onnan kirúdalni, más megigazítással ahová több, vagy más beiktatni valókat találанд a méltóságos Consiliarius Ur,

oda bejegyeztetni, iktattatni, hoov aztán mint megros-
tált munkácska, a nemzet nagy könyvébe úgy irattassék
be. — Iróban szükségem lévén, gyenge hibás íróval kel-
lett a conceptust iratnom, hibáit, ahogy lehetett, vaka-
rásokkal, korrekciókkal, pótlásokkal igazítottam. —
Melynek feljelentése mellett alázatos tisztelettel vagyok

A méltóságos Gubernialis Consiliarius Urnak

Kolozsvárt, április 25-én
1821-ben

alázatos szolgálja

Nagy Lázár m. k.

ELSŐ SZAKASZ.

A jobb megkülönböztetésért az „*Erdélyi Nemzeti Játékszínnek*“ és a „*Nemzeti Magyar Játzó Társaságnak*“ eredetét, változásait négy szakaszokra kell osztani.

1792-ben, december 11-én kezdve, amidőn a gróf Rhédei Mihályné bérbe fogadott szálájában, a legelső játék előadatott és a bimbójában lévő színjátszó társaság semmi biztosságtól nem függve, az országtól nem adoptáltatva, magok közt respublikai formaigazgatással, magok hasznokra adtak elé, egy-egy héten elébb egy, azután két s végre három játékokat is az 1795. esztendő március 28. napjáig, amidőn a nemes ország gyűlése azon szép gyarapodásba indult, megkedvelt, magyar színjátszó társaságot adoptálja, keze, protekciója, kormányzása alá által veszi s mindjárt nemzeti theatrum építését határozza Kolozsvárt s annak építésére, segedelempénzek beszedésére, a társaság igazgatására e gremio öt nevezetes buzgó hazafi biztosokat rendel.

A közelebbi XVIII-ik században az Ausztriai Ház békességes uralkodása alatt a fegyverektől elszokni kezdett magyarok a műzsákkal közelebb kezdtek barátkozni és néhai Mária Theresia császárnénk alatt nevezetes, jó munkák, fordítások, nyomtatásban, kézírásokban jöttek e világ elébe. Következője, kedves fia, II. József császár alatt, minél nagyobbban erőltettettek a magyarok németül tanulni, a királyi szolgálatbeli expediciókat németül

folytatni, annál jobban feltüzeltettek magok ősi nyelveknek megtartására s annak nagyobb pallérozására, elanyyira, hogy II. Józsefnek meghalálózása után, 1790-ben, II. Leopold császár következője által a nemes Magyarországon, Pesten, az 1790. és 1791-ben tartott diétázás alatt, egy régen óhajtott nemzeti színjátszó társaság magyarokból állott fel és kezdette magyar nyelven a játékot a pesti és budai árendás német theatrumokon előadni, de mivel a két városban azon kezdődött nemzeti játszó társaság csak akkor játszódhatott, mikor és mely napokon a német árendás jó taxáért megengedte: valamint ezen akadályért mindjárt akkor megjövendöltetett már, 1793-ban elegendő pártfogói nem létek mián, Pesten és Budán megszűnt. De a mennyei gondviselés ezen nemzetünk boldogítására szolgáló intézetet, a társaság igyekezetét nem hagyta egészen elaludni, mivel azon csirába indult társaságnak némely tagjai jobb pártfogást remélvén, béjöttek Erdélybe, Kolozsvárra és innen is néhány erdélyi tagokkal magokat megerősítvén, 1792-ben, októbernek 1. napján, Kolozsvárra országgyűlésre egybegyűlt státusok és rendek előtt magokat jelentvén, mind a tekintetes rendektől, mind a felséges királyi guberniumtól szabadságot nyertek Kolozsvárt folytatható játszásaikra, amint az akkori nemes ország gyűlése október hónap 1. és 2. napján a 22. és 23. üléseiben pagina protocolli 322. és 339. béiktatott nyomtatott protocolatioból bővebben láthatni.

*Játszó tagok azon legelső felállással ezek voltak.
1792. és 1793.*

Férfiak:

*Fejér János,
Fejér István,
Öri Filep István,
Kócsi Patkó János,
Gyulai Sáska János,
Gidófalvi Jancsó Pál,
Váradi Kontz József,
Hunyadi Sámuel,
Verestói Mihály,
Kócsi Patkó József.*

Asszonyszemélyek:

*Fejér Rozália, ki lett Kócsi P. Jánosné,
Keszeg Terézia, ki ment férjhez praefectus Gazda Józsefhez.
Jánó Zsuzsánna ezek magyarországiak lévén,
Amália oda vissza is mentek.
Járdos Anna Mária, lett Láng Adám János actor íele-
sége.
Bajkó Terézia, lett actor Kontz Józsefné,
1795-ben accedált
Láng Adám János.
1798-ban
1799-ben
Sehi Kemény Ferenc.*

Ernyi Mihály feleségével, *Termetzki Franciskával*, ezek az erdélyi társaság 1806-ban megoszlott részével Magyarországra visszamenvén, mind a ketten elholtak.

Meszlényi Molnár János, ez is visszament Magyarországra és lett a váci K. Süketnémák Institutumában professzor.

Sáághy Ferenc: ez is Magyarországra visszament; 1790-ben Pesten az első felállott actoroknak egyike.

Koronka Borbára; ki lett actor *Sáska János* felesége, de ettől elválván, lett *Hajós Jánosné*.

Simény Borbára,
Medve György,
Marothi Pál.

1800., 1801., 1802., 1803-ban:

Veress,
Zonda Elek
Székely József,
Simonffi György,
Némethi Sándor,
Székelyfi József,
Lefevre Thérézia, ki lett *Murányi Zsigmond* felesége,
most Székesfehérvárt vannak.

1804., 1805., 1806., 1807., 1808., 1809., 1810.,
1811., 1812., 1813., 1814., 1815. 1816., 1817., 1818.,
1819., 1820-ban:

Csutak Antal,
Benke József,
Magyar György,
Horváth József,
Eder György,

Mohai Sándor,
Murányi Zsigmond,
Kántor Gerzson. Ennek felesége *Engelhart Anna*, a szé-
 kesfehérvári társaságnál leghíresebb actrix.
Lapka Rozália,
Csatt Julia, kevés ideig, nem arra való volt,
Szikszai Julia, lett actor *Némethi Sándorné*,
Ungár Anna, lett *Székely Józsefné*,
Wándza Mihály, ki 1810-ben a Reitschulban theatru-
 mot nyitott,
Székely József ennek compagnistája,
Farkas János,
Kovács János,
Kiricsics József, most *Szegedi József* felesége,
Pergő Czelesztin,
Rácz Sándor,
Török István,
Dioszeghi Sámuel,
Pergő József,
Sipos János,
Szenkovics Lukács,
Pataki Anikó,
Kócsi P. Katalin, a *Kócsi P. János* leánya,
Kámoriné: szép énekes, megholt 1820-ban Temesváron.
Losonczi Erzsébet, most *Tordán Bányai József* felesége.
Killyéni Kocsis Dávid, most a »Komáromi Magyar Ját-
 szó Társaság« entrepreneurje.
Telegdi László,
Székely Zsuzsánna,
Verestói Ágnes,
Ifj. Székely József,

Cseh Sándor,
Kovács Zsigmond,
Gillyén Sándor,
Bartha Mózes,
Göde István,
Néb Mária,
Kolozsvári Pál,
Konya László.

Muzsikusai az eddig említett esztendőekben a theatrumnak, amint szegődhetett a bizottság, most egyik, majd másik volt. hat vagy hét forint fizetésnél többet a muzsikára nem költött. Direktora néha Poltz Antal, Stock András, Szeltzer János, Gingelli Boldizsár, — Bell.

Szegődtek voltak: *Tritzka, Eder, Haber, Irch Leopold, Klein János, Kovalszki Márton.*

Magyarországi híres magyar muzsikus, *Lavotta János*, tíz esztendeig vitte dicséretesen a muzsikai direkciót.

*

Elkezdődvén tehát 1792-ben 11. Kolozsvárott, a gróf Rhédei Mihályné, piac-sori szálájában a nemzeti teátrális játékok, a tagok is napról-napra szaporodván, az előadásokban tökéletesedvén, 1794-ben országgyűlése tartatván, annyira megtetszett a tekintetes státusoknak, hogy nemcsak a társaságnak és annak megállandósítását, protekcióját vette figyelem alá, hanem egy, a célnak megfelelő játékszín építéséről is gondoskodott; s 1795-ben, március 20.-án, az 55. ülésben, pagina 304., ilyen protocollatio találtatik:

»8.-szor, jelentetik, hogy mivel minden nemzetnek tökéletes fennállását, annak nyelve fenntartásából lehet megismerni, s ugyanazért minden virágzó nemzetek nyelveknek művelésére és pallérozására gondoskodásokat különösen fordították, szükség volna a magyar nemzetnek is, mind több dicső nemzetek példáitól ösztönöztetve, mind maga fennállására tekintve, a nyelvnek fenntartásán munkálkodni, mivel pedig ezen nemes célra vezető eszközök közül, egy nevezetesnek lehet tartani a »*Magyar Játzó Színnek*« és játékoknak jó elrendelését, melyeknek a szívbe hathatós befolyások és munkálkodó erejek lévén, nemcsak a nyelvnek kellemetességét kedveltetik és ahhoz való szeretetet felgerjesztik, hanem egyzersmind főként jó vigyázás alatt a jó erkölcsöt gyarapítják, a hibákat gyűlölséggé teszik, s ezáltal a nemzetnek is boldogsága, mely a jó erkölcs nélkül állandó nem lehet, eszközöltetik a nemzetnek java és a nyelvnek dísze, tehát megkívánják, hogy az idevaló »*Magyar Játzó Színnek*«, melynek jó a kezdete, csak további gyámolítására és segítségére volna szüksége; fenntartása dísze és állandósága, minél jobb móddal, az arra megkívántató költség és segedelem által eszközöltessék.«

Melyre a *Conclusum*:

»Akarván a státusok és rendek a »*Magyar Játzó Színt*« minél jobb állapotba állítani s annak állandóságát eszközölni, a célhoz képest készítendő planumok kidolgozása *Fekete Ferenc* atyánkfiára bizattatik s egyzersmind pedig megállítatik, hogy a római szentbirodalombeli nemes *Natorp Ferenc Vilhelmtől* ajándéko-

zott pénzből kinyomtatott grammatica nyomtatványainak ára a magyar játékszínre fordíttassék.

Ezen határozásnál fogva, 1795-ben, 28. Martii, a 61. ülésre pag. 358., nevezett méltóságos *Fekete Ferenc* úr, a rábízott planumot az építendő játékszín építésére egyszeribe, vagy minden esztendőbe, amíg el nem készülne, ígéreteket tévő adakozó 33 hazafiak neveinek listájával beadja; a planum értelme a volt, hogy adakozás útján a játékszín építésére 20.000, a játzók feleségelésére, öltözet, rekvizitumok szerzésére és fenntartására 10.000 rforint gyűjtessék s annak interesséből szerzetessenek a kívántatók s pótolassék fizetések az actoroknak, ha elegendő jövedelmek nem lenne, egyszersmind biztosságot projectál a társaság kormányzására, az építésére és a pénz bégyűjtésére.

Ezen planumra pagina protocolli 361., ez a státusok végzése:

»Helyben hagyatván azon vélekedés addig is, míg tökéletességre mehetne azon nemzeti játékszín felállításának és gyarapításának munkálkodása, az arra való ügyelés, úgy az evégre szánt magyar grammatica nyomtatványai árának bevétele, báró *Wesselényi Miklós*, ifjabb gróf *Bethlen Farkas* és említett *Fekete Ferenc* atyánkfiára bizattatik, s egyszersmind pedig a királyi főigazgatótanácsnak is ajánltassék, hogy a célt védelme, pártfogása és hathatós munkálkodása által elősegíteni ne terheltecsék.

Meg kell jegyezni, hogy a felséges királyi főigazgatótanács által maga részéről; consiliarius, azután exactoriae praeses és végre statuum praeses gróf *Teleki Lajos*, a státusok részéről, főstrázsamester, gróf *Teleki Fe-*

renc urak ezen biztosság tagjaivá rendeltettek, akik magok tanácskozásaikba, más jó értelmes hazafiakat is vettek fel, báró Wesselényi Miklós nemcsak maga is, de néhány segédbiztosaival, plenipotentariusával, úgy gróf Bethlen Farkas, Kanyó László plenipotentariusával viték a theatrum dolgait, bajait.«

MÁSODIK SZAKASZ.

A kirendelt öt Biztosoknak 1795-től fogva 1809. esztendő végéig, melybe mind gróf *Teleki Ferenc* elébb, azután báró *Wesselényi Miklós* elhálnak, foglalatosságaik, a »Magyar Színjászó Társaságnak« a doktor *Pataki Sámuel* arendába bírt házánál szállásolása, Erdélybe, Marosvásárhelyre nyári hónapokon excursioi; az 1803-ban Belső-Farkas-utcai vásárlott új theatrum építtetései, ezen epocha báró *Wesselényi* és gróf *Teleki* periodusának neveztetetik, mivel ama volt nagyobbára *protectora*, *fenntartója*, *fizetője* a társaságnak, e pedig, tudniillik gróf *Teleki Ferenc*, a mostani új theatrum helyének ötödmagával megvevője, az építésre pénzt kéregető, begyűjtő, konzerváló s építtető is.

Nem is csalatkoztak meg az ország rendjei a leírt jó hazafiaknak biztosokká lett választásokban, mert azonkívül, hogy gróf *Teleki Ferenc* és méltóságos *Fekete Ferenc* urak mind szüntelen buzgón munkálkodtak a theatrum dolgaiban, a játszó társaság igazgatásába, a nemzeti theatrum épületének helye vásárlásába magok is mind pénzekkel, mind köntösökkel s más szükségességekkel segítették a társaságot. A néhai gróf *Teleki Lajos* úr, mint praeses hazafi kötelességét a várakozáson felül teljesítette, mind a maga pénzével, mind néhai felesége köntösökkel segítették a játszókat, szüntelen buzdított a boldogult gróf mindeneket az adakozásra, a társaságnak bölcs tanítója, igaz protektor volt, idegen nyelvű

theatrumba Kolozs vármegye derék főispánja, néhai báró *Jósika Antal* és gróf *Teleki Ferenc* urakkal nem is mentenek egyszer is, oly buzgók voltak a theatrum építésében, a társaságnak gyarapításában, hogyha vagyonuk bőségre érte volna, hárman, magok erején, theatrumot építettek volna és a nemzeti társaságot fizették volna. Sok lenne itt azon három nagylelkű hazafiakról feljegyezni való, mert azonkívül, hogy készpénzben sokszor adakoztak, gróf *Teleki Lajos* és gróf *Teleki Ferenc* urak a mostani Belső-Farkas-utcai új theatrum helyének megvásárlására báró *Wesselényi Miklóssal*, báró *Thoroczkay Józseffel* és báró *Bánffy Józseffel*, ki-ki 1000 rforintot adván, együtt 5000 rforintot adakoztak s ezáltal adtak a más hazafiaknak jó példát és azután más több sok adakozók conferáltak az építésre pénzt, gabonát; báró *Jósika Antal* úr a fedélhez fákat az általa felibe biratató Valkai havasokból ingyen megigérte s így indult meg az öt hazafitól vásárolt funduson, a néhai gróf *Teleki Ferenc* praesidiuma, pénzbeli collectorságot is együtt maga vivén, a néhai báró *Bánffy József* segédkormányja és most rationum officialis *Czicziri Antal* úr építésbeli segedelmével, 1804-ben, a mostani theatrum fundamentumának megvetése, a fundamentumnak a földből kihozása és a föld színén felül is egy öltre tett emelése, amely munkatétel az erről készített rátio szerint, 14.000 rforintokba került, mely summa az országbeli nemes vármegyéktől, székektől, privatus nemesektől kéregetés útján került bé.

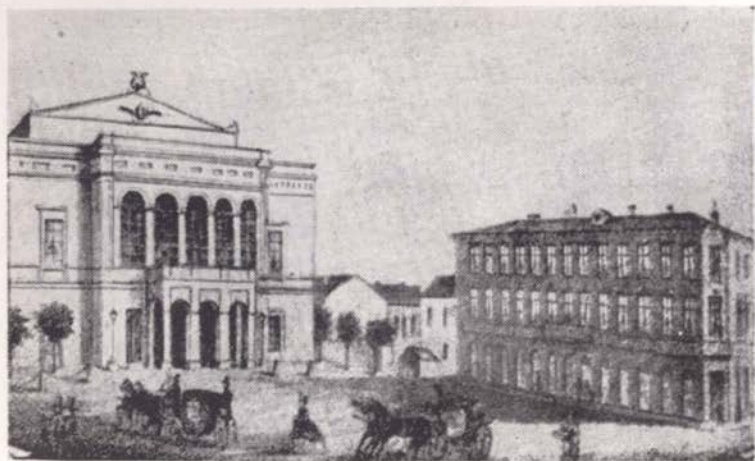
A leírt derék nagy hazafiak közt, meg kell adni báró *Wesselényi Miklósnak* képzelhetetlen nagy buzgóságát, akinek értéke, nemzete nyelve, szeretete nélkül, mind az állandó játékszín építése tökéletességre nem me-

gyen vala, mind a játszó társaság is ily hosszas időig magát fenn nem tarthatta volna, az ő segedelmezései a társaságnak fenntartására néki ezrekbe kerültek, Kolozsvárt házáat a társaság adósságai kifizetésére ajánlotta, s arra is, ami köntös, dekorációk s más egyéb rekvizitumok kellettek, a báró *Wesselényi Miklós* erszényére meglettek mindannyiszor; ő sokszor az eloszlani készülő társaságot egyedül fenntartóztatta, magáéból fizette, ajánlékozta, más városokra: Debrecen, Várad, Szeged, Tokaj, Miskolc, Marosvásárhelyre s többekre is maga költségén csak azért hordoztatta, hogy az újabb-újabb békapásokkal a társaság financiáját gyarapíthassa: nem lakhatván szüntelen Kolozsvárt, a theatrum és társaság dolgait itt folytatni, most ez, majd más plenipotentiarium vett fel, elsőben is akkor gubernialis secretarius, most gubernialis consiliarius méltóságos felsőszálláspataki *Kenderesi Mihály* urat, az akkori gubernialis concipista *Horváth Miklóst*, a magyarországi excursiókra néhai *Szacsvai Sándort*, a volt Bécsi Magyar Kurir író, főnótárius *Sebess Ferencet*, mint plenipotentiariumait a társasággal küldözte, akik kormányzását, financiáját folytatták s akár mint igyekezett a változtatásokkal gyarapítani a kasszát, de mégis Magyarországon s Kolozsvárt is gyakran deficitbe, rövidségbe jött s báró *Wesselényi* a megfordítás reménységén kívül a magáéból, terhes háza és költségei mellett is, kisegítette, úgy hogy azon esztendőekben nem csuda, ha az »Erdélyi Nemzeti Játszó Társaság« báró »*Wesselényi Miklós Társaságának*« neveztetett. A legelső kineveztetéskori egyik biztos, gróf *Bethlen Farkas* elkövetkezett idejekorán lett meghalálása mián, hazafi buzgóságát maga személyibe nem annyira mutathatta; csakugyan dicséretet érdemel, azért,

hogyha tőle ki nem tölt, maga plenipotentariusának ügyes, a társaság dolgaiban serénykedő embert, néhai pupillaris exactor *Kanyó Lászlót* választotta. Ezen embertől nem lehet megtagadni, hogy a gróf Bethlen Farkas életében is buzgott, de halála után, mint aki a biztosság tagjai között azután is megmaradott és hazájához vonzó szeretetét jobban kimutatta másoknak serkentéseivel, jó példaadásával, az új theatrum építésében sokat mozgott, fáradozott, pénzével is, amennyire lehetett, segítette, a jóltévő hazafiakat kéregetni a derék gróf Teleki Ferenc példája nyomán eljárt, a társaság rendbentartása elősegelésére mindenkor törekedett. Amint feljebb említettett, az elsőben itten játékszínre felállott r. tagok 1792-ben, az utólja felé, két-három játékot adhattak csak elé a néhai gróf Rhédei Mihályné szálájában, átaljutottak az 1793. esztendőre, melyben minden direktiva commissio, vagy országos biztosság kormányán kívül magok igazgatták magokat a *Fejér János* elnöksége alatt, azon esztendőben november hónapjáig, — amikorra néhai doktor *Pataki Sámuel* úr a piaci szeget házát bált tartó szálának elkészíttette és *Kócsi Patkó János* azért is, hogy a *Fejérek* elsőségére ráunt vala, az atyjával árendába kifogadtatta s egyúttal a nemes várostól a maszkarás bál tartását is; ahová ugyanazon esztendőben, november 1. napjára, theatrumnak elkészítetvén a szála, általköltözött a társaság játékait folytatni. Lemondván a *Fejérek* elsőségéről, actor *Kócsi* direkciója alatt kezdetek játszani, folytatták is azon szálában egyik napon a bálakat, más napon a játékokat a farsangi napokon, mindaddig, amíg 1795-ben, márciusban, a nemes ország gyűlése a fent leírt hazafi urakat biztosaivá ki nem rendelte.

A pesti magyar színház épülete.

A bukaresti román Nemzeti Színház, ahol többször vendég-
szerepelt a kolozsvári magyar színtársulat.

Jancsó Pál, az első magyar komikus.

1795-től fogva az 1807. esztendeig volt szállása az »Erdélyi Nemzeti Játzósínnek« az írt Pataki Sámuel házánál, holott két rendbeli logéi voltak a szálának és más lakószobák is fent az egész tractusbeli commoditások árenda mellett általadattak elsőbb 800, azután, a papirospénz szaporodásával, 1000 rforintra felrugtatott az árenda; de amíg a nemes várostól kiárendált maszkaras bálokat a theatralis biztosság tarthatta, addig az alatt a bálok után bekapott nyereség közel lefizette az árendát. Ezen Pataki-háznál folytatott játzásokról meg lehet jegyezni: a városnak középpontján lévén az épületnek fekvése, a kolozsvári publikum, a pénz bősége is hozván magával, csoportosan számosan járta a játzokat. Nem voltak egész 1810. esztendeig Kolozsvárt idegen nyelven játzó truppok, vagy két versbe nyárban, mikor a magyar társaság Magyarországon excursioban volt, fordult meg vagy két német trupp, de két-három hónapi játzások után továbbutazott. Azon 18 esztendő alatt emlékezzünk reá, mennyire kedvelték hazánk nagyjai, dámái a magyar theatrumot; a nagy *Pálm Jozefa*, gubernátor urunk gróf *Bánffy György* őexcellenciája élete párja jó példával ment elől, mindenkor logét tartott, amikor csak rosszul nem volt, vagy olyas nagy bajai el nem tartóztatták, kedves leányaival, leányunkaíval gyakorolta theatrumba járását; a nagy gubernátor, gróf *Bánffy György* úr őexcellenciája is, egészsége míg meg nem bomlott, sokszori megjelenésével a theatrumhoz *kellető* szeretetét a publikumnak fenntartotta; az ajándékozás, pénzbe, öltözetekbe ezen első háztól szakadatlanul folyt a társaságra s annak tagjaira. De nem is lehetett másképpen egy olyan nagy asszonyagtól, mint *Pálm Jozéfa*, aki merő kegyesség és adakozás

volt, akiről több számos dicséretei közt azt az egyet kell csak ide jegyezni, hogy Bécsben, német szülőktől születvén, férjhez menetele után, szeretett férje mellett, a magyar nyelvet tökéletesen megtanulta, minden nap azon beszélt, hogy a született magyarok közt, magyar nyelv közt nevelkedett ember is felül nem haladta magyarságával; gróf Pálm Jozéfa magyarul oly finomul írt, fordított, hogy auctorokkal a szép pallérozott, jóízű magyar írásával vetélkedett.

Nem csuda hát azon 18 esztendőök alatt ily jó példával menvén elé Erdélyben a legelső értékű, rangú pár ember, ha a más mágnások, dámák, urak és a nemzeti nyelvekhez buzgó hív polgárok oly szorgalmasan járták a theatrumot, azt most egyik, majd másik dáma ajándékaival, drága köntöseivel, gazdagította, a sok ajándékozásokból gyűlt nem megvető bibliothéka, garde-robe, melyek a sok excursiokkal, sok kézen lett forgásokkal, meg is rongyolódtak, de nagyon el is kevesedtek. Nem csuda továbbá az akkori theatrum szeretőknek sokasága, mert gróf *Teleki Lajos*, *Teleki Ferenc* jóltevőin kívül, volt azon idő alatt néhai báró *Wesselényi Miklós*-ban egy olyan mecénása, amint feljebb volt szó róla, aki minekutána 1795-ben diaetaliter theatralis biztosnak választatott, mindjárt közelebb vette magára a theatrum bajait, szükségeit, nagy hazafi lévén, mind a nagyobb, mind a kisebb sorsúakat szüntelen hazája, nemzete nyelve, theatruma szeretetére más előkelőbb barátjaival együtt buzdította, nógatta, a theatrumba nem járókat sokszor megszólította, sőt meg kell róla vallani, hogy az olyanokat nem is szerette, nem kívánt velek barátkozni. Boldog és szerencsés volt ezen időszakasz alatt Kolozsvárt az írt, s jó rendbe hozott, sok derék játszó tagok-

kal megerősödött nemzeti társaság; nem voltak Kolozsvárt akkor, mint azután elkövetkezett meghasonlások; egyik rész a magyar, más a német játékokat nem kedvelte inkább, hanem egy árendába bírt nemzeti theatrum, egy nemzeti játszó társaság volt és virágzott, minden abba gyönyörködött, abba járt, igyekezett minden előmentén s boldogságán. Az országos biztosság is segédeként vévén fel, a kormányzást igen bölcsen vitte, a financia a legjobb móddal ment és a kassza annyira szaporodott, hogy a theatrumhelynek, ahová a nemzeti theatrum építtessék, a Torda-kapu előtt, volt bécsi újságíró, Szacsvai Sándortól, szép darab hely vásároltatott 1000 rforinton, melyre azután távolacska léte mián, minekutána a mostani új theatrum helyét a református fő consistoriumtól az írt érdemes öt hazafiak a magyar nemzet számára megvásárlották, nem építtetett és a theatrum 1000 rforintja ma is fizetetlen a Szacsvai succesorainál hever. Említeni kell azt is ezen epocháról, hogy Kócsi Patkó János igyekezetével a magyar theatrumon magyar operák is adattak elé, nagy meglegedésére a publikumnak, mely után a muzsikát kedvelő uraktól számos symphoniák, kották ajándékoztattak, könyvek, köntösök, vásznak ajándékozásába vetélkedve üzték egymást a hazafiak és dámák; csak az egy meg nem fontolt kicsúfoló tréfával megsértett gróf Kemény Farkas felesége négy-ötszáz rforintokat érő köntösöket ajándékozott, míg a férje meg nem bántatott az actor Kócsi gúnyolással.

Továbbá a posteritás tudására feljegyeztetnek itt a sokak közül néhány patrónák, akik a »Magyar Játszó Társaságnak« segítői, a theatrumnak pártfogói voltak, úgymint: generális gróf Gyulay Ferencné, gróf Haller

Karolina asszony, aki ezen szakasz alatt a doktor *Pakti házánál* volt theatrumnál szüntelen logét tartott, valamint iktári gróf *Bethlen Kata* asszony, gróf *Kemény Sámuel* úr őexcellenciája kedves élete párja; consiliarius gróf *Mikes János* úr felesége, ma is életben lévő gróf *Mikes Zsuzsánna* asszony, báró *Bánffy Zsuzsánna*, generalis *Scharlach Mihály* úr felesége, gróf *Teleki Imre* úr özvegye, *Krausz Mária* asszony, consiliarius *Gál Jánosné*, *Dósa Mária* úrasszony.

Az úri rendek közül gróf *Bethlen Gergely* consiliarius, mostani gubernii vicepraeses *Jósika János* őexcellenciája, aki gróf *Bethlen Imre* úr őexcellenciájával, néhány szép játékdaraboknak fordításával is a magyar theatrumot gazdagították. A báró vicepraeses úr őexcellenciája a theatrum fenntartásában oly buzgó volt, hogy néhai nagy magyar atyánk, báró *Jósika Antal* úrnak, a fedélfák iránt tett ígérését holta után maga is teljesíteni magát kötelezte; sok versbéli ajándékozásain kívül nagy tiszteletére van őexcellenciájának, hogy amikor Kolozsvárt megfordult, Marosvásárhelyt, Hunyad vármegyében viselvén hivatalokat, a theatrum commissio tartásában mindenkor megfordult s nagy segítségére volt a biztosságnak; néhai gróf *Teleki József*, báró *Wesselényi* után alter mecénás, ajándékozásai, tanácslása és buzgósága leírhatatlanok; gubernialis consiliarius *Kenderesi Mihály* úr kezdetétől fogva a theatrumnak a mái időig örökké biztos tagja, nagy előmozdítója volt, méltóságos guberniális consiliarius *Cserei Miklós* úr különösen, méltóságos ítélőmester *Pávai Elek* úr is dicséretet érdemel méltóságos tabulae assessor *Sala Sámuel* úrral, aki sok ideig actuariuságát vitte a nemzeti biztosságnak s a nemzet dolgaiban buzgott más több

jó hazafiakkal, kikről ezen munkában más helyeken is jó emlékezet tétetett, mint méltóságos *Petrityevity Horváth Miklós*, *Petrityevity Horváth Dániel* urak más többekkel.

HARMADIK SZAKASZ.

Kezdődik 1810-ben, amidőn a középutcai úgynvezett Wesselényi-háznak udvarán volt lóiskola theatrumnak elkészítetik, az országos biztosság igazgatásán kívül *Wándza*, actor és actriceket vévén maga mellé, a maga hasznára a nemzeti játékok előadásához kezd. Magában foglalja ezen szakasz a játszó társaságnak az írt időtől 1821-ig esett változásait, a státusoknak 1811-ben újabb theatrális bizottságnak kinevezéseit, az immunis nemes emberek normalis telkeikre rótt 50 xfr. theatralis pénz dolgát, mely az elkezdett új theatrum felépítésére, elkészítésére rendeltetett, a theatrumon 1811—1812—1813-ban *Nagy Lázár* országos biztos és építtető munkatételeit, a theatrumnak fedél alá lett vételét, azután a város kölcsönzött pénzével 1820. és 1821-ben ugyan országos biztos, *Szentkirályi Mihály* által bévégeztetett belső elkészítését, kiékesítését egész 1821. esztendeig, március hónap 12. napjáig.

Valamint minden jó, minden boldog idővel változás alá szokott esni, úgy a nemzeti theatrum sorsa is, 1810-ben, némely környülállások mián, változás és rosszabb állapotra jutott, mert a jó szállásából, fészkeből kimozdított, egyik szállásról a más szállásra vittetett által; a Német Játszó Társaság is némely hazai mágnások által Kolozsvárra befogadtatott, számokra theatrom építtetett, a publikum hasonlásba jött, a németet néme-

lyek jobban szeretvén, azt inkább segítették. A Magyar Játzó Társaság, ahogy lehetett, tartotta magát egész 1821. esztendeig, az új nemzeti theatrum kinyitásáig.

Minekelőtte a leírandó változásokat látnók, tudjuk meg, hogy következtek azok és miből eredtek? — Tudni kell azért, hogy a doktor *Pataki Sámuel* háza a piac szegletén, halálával, 1807-ben, gróf *Teleki Imrénének* eladatott, aki építeni kezdvén, a theatrumnak onnét mozdulni kellett; nem volt más hely, hanem a gróf Rhédei Mihályné száláját fogadta ki báró Wesselényi Miklós s két esztendeig abba játszottak. A kifogadáshoz úgy férhetett a báró, mivel a városon más olyas nagy bálház nem volt a gróf Rhédei Mihályné száláján kívül, tehát a város maszkaras báljai is ottan tartattak, azonban 1808-ban a város Redoute-szálája elkészült és kinyittatott, s a gróf Rhédeyné szálája üresen maradt; a fia tehát, a most is birtokos gróf Rhédei László egyfelől nehezen vette a város új Redoute-ja épülésével szálája taxájába esett csonkulását, de másfelől mint semmit sem kapni, jobbnak látta száláját theatrumnak kisebb taxa mellett is általadni báró Wesselényinek, ahol szálálásolt 1810. esztendeig, mely szállása minden szállásai között legrosszabb, legszűkebb volt. Logék nem voltak benne, a galéria rendetlenül rosszul feküdt, mely mián sok buzgó theatrumjárók elunatkoztak s nagyon fogyni kezdett a járók száma. 1809. végén báró Wesselényi is meghalván, gróf Rhédei László két-három németeket, vagy nyelvet inkább szerető mágнасoktól tüzeltetvén, arra határozta magát, hogy az anyjáról maradt és a magyaroktól árendába biratott theatrummá formált száláját lebontassa, a közfalakat kiszedesse, a két emeletet egygyé csinálja és ezáltal egy nagyobb logékkal három

renddel megrakott theatrumot építsen a német játzó s akkor mindjárt velel megszegődött társaság számára, mely elhatározást, költségének semmit sem kedvezvén, még azon nyáron sebesen végrehajtotta. 1810-ben, májusban, szállást kapván a német játzó társaság a gróf Rhédei László épületében, Kolozsvárt, a jobb gondolkozású magyarok szomorúságára játékaít elkezdte s kivált a gyengébb eszű dámák s némely németes gavallérok, másfelől nagy örömmel kaptak rajta, járták szorgalmasan a játékokat, ajándékozták a német actorokat és actricéket, sokan tetemesen beléjek szerettek, akiknek neveit gyalázatjokra ide jegyezni kellene.

A mecénásától megfosztott Magyar Játzó Társaság, a gróf Rhédei László theatrumából Magyarországra excurrált vala és 1808-ban, 1809-ben Váradon, Debrecenben játzódván, 1810-ben visszaindult Erdélybe. Zsibóra érkezvén özvegy báró Wesselényi Miklósnéhez, aki ura példáját életében is, holta után is követte, de oly hathatósan sem segíthetvén a társaságot, mint néhai férje, jelentvén az özvegynél szándékjokat, az özvegy örömmel volt Kolozsvárra jöveteleken, de mivel már a Pataki-háztól a theatrum kitétetett, a gróf Rhédei László theatruma drága is volt, tehát *Wándza* nevű primarius actornak, aki akkor direktora is volt a többeknek, által engedte a középutcai házának udvarán férje által készítettett lóiskolát ingyen, minden taxa nélkül, hogy azt készítsék el, logékat, bühnét állítsanak belé s ottan játzódjának, melynek elkészítéséhez hozzá is fogott *Wándza* azon a tavaszon. Néhai fentemlített Kanyó László nagy segítségére volt benne, mert a logékat és belső asztalos ácsmunkákat kéregetett ingyen pénzekből felépítették, mely költségre csudálatos készséggel ada-

koztak, a »Magyar Játzó Színt« a németnél inkább szerették; Kanyó László az ilyeneket tüzelte gróf Rhédei Lászlóra, hogy a magyaroknak nem adja a már akkor építeni kezdett theatrumát, hanem németeknek. Ezáltal május 19-ére, a báró Wesselényiné udvarán a lóiskolában, a hazafiak adakozásából, a magyar theatrum igen hamar elkészült, a magyarok is itt, a németek is amott a gróf Rhédei theatrumában, amely sokkal nagyobb, szebb, kommodabb volt, a magyarokénál, elkezdettek játszani.

1810-ben, 19. Maii, ezen tagok állottak fel a lóiskolai theatrumban:

*Wándza Mihály,
Ifjabb Székely József,
Jancsó Pál,
Székely József és felesége Ungár Anna,
Sáska János és felesége, Koronka Borbára,
Eder György,
Simeny Borbára,
Lapka Rozália,
Kiricsics József,
Pergő Celesztin,
Török István,
Dioszegi Sámuel,
Pergő József,
Farkas János,
Rácz Sándor,
Kováts János,
Pataki Anikó,
Sipos Mihály,
Szenkovics Lukács stb.*

A leírt jegyzések szerint tehát 1810-ben fészkelte bé magát Kolozsvárra a »Német Játzó Társaság« a gróf Rhédei László s két-három magyar mágánás machinátóióból s egész 1820. esztendeig, Szent György-napig, a téli hat hónapokon folyvást itten játszott a magyar társaság nagy rövidségére, mert erősebb tagjai is lévén, sok operákat is adván, inkább kedvelték és járták őket a magyarokénál egész 1820. esztendeig, mert a magyarok mecénásai, gróf Teleki Ferenc, ifjabb gróf Teleki Lajos, báró Wesselényi Miklóssal elholtanak. Csakugyan a nemzeti nagy theatrum elkészülvén, 1820-ba és 1821-be, 12. Martii, ki is nyittatván a Nemzeti Magyar Társaság által, minekelőtte elébb a felséges királyi guberniumnál instanciával próbát tett a már unalomba esett német játzó csoport, hogy a gróf Rhédei László házánál játszódhasson, melyet a város meg nem engedett, hanem a nemzeti theatrumba a szállást, játékadást offerálta. A királyi gubernium is aszerint határozta, az új magyar theatrumban játszódni el nem jött, s annálfogva most egyszer, 1821-ben, Kolozsvárt német társaság nem volt, nem is játszott. Megválnik ezután, hogy jön kedve Kolozsvárra jönni, mert hogy az országos biztosság kommandója alatt légyen és a nemzeti theatrumba alternative játszodjon a magyarral, a néki nem tetszik, azért ki is fognak végképen maradni, melyet Kolozsvár is ne bánjon, mert az ő népessége kevés voltával (18.000 lélek van most benne), két theatrumot jól soha el nem tarthat, bár egyet a maga nemzetéből valót tarthasson, de más-képen is, mire ide a német theatrum? ahol a nagyobb birtokosok, mágánások, urak, a felséges királyi gubernium tagjai, a három népes kollégiumok, a szenátus, a centumvirátus nagyobbára, a többiek osztán mind ma-

gyarok. Azon néhány idegen nemzetbeliek, néhány klaviermeisterek, néhány szász urak, akik jól tudnak magyarul és kevés számból álló német mesteremberek, ha Kolozsvárt szeretik lakni, tanuljanak magyarul, s annál inkább járjanak magyar theatrumba, amely a nyelvnek tanító oskolája. Magyar nyelven minden operákat lehet adni és deklamációra, énekekre minden disinteressatus ember előtt, a magyar nyelv a durva németnél előbbvaló.

Vádolják sokan Wándzát és Kanyó Lászlót, hogy mikor gróf Rhédei László theatrumának más nagyobb formában leendő építéséhez fogott, nem kell vala akkor a Wesselényiné lóiskolájába theatrumot építeni, hanem minden módon kell vala nékik a helyet gróf Rhédei Lászlón venni és a magyar társaság számára kialkudni és bérelni. Így gróf Rhédei nem hozta volna bé 1810-ben s nem tartja vala tíz esztendeig Kolozsvárt a magyarok praejudiciumára a német theatrumot, de Wándza és Kanyó kaptak a báró Wesselényiné ingyen bírni engedett theatrumán, gróf Rhédeinek fősvénykedtek fizetni s bezzeg azután elég kárát vallották, mert akárhogy igyekezett és erőlködött Wándza játékaival, lármás produkcióival, tableaux-ival, melyekkel előre dicsekedett, hogy a németeket elhallgattatja, nem félt, hogy az ő társaságának elegendő jövedelme ne legyen, a dicsekedés megfordítva rajta tölt bé, aminthogy két esztendőn túl ő is Kolozsvárról Váradra távozott, az erdélyi tagok Marosvásárhelyre kaptak, azután ott subsistáltak, s jól folyt ottan dolgok.

Esztendőt alig töltött a magyar theatrum báró Wesselényiné lóiskolájában, a báróné azon közép-utcai házát, a theatrum helyével együtt, eladta báró Bánffy Zsuzsánna, generális Scharlach Mihályné asszonynak, aki

a taxa mellett engedte ugyan, de ez is nemsokára eladta gróf Teleki Pálnak és gróf Bethlen Gergely gubernialis consiliariusnak, aki 1814-ben kezéhez vévén a Wesselényi-házat a theatrummal együtt, a lóiskola épületéből a theatrumot kiköltöztette és újra lóiskolává készítette. Ami fa, deszka, logék, székek, padok, gerendák voltak, és a zárokat a logékról, zárt székekről leszedvén, az új theatrumba, mely már akkor fedél alá vétegett volt, s a munka is benne megállott, átszállítottak. Ami kuliszszák, kordinák voltak, azokból Marosvásárhelyre is vettek által, azután a gróf Rhédei László házánál játszódván, sok tableauxra és affélékre az actorok úgy elhordozták, hogy végre semmi sem maradt; a deszkák, gerendák a kőműves pallérnak alkalom szerint állásoknak átaladattak.

Meg kell azt jegyezni a báró Wesselényiné házánál, amíg fészke volt a theatrumnak, méltóságos *Horváth Dániel* úr, a már 1811-ben kirendelt országos biztosságtól megkérte és kinyerte az entrepreneurséget és Wándzától elvétetvén, azon úrnak átaladatott; Wándza eladósodván, nem győzvén a költségeket, könnyen bocsátotta által kezéről, mikor látta is, hogy elegendő sohasem jön bé, de akkor némely actorok mián, akik a méltóságos Horváth Dániel úr entrepreneurségével nem elégedtek meg, egy hónapi idő múlva az entrepreneurség elmult és megint a Wándza kormányára került, amíg 1813-ban újabban a méltóságos biztosságtól általnyerte és vette a társaság entrepreneurségét, mely 1814-ben, májusban, a lóiskolai theatrum elrontásával újra megszűnt és a társaságnak erdélyi tagjai Marosvásárhelyre, Wándza, Eder, ifjú Székely Magyarországra játékaik folytatására eloszlottak.

Marosvásárhelyen hagyván most a társaságot mulatni, lássuk az 1810-ben, 1811-ben Kolozsváron tartott ország gyűlésén a Magyar Játzó Társaság és theatralis épületek iránt micsoda határozások tétettek? Minthogy sok jó magyarokmak nem tetszett, sőt bosszantásokra volt a gróf Rhédei László németek számára építtetett theatruma, a német truppoknak Kolozsvárra lett befészkeltetése, de a lóiskolai theatrumot is kicsinyelték, alkalmatlanságait, eladásra lett kitétettetését tudták; az írt esztendőbéli diétán, 1811-ben, 27 Februarii tartott ülésén, hathatós előadásokat kezdetek tenni némely hazafiak a diétán, hogy a magyar nemzet miként bosszantatik, mint szenved annak társasága, jó tágas épületje, melyet legelsőbben az öt derék hazafiak vettek vala a nemzet számára és csupa adakozásból bégyűlt 14.000 rforinttal a fundamentuma már a földből kihozatott, a földön felül is ölnyre felvitetett, pusztájában a költség nem léte mián építetlen heverne, melyre szükség volna költséget gondolni s rendelni az országnak, s tökéletesen felépíteni s a „Magyar Nemzeti Játzó Társaságot“ felsegíteni, s abba belészállítani. Nem szenvedett ekkor is hajótörést a jó hazafiak buzgósága, mert sokszor dicsért nagylelkű hazafi statuum praesidens, gróf Teleki Lajos úr őexcellenciája, előlülése alatt és sok más magyar regalisták, deputátusok buzgósága is forrván, egyebet nem lehetett határozni, mint azt, hogy azon elkezdett épület, melyre a logék elfoglalása fejében már újabb 1000 rforintos adakozások tétettek, egészen felépíttessék és tökéletesen elkészíttessék. Evégre mindjárt azon országos gyűlésben, februarius 27-én, 1811-ben a kolozsvármegyei főispán, báró Kemény Ignác úr praesidiuma alatt, egy 20 tagokból álló országos biztosság rendeltetett ki az elkez-

dett új theatrum megvizsgálására, annak bévégzésére mennyi költség kívántassék számbavételére, mesteremberek fogadására, materiáliák szerzésére s nevezetesen arról projektumot adni a státusoknak, hogy micsoda módon lehessen a megkívántató költségeket megkapni, kiállítani.

Mely Bistosság, minekutána a reábizott kötelességeket teljesítette és mindenekről írásban jelentéseit beadta, egyszersmind a tekintetes státusoknak theatrum építésére, a Magyar Játzó Társaság kormányzására biztosokat is projektált volna, a tekintetes státusok által 1811-ben.....ezen biztosok választattak és nevezettek ki:

Fő praesesnek méltóságos statuum praesidens, gróf Teleki Lajos úr őexcellenciája. Nem érkezhetései esetében pedig praesesnek választatott kolozsvármegyei főispán, méltóságos báró Kemény Ignác úr, aki mind e mái időkig a prasidiumot dicséretes szorgalmatossággal vitte 10 esztendőök alatt, csak egyszer, 1815-ben, 2. Januarii praesideálva a statuum praesidens őexcellenciája.

A több biztos tagok ezek:

Gróf *Thoroczka* Pál, aranyosszéki főtiszt.

Báró *Wesselényi József*, közép-szolnok vármegyei administrator.

Kenderesi Mihály, gubernialis secretarius.

P. Horváth Miklós, királyi táblai actualis assessor.

Gróf *Teleki József*, királyi táblai actualis assessor.

Cserei Miklós, királyi táblai actualis assessor.

Fekete Ferenc, regalista.

Kanyó László, pupillaris exactor.

Pávai Elek, alsófejérvármegyei főbíró.

Nagy Lázár, kolozsmegyei főbíró, akire egyszersmind az építés direkciója is bízott.

Sala Sámuel, gubernialis concipista.

Máté Izsák, marosszéki követ.

Kováts Ferenc, csíkszeredai követ.

Wentzel József, a nemes szász nemzet részéről volt deputátusok.

Heydendorf Mihály,

Szentkirályi Mihály, Kolozsvár.

Nemes György és Peielle Vencel Marosvásárhely városainak deputátusai.

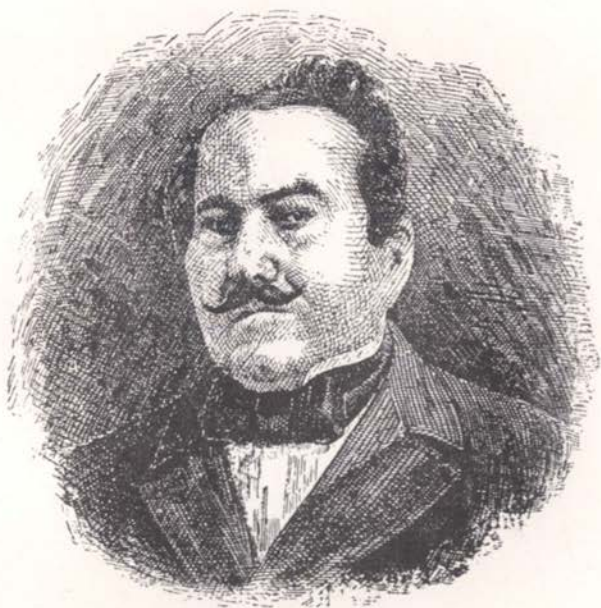
Bodor Pál, a vármegyékről bégyűjtött pénzek és logékra anticipáló uraság pénzeinek beszédésére a biztosság által perceptornak választatott, mint aki a provinciális kasszának cassae officialisa volt akkor.

Egyszersmind azon ülésben közakarattal meg is határozott, hogy minden portiót nem fizető birtokos, immunis magyar és székely nemesember, kihagyván a városiakat, a portiózás alatt lévő magyar és székely egyházi nemeseket, az 1809-béli insurrectionalis instructio kiállítása költségeire rendbeszedett, megállított conscriptiók szerint minden normalis egy egész telek után 50 xfrek, az ispotályok állítására pedig minden telkek után 70 xfrek fizetessenek. Mely summa akkor annyira elegendőnek kalkuláltatott, mind a két hazai közintézetre, hogyha a banki cédulák szaporodása mián mindjárt azon 1811. esztendőben, március 15-én, egy ötöd-részre a rézpénz és bankócédulák valóra le nem szállít-

tatik vala, 1811-ben és 1813-ban az elkezdett új theatrum minden utolsó részleteiben külső-belső tökéletesítéseivel, dekorációival, rekvizitumaival, végképpen elkészül vala és 1813. végével játszódni lehet vala benne.

De mivel a nem remélt pénzváltozás miatt azon 100.000 rforintra kalkulált summa Einlösungscheinban 20.000 rforintra szállott le s midőn a jurisdictiók által repartialatnék és 1811. és 1812. esztendőben szedetnék fel, akkor a két püspök, Martonffy a katholikus, Bobb József az unitus balázsfalvi dominiumot bíró püspökök, a királyi fiscalis jószágokra nézve a thesaurarius, a szász natio a vármegyéken birató jószágai és Fogaras vidéke iránt, a befizetéseknek ellene szegeztek magokat s Őfelségéhez recurrálván, dispensáltatásokat a theatrum fizetésében megnyerték, mely által a 20.000 rftokra határozott Einlösungsos summa 16.000 rforint Einlösungra leszállott, melyet látván az országos biztosság, hogy ezen summa elegendő nem lesz és 1811-ben a bé sem gyűjtetik. Azonban 1811-ben júliusban az építés continuatiójához hozzákezdeni szándékozott, újabb kéregető levelet nyomtattatott és a két hazában, Bécsben lakó magyar uraságokhoz elküldözte, offerálván akiknek logékat tetszene az új theátrumban kibérelni, úgyhogy számokra és maradékok számára arendás census fizetés mellett örökös loge rendeltetni fog, adjanak 1000, már akkor devalvált 200 rforintot constituáló summákat. Akiknek loge béreléshez kedvek nem volna, azok adjanak, amit adhatnak, hogy lehessen az építést elkezdeni az írt esztendőben.

Ezen törekedéseibe néhány mindjárt irandó hazafiak a logék elbérlése condiciója alatt a méltóságos Országos Biztosságát készpénzben felsegítették. Ezek; p. o.

Pergő Celesztin.

Székelyné Ungár Anna.

Jancsó Pál sírja a kolozsvári temetőben.
(Fotofilm felvétele.)

Méltóságos gróf gubernátor <i>Bánffy György</i>	
úr őexcellenciája — — — — —	1000 Rf.
Báró <i>Bánffy László</i> gubernialis consiliarius	500 „
még ígéletben hátra van — — — —	500 „
Gróf <i>Mikes János</i> gubernialis consiliarius —	1000 „
Gróf <i>Teleki József</i> — — — — —	2500 „
<i>Cseri Miklós</i> — — — — —	1000 „
Gubernialis secretarius <i>Kenderesi Mihály</i>	
adott — — — — —	500 „
1811-ben megint későbbre — — — —	500 „
Pupillaris exactor <i>Kanyó László</i> — — — —	500 „
<i>P. Horváth Dániel</i> — — — — —	1000 „
Báró <i>Jósika Miklós</i> — — — — —	500 „
még hátra van ígéletben — — — —	500 „
<i>Nagy Lázár</i> főbiró — — — — —	1000 „
Gróf <i>Kendeffy Adám</i> — — — — —	1000 „
Báró <i>Wesselényi József</i> — — — — —	1000 „
Gróf <i>Thoroczkay Pál</i> — — — — —	1000 „

Ezek logékra adtak.

Logét nem kívánván adtak:

Gróf <i>Béldi Vencel</i> — — — — —	100 Rf.
Báró <i>Radák Adámné</i> — — — — —	200 „
Gróf <i>Nemes Györgyné</i> — — — — —	100 „
Báró <i>Sardegna</i> — — — — —	1000 „
Későbbre katolikus püspök, <i>Martonffy Jó-</i>	
<i>zsef</i> úr — — — — —	5000 „
de nem a püspöki jószágok és a studiorum fun-	
dus után repártiált summákat.	

Ezekhez járul 1815-ben 2. Januarii:

Gróf Teleki Lászlónak — — — — — 1000 Rf.

Gróf Teleki Józsefnek — — — — — 500 „

Einlösungba lett adományok.

A leírt és logék elfoglalására adakozó uraságok pénzeiből azonnal, hogy a diétától választott építtető biztos, Nagy Lázár, csak 2000 rforintot kezére kaphatott, julius elején egész serénységgel az építéshez kezdett. azt amíg a hideg és fagy azon esztendőben a munkálkodástól elzárta, a legnagyobb sietséggel folytatta, rendre egymás után a logés urak pénzeit kapogatóván, azon esztendőben igen nagy darabban az épületet felvitette. Azonban 1812. elején, a Bodor perceptor keze alá pénz kezdvén gyűlni, télen által annyi kő, téglá, mész vásároltatott, hogy 1812-ben nemcsak a kőfal, első és hátulsó tűzfalaival, párkányával felvitettek és elvégeztetett, hanem a Valkói-havasokon a fedélfák is megvágattak, kifaragtattak s 1812-ben, nyárban, június, július, augusztus hónapokban beszállítottak, mely vectura tételt a nemes kolozsvármegyei rendek közönséges gyűlésében, marchalis congregation megigérték s teljesítették is. Azon nyáron a derék fedélfák pénzes ácslegényekkel és a vármegye rabjaival kifaragtattak, ősszel egyberakattak és 1813-ban a fedél is felvitetett, a Farkas-utca felől lévő első frontja a theatrumnak kivakoltatott, valamint a Király-utca felől új kőkert, kőkapu készítettett, ahol lakó szobáknak is kőfundamentum vettetett, a theatrum derék erős fedele bécserepeztetett, benn a theatruban a grádicsok és három rend logék ács munkái bevégeztettek, s ha készül vala azon új theatrum. De mivel mind a logét

bérlő uraktól egybegyűlt pénz, mind a jurisdictióktól, az pénz lesz vala, azon esztendőben minden részleteiben el-országtól imponált devalváció szerint 10 jó xfert constituáló, füst után repatriált summából ami pénz bégyűlt, a költséges építésre három esztendők alatt elkölt, a felséges gubernium többször kérettetett, a méltóságos biztosságtól, hogy az exhaerentiákat a restáló jurisdictióktól gyűjtesse bé. Sem azok, amelyek valami 1600 rforintra mennek, bé nem gyűjtetvén, sem az insurrectionális cassából kölcsön is, a felséges királyi guberniumtól a méltóságos biztosság pénzt nem kaphatott, nem lehetett egyebet tenni az építő biztos Nagy Lázárnak, mint azt, hogy a kapukra, ajtókra jó erős zárokat csináltasson és belső ékesítésétől, a drágaság ideje is elkövetkezvén, megszűnjön. A mi materiálék, deszkák vásárolva voltak, azok a lóiskolából odahozatott deszkákkal, gerendákkal az új theatrumba bérakattak és 1820. esztendeig, július 1. napjáig, jó épségben hiba nélkül konzerváltattak, amidőn a mesteremberek alkalom mellett átalvették, Nagy Lázár azonban számadását a méltóságos Biztosságnak beadta.

Hogy a sokféle változásoknak seriesseit esztendőnként láthassuk, térjünk vissza az 1814-ben Vásárhelyre utazott Magyar Játzó Társaság történetének megtekintésére. Azokat, nem lévén Kolozsvárt magyar theatrum a lóiskolabélinek elrontása után, a derék magyar város, ahol mostanság 1790-től fogva az erdélyi méltóságos törvényes Királyi Táblának szállása vagyon, örömmel maga közé fogadta és oly jól dajkálta négy esztendők alatt, hogyha 1819. esztendőben tavasszal Kolozsvárt productionale fórum nem tartott volna, továbbra is ott maradott volna és ma is ott mulatna. De mivel a Német

Játszó Társaságra is Kolozsvárt az őket szerető urak közül sok reáunt és gróf Rhédei is offerálta a maga theatrumát a Magyar Nemzeti Társaságnak is játszodni taxa mellett, 1819. áprilisban Kolozsvárra visszajött az írt társaság, ahol alternálva a napokat, a német társasággal játszódott júliusig, amikor a hazában Désre, Enyedre, Fogarasba és magyarországi excursiókra a tagok elszédtek, de ugyanazon esztendőben novemberre visszajöttek. A nagy gubernátor, gróf Bánffy Dénes úr, aki a játszó társaság diszesítésére maga számtalan sok drágább és olcsóbb öltözeteket, rekvizitumokat ajándékozott s ajándékoz naponként, az actorokat buzdítja, okosan oktatja, tavaly Bécsben fennlétével a dekorációk megszerzésében udvari consiliarius méltóságos *Székely Mihály* urral, aki Erdélyben laktával is buzgó pártfogója volt a theatrumnak, sokat fáradoztak és kedves veje, gróf Csáki József urak pártfogolni kezdték, méltóságos *Horváth Dániel* és kolozsvári főbiró, *Agoston István* és királybiró, *Szentkirályi Mihály* urakkal; azon esztendőben a gróf Rhédei theatrumában, valamint 1820-ban is a téli s tavaszi hónapokon, egész 1820. esztendőnek május hónapjáig a németekkel alternatív játszodtak s ismét a nyári hónapokra Magyarországra excurráltak.

Mivel pedig az írt méltóságos és tekintetes hazafiak, akik egyszersmind az országos biztosságtól a társaság kormányzására subdelegátus biztosnak rendeltettek, az írt két esztendőök alatt a Kolozsvárt játszott nemzeti társaságnak játécai alatt, sok kedvetlenségeket szenvedtek abban, hogy a magyaroknak a németekkel alternálva kellett játszani és gróf Rhédei László a németeket inkább patronálta, a játszó napokban praeferentiákat engedett a németeknek, sok egybeszólalkozások estek. Végre gróf

Rhédei az április hónapnak két hetein, melyek Szent-György nap körül estek, játszani sem engedte a magyaroknak, de még más esztendőre, hogy többet akármi taxa mellett sem engedi játszodni, deklaráta. A felboszszantott biztos urak, a jó előlülő főispán, báró Kemény Ignác urral és más jó hazafiakkal tanácskozáván, azt találták fel, hogy mivel mostanság diéta nem lesz, addig pedig a státusok a fedél alá vett derék nemzeti theatrum belső elkészítésére pénzt nem rendelhetnek, sem a nemzet számára pénzt kölcsönözni akár az insurrectionalis cassából, mely a nemességé, akár más közönséges fundusokból semmi módon a felséges királyi guberniumtól kapni nem lehetvén, megkérték a tisztelt biztos urak a felséges királyi főigazgatótanácsot, az országos méltóságos theatralis bizottság nevében, 1820. április 26-án beadott kérésekben az iránt, hogy méltóztatna megengedni, hogy a theatrum fundusának az épületeinek is specialem hypothecam az ország által lehetővé kiváltásáig leendő lekötések és általadások mellett, akár valamely privatus-tól, akár publikumtól, nevezetesen pedig a kolozsvári közönségtől 12.000 rforintok kölcsönöztesse. Mely ilyen kérést a felséges királyi főigazgató tanács kegyelmesen elfogadni méltóztatván, maga, mult 1820. esztendő május 15-én, 4553. gubernialis számok alatt költ és az országos theatralis méltóságos biztosság praeséséhez, méltóságos báró és Kolozsvármegye főispánja Kemény Ignác úrhoz intézett rendelete által megengedte azt, hogy a theatrum belső ékesítéséhez kívánt 12.000 rforintokat akár valamely privatustól, akár a közönségtől az országos biztosság a theatrum fundusának és épületeinek lekötételek és a kiváltásig leendő általadások mellett, kölcsön felvétessen és vehessen, melynek követ-

kezésében az országos biztosság Kolozsvár városának érdemes magisztrátusát és városi közönségét meg is találja a 12.000 rforintoknak kölcsönadások iránt, mely is Kolozsvár városának és hazafi gondolkodású főbirája, kolozsvári *Ágoston István* és királybirája, komjátszegi *Szentkirályi Mihály* sikeres segedelmezések és közbevetések által megigéri a kívánt 12.000 rforintokat, nemcsak, hanem valósággal által is adja és így a cél elérettetvén, azon nemes közönség a méltóságos biztossággal 1820. június 26-án kontraktust kötött, hogy amíg azon kölcsönvett summát a nemzeti biztosság a városnak lefizeti, esztendei sex percentum interest a Nemzeti Játzó Társaság kasszájából fizessen. Egyszersmind a drága theatrumot is a városnak a 12.000 rforintokba pro speciali Hypotheca leköti s a várost abba introducáltatja a nemzeti biztosság, a város pedig nemzetéhez és hazájához vonzó igazi szeretetből az épületnek a magyar játékok folytatására általbocsátja, azon just hagyván fenn magának, hogy három esztendőök elteltével, ha a theatrum adminisztrációját maga kívánná folytatni, minden rekvizitumaival a méltóságos biztosság általadni köteles legyen. Melyek után a dicsért város főbirája, *Ágoston István* perceptorsága alatt, aki a 12.000 rforintot, s amit azután a méltóságos biztosság az építésre kezébe adott, erogálta és a királybíró *Szentkirályi Mihály*, mint építőbiztos szorgalmatos felvigyázása, sikeres hazafiúi iparkodása alatt elkelvén, ezen harmadikszori belső építéssel, circiter 18.885 rforint 46 fr., a sokszor említett nemzeti theatrum igen jó móddal, egész belső realitásaival, fényességeivel, 1821. esztendő március hónapja 10-re, a dekorációk, kordinák, kulisszák festett vásznai Bécsből hozattatván, tökéletesen elkészül és március elején az

alább írandó actorokkal és actricekkel a méltóságos Biztosság megszegődvén, a nemzeti játékok folytatására vélek esztendei kötelezésre is megvan s az írt 1821. esztendőben a nemzeti társaság játékait *Korvinus Mátyás* című magyar darabjátékkal elkezdi.

Azelőtt lévő napon, március 12-én, az erdélyi mágas és főbb nemes familiabéli hazafiak és dámák *Zrinyi Miklós* című magyar darabjátékkal, nagy pompával, fényes készülétekkel, a nézőkkel dugva lévő új theatrumot a haza nagy gubernátora, a felséges királyi gubernium magyar úri tagjai jelenlétében, a muzsikai egyesület tanítványainak kóruséneklése és egy hazafiúi orationak elmondásával, régen várt öröme a nemes magyar nemzetnek, az írt tágas, szép épületű nemzeti játékszínt a következő játékok folytatására kinyitják s azon játéokra nagy költséggel készített fényes öltöze- teiket az institutum számára ajándékozzák.

NEGVEDIK FEJEZET.

Kezdődik 1821-ben 12. Martii a sokszor írt kolozsvári Belső-Farkas-utcai Nemzeti Magyar Theatrum kinyitásával, azon innen következett történeteivel.

A Magyar Játszó Társaság 1821-ben márciusban kötelezés mellett felállott tagjai ezek:

*Jancsó Pál,
Székely József és felesége,
Székelyné, Ungár Anna,
Simény Borbára,
Hajósne, Koronka Borbára,
Pergő Celesztin,
Török István,
Simonffy György, aki egyszersmind színmester is,
Farkas József,
Rácz Sándor,
Ifjabb Székely József,
Néb Mária,
Keresztes Juliánna,
Kolozsvári Pál,
Kónya László,
Göde István,
Bartha Mózes,
Gillyén Sándor, sugó.*

Ezek közt három régisseurt nevez a méltóságos biztosság, *Jancsó Pált, Székely Józsefet, Pergő Celesztint*, constitutiót is ad a társaság elébe, a garde-robeot conscriptio mellett Székely József keze s gondviselése, a bibliothékát a Pergő Celesztin keze alá rendeli, Jancsó Pálra a disciplinákat és játékok jó renddel való folytatását bízza, minekutána két hazafiak kérését a nékiek adandó entrepreneurség iránt, el nem fogadta, hanem maga igazgatása alatt adminisztrálni határozta a megszegődött társaságot.

A méltóságos Biztosság tagjai közül méltóságos *Horváth Dániel*, gróf *Csáky József* és gróf *Bánffy Dénes* urakat bühn-direktoroknak, gróf *Lázár László*, báró *Naláczy József* és báró *Kemény Miklós* gubernialis secretarius urakat censoroknak, orchesteri direktornak méltóságos gubernialis secretarius *Hollaky Antal* urat, cassae adminisztrátornak *Nagy Lázár*, actuariusnak *Szentkirályi Mihály* urakat maga gremiumjából kinevezni.

Szükséges és jó is leszen a posteritásnak tudni azon sokszor írt Belső-Farkas-utcai nemzeti új theatrum mennyi pénzbe került és azon pénz honnan vévődött azon nagy munka és épület elkészülésére:

1.-ben, 1803-ban a sokszor leírt 5 jó hazafiak a fundust a kolozsvári reformatum collegiumtól, magokat adósságba vervén megveszik 5000 rforinton.

2.-szor, 1803-ban a két magyar hazában a nemes hazafiakat requirálja az országos biztosság akkori derék praesese, gróf Teleki Ferenc, mindenfelé Magyarországon, Bécsben a nagy familiákat felkeresi, ahonnan jöttek is adományok, Erdélyből is a buzgóbb hazafiaktól ajándékoztattak nem megvető summák, de ezeken a módokon bégyült summa nem volt elegendő, tehát megta-

lálta a biztosság Erdélynek minden vármegyéit, székeit, azoknak beszédésére főbb tisztjeit, biztos jó hazafiakat küldött hozzájuk az adományok unszolásáért.

Mindaz, amit a vármegyék, s székely székek, úgy a két hazai úri rendek azokon kívül is ajándékoztak, mind kétféle ajándékozások, a gróf Teleki Ferenc keze alá gyűjtettek s a *Nemzeti zöld könyvbe* lett bérás szerint találtatott az egész összegyűjtött summa, 14.752 rforintnak.

Mely summából az 1803-ban, 1804-ben, 1805-ben és 1806-ban folytatott theatrum építésére rationum officialis Czicziri Antal elköltött 14.150 rforintokat számadása szerint, a gróf Teleki Ferenc 1809-ben történt halálával maradt 602 rforint, mely summát özvegye elébb a néhai ifjabb gróf Teleki Lajos kezére, mint akire azt az országos biztosság bízta, ennek is özvegye, férje halálával, azon esztendőben átaladta az írt summát Kanyó Lászlónak, aki azt a gróf Teleki Domokostól konferált 100 rforint, gróf Teleki Józseftől 300 rforint summákkal a Wesselényi-ház udvarán a lóiskolában készített theatrumra 1810-ben elköltötte, Wandzát is költségeiben kifizette, ment hát az első építéssel a Czicziri Antal úr erogatioi szerint 14.150 forint.

3.-szor. A további építéshez fogattak a státusok 1811-ben, júliusban Nagy Lázár által, amidőn a logék elfoglalása fejében adott pénzekből gyűlt bé devalvált Einlösungschein papirospénz 3260 rforint, a katolikus püspök, Mártonffy József 1000 rfrtos adományával, aki azonban a püspöki jószágokra, a kolozsmonostori jószágra rótt országos summát nem adta meg a sessióként országos végzésnél fogva akkor már jó pénzre, 10 xferre devalvált, repartiált és a Bodor Pál úr keze alatt volt

kasszába rendelt theatralis pénzből, 1813. esztendő június hónapjának 18. napjáig gyült bé 14.741 rforint maradván még a bekapható jurisdictionknál circiter 1200 rft. az írt 14.741 rforint, úgy a logék fejében adott 3260 rforintok elköltettek; még azonkívül néhai statuum praesidens gróf Teleki Lajos úr őexcellenciája is maga költségén buzdító kéregető leveleket nyomtattatott; ami azáltal bégyült 600 rforintok és a gróf Teleki Lászlótól és Józseftől adott pénzből 250 rforint elköltesett, úgyhogy a Nagy Lázár számadása szerint az ő supererogátumával devalvált 19,711 rft költesett az írt új theatrumra.

1820-ban, júliusban utóljára fogván Szentkirályi Mihály a város által kölcsönvett 12.000 rforinttal a theatrum belső elkészítéséhez, kiékesítéséhez, az írt 18.885 Rf. 46 xrf., melyeknek egy nevezetes része még fizetetlen, s hogy a mesteremberek kifizettethessenek, fundusról kelletik gondoskodni.

Pedig még hibázik egy diener- vagy portási szoba és az actorok vagy actricek számára két öltözőszobák, melyek a theatrum északi részében kőből kívántatnak építtetni.

Került tehát az írt theatrum a magyar nemzetnek készpénzben 57.746 Rft. 46 xfr.-be, mely még sokkal többbe került volna, ha a fundus a néhai gróf Teleki Lajos úr közbevetésével oly jutányosan nem vásároltatik vala s a nemes Kolozs vármegye rendei a kő, tégl és fedélfák vecturáiba az építést nem segélték volna, ami nagy pénzkimélést hozott, továbbá a nemes vármegyének azon jósága, hogy a napszámos munkásokat nagyobbára ingyen is, néha kevés fizetésért a vármegye rabjaival vitette végbe, s az építtető biztosoknak jutalom nélkül folytatott fáradozásai.

A város 12.000 Rfr. kölcsönzött pénzén kívül 1820. és 1821-ben a theatrum kikészítésére erogált 6885 rforint 46 xrf. ezen helyekről gyült: az insurrectionális cas-sából sessiók után bégyülni kellett 1200 rforint kölcsön fejében kiadatott, azután a gróf Teleki László és József urak által 1815-ben adott 1500 rforintból akkor 257 rforintok elköltettek, mostanra 1243 rforint maradt, a gróf Teleki Lajos úr kéregetései után gyült summának bégyűjtője rationum officialis, miket nem erogált 1813-ban, maradt kezén Rftt. Szamosújvár városa adott 1000 Rf.-okat. Loge anticipálásra jött bé 300 Rfrt. Ami ezen kívül hibáz, azzal a nemzet még addig adós, micsoda fundusból fog kifizetődni, most nem tudatik, de annak idejében az is fel fog ide hátrább jegyeztetni.

Jó lesz egyúttal ide a theatrum belső állapotját is feljegyezni. Az épületek hossza 22 öl, három bójáró faragott kőajtói felei tölgyfaajtókkal, jobbra, balra, kétfelé bójáró, kommód, lankás lépésű grádicsai, a parterre nyiló megint három ajtók, a parteren 15 logék, a felette való emeletben, azaz a középű rendben a gubernátori dupla logéval 17 loge, a felsőbb harmadik emeleten 18 logék, mindössze 50 logék. A logékon felül jó tágas galéria, a könyöklő vasrostélyokkal a történhető lebukás ellenállásáért fedeztetik, abban három s négy rendbéli ülésre consignatio szerint fenyőgerendákból készített jó erős padok. A kétfelé bójáró grádicsok közt az emberek szerint jó, szép, négyszögű, nem nagy, de jó ajtókkal, zárokkal, ablakokkal elkészült három szobák az actorok és muzsikusok próbatételeire szolgálnak és a garde-robe és a bibliotheka azokban tartatik most, legfelül a garde-robéban Szabó lakik, a legalsóba a theatrum rendszerinti

szolgája, aki egyszersmind portása is a bejáróknak. 80 zártszék van a parteren és 100 ember ülésére padok, 100 ember a közép tágas úton fennállva elfér. A musicale orchestrum ülőpadokkal elkészítve. A bühne nagy és tágas, 7 öl a hossza, a kordinák, soffiták szépek és az épület nagyságához képest nagyok, kerekéken, csigákon hat napszámos, ács, kőműves mesteremberekkel mozgatnak, elébb nagy kőpondusok voltak segédül rakva, de egynek leesése lármát s ijedséget okozása mián, tollaltattak a kőpondusok és most csak a kötelekkel húzzák, a kordinahúzó fizetett mesteremberek, a *Simonffy György* dekorátor igazgatása alatt. Továbbá vagynak a vakablakokból ajtókkal borított konzervatoriumok a dekorátor, szolga, céduelahordó és a muzsikások, úgy a fatartás számára szolgálók: minden logei és zártszékei a theatrumnak jók, jó új kulcsokkal, minden héten a theatrum és logék a vármegye rabjaival kétszer separtetnek, grádicsok, gangok tisztán tartatnak, a gangok, logék sikátorai játékok alatt lámpásokkal illumináltatnak, a parteren tizenkét lámpású luszter olajjal illumináltatik, a nem nagy s pompás játékokon csak hat lámpás ég, az is eleget világít. A bühnén, a kulisszákon három sorjával hat-hat szál gyertyák égnek láncon alá és felhúzzható gyertyatartóikban; a muzsikások előtt, ahányan vannak, annyi két gyertya ég. A legelső játékkor a theatrum felnyitásával az egész épületben, a hijjut is hozzávéve, ahol hat gyertya kell a kordinahúzóknak, 200 szál gyertya égett, mely summa azután lehúzatott 140 szálra, azután 120-ra és végre néha 100-ra. Az apró darabok is, melyek elébb való estéken égnek, a gangon használtatván. A theatrum belső része minden részében jól ki van vakolva, a bühne felül deszkával napnyugati külső

része vakolatlan, úgy az északi is, padoltatott, ajtók, ablakok, jók, újak. A napkeleti és csak a tűzvető fala fenn vakoltatott volt ki 1813-ban, az eleje, a déli része pedig és fenn a cifra faszádája egészen szépen ki van vakolva, meszelve. A faszádán fenn piktortól ilyen írás tétetett:

Az Erdélyi Nemzeti Magyar Játékszín.

— 1813. —

A theatrumnak fedele ritka keménységgel három consignatiókba is összerakott erős vastag fenyőfákból készült, a mennyezet a parteren vastag, 12 öles hosszú stukatura fenyőgerendákból áll és a fedél jó cseréppel bé van fedve, a logék külső része a piktör által kékre kifestettek, a könyöklők sárga anginettel, szőrrel kitöltve borítottak bé, az erdélyi címerből a sas, a vármegyéké, a nap és félhold, a székelyek címerei, mivel csak ezen két nemzet adakozásából készült a nemzeti theatrum, a bühne szemöldökire aranyozott táblára met-szették.

A dekorációkról a bühnén az a megjegyezni való, hogy elől két leereszthető kordinán kívül, amelyek közül az első képekkel festett sárga aranszín rámaival és csak játék végével eresztetik le, a másik a játékok felvonásai közt eresztetik le kék drapériára festve, vagynak 3 szobát, 1 utcát és egy tömlöcöt ábrázoló kordinák, hozzávaló kulisszák, ahhoz illő felső soffitákkal, a kordinák három s négy öl magosak s egészben huzatnak fel a bühne felett levő tágas ürességbe, a kulisszák alatt masinán leeresztő kőpondus által mozgattatnak. Még vagy két szobát, úgymint városi szobát és kertet ábrázoló de-

korációk kívántatnak, melyek, fundus kerülván reájok, ezután el fognak készíttetni.

1821. esztendőben, az 1811. esztendőben a tekintetes statusoktól választott méltóságos országos biztosság tagjai közül sokan elhalálozván azóta, mások Kolozsvárról hivataluk helyére, a Kolozsváron jelenlévő országos biztosság kérésére és ajánlására, a felséges királyi főigazgató tanácstól a kevés számra olvadtott nemzeti biztosság ezen újabb tagokkal szaporíttatott:

Gróf *Rhédei Ádám*, Doboka vármegyei főispán,
Gróf, *Bánffy Dénes*,
Gróf *Csáky József*,
Hollaky Antal actualis gubernialis,
Gróf *Lázár László* secretarius urak,
Báró *Kemény Miklós* supernumerarius gubernalis,
Báró *Naláczy József* secretarius urak.

Báró *Wesselényi Miklós* és Kolozs vármegye részéről a hivatalánál fogva Kolozsváron mulató két főbírák közül, amelyik a comissiozás idején Kolozsvárt lészen az a nemzeti biztosság üléseibe béjárhat.

Feljebb az új theatrum belső alkotása az actorok, actricek nevei béiratván, következik ide béírni s a logék, zárt székek, első helyen lévő padok és galéria taxáit is feljegyezni jövőendő tudásul, úgy az 50 logékat is a méltóságos biztosság a theatrum kinyitása előtt, kiknek hogy osztotta és rendelte el.

Az 50 logék, melyek három sorban vannak, megkülönböztetett tulajdonságaik, mert a középső sor a nézésre alkalmasabb, azért kecsesebb is; a harmadik rendbéli és a parteren lévő logék egyforma becsüek, azo-

kat hát egyenlőkké határozta a méltóságos biztosság, a középső rendbelieket kevéssel drágábbá tette, mint mindjárt fel fog jegyeztetni.

A legfelső 3. rendben napnyugatról a felséges királyi gubernium szállása felől első renden kezdődnek a logéknak numeratiói a legelső a harmadik rendben:

1. Loge adatott idősb gróf *Bethlen Farkas* úrnak.
2. „ „ gubernialis regestrans *Bíró József* úrnak és felesége gróf *Bethlen Krisztina* asszonynak.
3. „ „ báró *Jósika Miklós* úrnak.
4. „ „ gróf *Teleki Imréné* asszonynak.
5. „ „ gróf *Lázár László* úrnak.
6. „ „ báró *Bánffy Zsuzsánna*, generalis *Scharlach Mihályné* asszonynak.
7. „ „ gróf *Teleki Józsefné* asszonynak, a sármásinak.
8. „ „ provincialis viceexactor *Baranyai József* úrnak, örökös.
9. „ „ Nemes Kolozsvár városa főbírájának, örökös.
10. „ „ *Szentkirályi Mihály* úrnak, örökös.
11. „ „ gubernialis secretarius *Inczédi László* úrnak.
12. „ „ R. Consiliarius *Lészai Lőrinc* úrnak.
13. „ „ méltóságos *Macskássy Boldizsárné* asszonynak.
14. „ „ gróf *Kendeffy Adám* úrnak, örökös.
15. „ „ rationum consultor *Szabó Gergely* úrnak.
16. „ „ gróf *Csáky József* úrnak.

Néb Mária színésznő sírja a kolozsvári temetőben.
(Fotofilm felvétele.)

Pergő Celesztin sírja a házsongárdi temetőben.

A FELSŐBBEKNEK ENGEDELMEKRŐL

Az Erdélyi Nemes Magyar Jászó Társoság
jelenti az Érdemes Közönségnek
h o g y

mái Napon, ugymint Böjt Elő Havának 9-dik napján
fog tartatni

A' Méltóságos G. Rédeiné Aszony ó Nagysága Házánál
Egy érzékeny Játék

A' Jáséki Elő-Addásokban
ily nevezett alatt

**A' FO EMBEREK KÖZÖTT VALÓ
EZZENKEZÉSEK
ROSZ KÖVETKEZÉSEI.**

A' jászó Személyek:

G. Khéburg, Elő Tanácsos	Óri Ur
Amália, ennek Leánya	Rozalia Kis Aszony
G. Vittenberg, másod' Tanácsos	Sáska Ur
Ífjabb G. Vittenberg	Kotsi Ur
G. Altán, Khéburgnak Barátja	Fejér János Ur
Károly, és Inafok	
Ferentz	
Vilhelm, Khéburgnak elbetsított Titoknokja	Kontz Ur
Egy Planilla	
Egy Kereskedő, — 's egy Özvegy Aszony	
Egy Titoknak, és Hadi Tit	Fejér István Ur

Ezen Játék éppen 6 Órakkor bizonyos órákra néve el fog kezdődni.

B é - m e n e t e l

A' Főbb Helyeken	40 Kt.
Az első	30 Kt.
A' hírlusó	10 Kt.

A Rhédey-házban tartott egyik legrégibb előadás
színlapja.

17. Loge adatott gróf *Rhédei László* úrnak.
18. „ „ özvegy gróf *Bethlen Farkasné* báró *Huszár Borbára* asszonynak.

A középső sorbeli logék.

19. Loge *P. Horváth Dániel* úrnak, örökös.
20. „ gubernialis consiliarius báró *Bánffy László* úrnak, örökös.
21. „ „ gróf *Rhédei Adám* úrnak, örökös.
22. „ báró *Thoroczkay Józsefné* asszonynak örökös.
23. „ báró *Kemény Ignác* úrnak, örökös.
24. „ gubernialis consiliarius *Kenderessi Mihály* úrnak, örökös.
25. „ báró *Wesselényi Miklósné* asszonynak, örökös.
26. „ főispán gróf *Thoroczkay Pál* úrnak, örökös.
27. „ gubernátori loge.
28. „ báró *Wesselényi József* úrnak, örökös.
29. „ gubernialis consiliarius *Katona Zsigmond* úrnak, örökös.
30. „ gubernialis consiliarius *Cserei Elek* úrnak ad interim, mert ez gróf *Teleki László* örökös logéja.
31. Loge gubernialis consiliarius *Cserei Miklós* úrnak, örökös.
32. „ gróf *Mikes Jánosné* asszonynak, örökös.
33. „ gróf *Teleki Józsefné* asszonynak, a gernyeszeginék, de interimaliter gróf *Kemény Sámuelné* őexcellenciájának.
34. „ báró *Jósika János* gubernii vicepraeses őexcellenciájának, örökös.
35. Logéban a gubernátor gróf *Bánffy György* őexcellenciája successora és maradéka, örökös.

A parteren levő logék.

36. Loge gubernialis secretarius *Hollaky Antal* úrnak.
örökös.
38. „ gubernialis concipista *Ajtai László* úrnak.
39. „ tabulae assessor *Sala Sámuel* úrnak.
40. „ *P. Horváth Károly* úrnak, örökös.
41. „ Loge a nemes *Kolozs vármegye* tisztjeinek.
42. „ báró *Inczédy Gergelyné* asszonynak.
43. „ *Vay Lászlóné és Kanyó Lászlóné* asszonynak.
Ezen logénak fele *Kanyó Lászlóné* asszonynak, örökös.
44. „ *Zeyk Lajos és Békésy Zsigmond* uraknak.
45. „ gubernialis concipisták *Pap Sámuel és Balássy Gergely* uraknak.
46. „ gróf *Gyulay Ferencné* asszonynak.
47. „ gubernialis secretarius *Bethleni János* úrnak.
48. „ gubernialis secretarius néhai *Mikó Antal* özvegyének.
49. „ gubernialis secretarius *Rosnyai István* úrnak.
50. „ gubernialis secretarius báró *Naláczy József* úrnak.

Azt meg kell tudni, hogy akinek számokra és maradékaiknak örökös logék osztattak, azon logék oly teljes jussal adattak kezeikbe azon uraságoknak, hogy tőlök, maradékaiktól is sem a biztosság, sem akármi direkció el nem veheti, s másnak nem adhatja, azon egy eseten kívül, ha kedvek nem volna tartani, s le is mondanának írásban rólok, ellenben amikor az olyan uraságok és azoknak maradékai *Kolozsvárott* nem mulatnak, azon esetben magok atyjokfiaiknak, barátjaiknak,

de nem alacsony sorsú embereknek, hogy interimaliter használják a logéjokat és a censust fizessék utánok, szabadságokban lészen kiadni. Vagy pedig, ha nem adják ki valakinek által, de a méltóságos biztosságnak jelentéseket írásban beadják, hogy ennyi és amannyi idők s esztendőök alatt az örökös logéjokra nem lesz szükségek, hanem amíg vagy magoknak, vagy maradékaiknak kellene, addig azon idő alatt a méltóságos nemzeti biztosság szabad diszpozíciója alá bízzák, hogy akinek tetszik, adhassa. Csak akkor lesz jussa a biztosságnak azon időre az örökös logékkal diszponálni, amikor az ilyen akármi sok időkre felhagyott, a biztosság diszpozíciója alá bízott logé tulajdonosa, maradéka megint Kolozsvárra visszakerül, több időkig itt fog mulatni, akkor újra logéját jelentvén, magát a biztosság előtt szabadsága lészen visszakívánni és foglalni.

Census mellett békességesen bírni ezen határozás az ilyen örökös logék iránt azért tétetett, mivel az ilyen uraságok 1811-ben az országos biztosság által ezen condíciók mellett leendő elő elfoglalás mellett adtak pénzt, ki 1000, ki 500 rforintot, mások, mint gr. Teleki László és József 5000—5000 devalvált rforintokat adtak, mások a nemzeti theatrum építésében, a társaság fenntartásában, a biztosság dolgaiban, bajaiban oly sokat fáradoztak, hogy méltán örökös logé-nyerést érdemeltek, ha kész foglalo pénzt előre nem adtak is.

A leírt logék közt a gubernátori és városi főbírói két logék az örökös hivatalokhoz köttettek, s a város főbírói logéért a város főbírája abbonement taxákat Szentkirályi Mihállyal nem fizetnek, aki ezt a beneficiumot sok hasznos, a theatrom utolsó építésével végbe vitt fáradságáért és actuariusi ingyen folytató szolgálat-

jáért kapta; ezen írt két logék után csak a suspendus játékokra fizetnek birtokosai.

A játékok abbonement szerint folytattatnak, 12 egymás után következő játék teszen egy abbonementet, melynek taxája így határozott meg a méltóságos biztosságtól:

A középső sor derekasabb logéknak taxája egy 12 játékos abbonementre 20 rforint.

A felső vagy harmadik emeletbéli és a parteri logék egy egész abbonementes taxájuk 16 rforint.

A zárt szék abbonementje 4 rfrt.

Az első hely abbonementje 3 rfrt.

A galériára abonnirozni nem szoktak, azért annak taxa nem tétetett, hanem egy estére a rendes játékok taxája 15 xfr.

Kivévé az olyan nagy pompájú, nagyon költséges játékokat, melyeknek egy estéli taxájuk a környülállások szerint, amennyire ítélendi a biztosság, 5 vagy 10 rforintokra és feljebb is határozza.

Az egy estéli játékoknak rendes taxája a						
középső logéknak	—	—	—	—	—	4 Rfrt.
A felső és alsó rendbelieknek	—	—	—	—	—	3 „
A zárt székeknek	—	—	—	—	—	36 „

A suspendus játékokban, a nagy s költséges játékokban egy vagy két rforint is lehet a bemenetel taxája, hanem rendszerint a suspendus játékok taxája:

Zártszékekre nézve	—	—	—	—	—	40 xfr.
Az első helyre	—	—	—	—	—	30 „
A galériára	—	—	—	—	—	20 „

Ezeket senkinek a biztosság híre nélkül változtatni nem lehet s a nagy költséges játékok a biztosság hírével tétetnek és taxájakat a felemelésben a biztosság határozza meg.

Az actorok és actricek a mostan cursusban lévő Einlösungs- s Anticipationsschein papirospénzzel és azoknak valorával paralellában járó réz kétgarasos, egygarasos, kétkrajcáros és egykrajcáros pénzekkel vannak alkuva és fizetések is, valamint a logék, zártszékek, első hely, galéria taxái akár rendes, akár suspendus játékokban ugyanazzal fizettetnek, mert tudni kell a posteritásnak, hogy bár 1811-ben és 15 Martii, amidőn a bankócédulák valoroknak négyötöd részét elvesztették, egy 5 rforintos cédula leszállott a királyi pátens kihirdetésével 1 rforintra és csak egy rforint Einlösungsscheinba váltatott, bárha Öfelségétől alattvalói királyi szavával affidáltattak is, hogy az Einlösungs- s Antipationsschein akkor kelésbe bocsáttatott papiros cédulák az arany és ezüst valorával tökéletesen egyet és hasonlót érjenek, a királyi kasszában úgy váltatnak bé, mégis tíz esztendőnk alatt hol feljebb, hol alább szállott azon mostan folyásban lévő Einlösung- s Anticipationsschein cédulák cursusa, kívált a franciák és Bonapartéval való hadakozás alatt. Végre a mostani két utolsó esztendőben azon cédulák és a vélek kelésbe járó rézpénzek 250 cursusban megállapodtak, úgy, hogy aki most 1 rforint ezüst vagy aranypénzt akar váltani, 2 Rfrt. és 30 xfr.-el válthatja. 10 krajcár reális jó ezüst és rézpénzért 25 krajcárt kell a cursusban lévő papiros és rézpénzekkel fizetni, 1 rforint, mely 60 xfr.-ből áll, most papirosban csak két és fél részét, azaz 24 krajcár ezüst, vagy jó rézkrajcárban téssen.

Ezen cursusokat vagy valorokat nagyon vesztett Einlösungs- s Anticipationsschein cédulákon s vélek egy valorban járó rézpénzeken kívül, bocsátott Őfelsége keletbe igaz jó speciesü és valoru aranypénzeket, tallért, huszast, tízkrajcáros, ötkrajcáros és garasos ezüstpénzeket és igaz valoru, fejedelmi képet hordozó rézkrajcárokat. Bécsben, 1818-ban, bankókassza állott fel, amely a papiros cédulákat azoknak két és fél részek elveszésével váltja bé s ad ki banknótákat, mint igaz monetájú, valoru, masszáju, arany, ezüst és rézpénzekkel egyetértőket, de fájdalom, mivel azon banknóták is csak papirospénzek, máris cursus alá estek, s jól meg kell jegyezni, hogy három-négy esztendőktől fogva itt Erdélyben a militaris status, a cameralisták és más tisztek, akik fizetéseket onnan kapják, míg banknótáik a mái napig Erdélyben a közkelésre és tisztek fizetésére keletbe nem jöttek. A vármegyék, székeshelyek, városok tisztviselői Einlösung- s Anticipationsschein cédulákkal fizetettek, mert a contributió is azokban in simplo fizettetik még eddig, a felséges királyi gubernium és foundationális oskolabéliek, stipendiatikusok esztendőként auctumot kapnak, papirospénzben még annyit és félannyit, mint a fizetések, úgyhogy a jó arany és ezüst pénz válora szerint fizettetnek.

Igy szülte az egész ausztriai monarchiában a 20 esztendőig folytatott költséges francia háború a pénz cirkulációjának, valorának annyi versbéli változásait s egyszersmind a hazafiaknak, minden sorsbeli alattvalóknak sok rendben a pénz változásával következett károsodásait.

Ilyen pénz nemével lévén az actorok és actricek hozzájuk tartozó dekorátorral, sugóval, cédulahordozó,

theatrum szolgájával egy hónapra szegődve a biztosságtól, fizetések 1050 rforintra megyen, tizenkét német és magyar muzsikusnak egy estére megyen 22 rforint, egy próbatartásért 11 rforint, a nagy gordon kozervációjáért 15 xfr., egy hónapra circiter 450 rforint az énekes játékokra, amidőn tanítanak, külön kell fizetni, az olaj, gyertya egy hónap alatt 160 rforint. Typographia az első hónapban 138 Rfрт., amely azután alább száll legalább 60—70 rforintokra, a katona Schildwachtoknak egy hónapra 28 rforint. Minden költsége egy hónap alatt a szisztematizált status personalisnak circiter 1800 rforintba jön, ezeken kívül a mindennapi dekorációkhoz vásznak, s festésekhez, írásokhoz papirosra kelletők. Igazító mesteremberek hónapi fizetések bizonytalan, nem lehet fixe meghatározni.

*Az actorok s actriceknek, minden személynek
kisebb-nagyobb fizetések.*

Pergő Celesztin 90 Rfрт.-tal van egy hónapra és 1 Einnahmmal egy egész esztendőre szegődve.

Székely József feleségével 150 rforinttal egy hónapra s egy egész esztendő alatt két Einnahmmal.

Jancsó Pál 84 rforinttal Einnahm nélkül.

Simény Borbára 60 rforinttal és fél Einnahmmal.

Török István 60 rforinttal, $\frac{2}{3}$ Einnahmmal.

Farkas József 60 rforinttal és fél Einnahmmal.

Simonffy György actor és decoratör 60 rforinttal és fél Einnahmmal.

Rátz Sándor 40 rforinttal, Einnahm nélkül.

Ifjabb *Székely* 30 rforinttal, Einnahm nélkül.

A többi új actorok és actricek 24 rforinttal szegődtek meg egy hónapra, Einnahm nélkül.

A muzsika direktora, Grosz Péter, egy hónapra 64 rforintot kap, a többi egy estére ki 3, ki 2 Rfirt.-ot, a tanuló novitiusok és muzsikálók egy-egy rforintot esténként.

A mostani actor és actricek mellé még többek és jó játszó, kivált éneklők kívántatván, az actorok persónaléjának fizetése 1200 rforinton ha felülmegyen, úgy 2000 rforint költség elmegyen egy hónap alatt theatrumra.

Midőn a kolozsvári új nemzeti theatrumnak külsőbelső organizációját a játszó társaság, muzsikások, serviensek állapotját, a mái időbéli fennállások szerint látuk és leírtuk, szükséges, hogy ezen kérdés vizsgálat alá vétessék:

Jobb-, hasznosabb-é a kolozsvári erdélyi nemzeti társaságot az országos biztosságnak keze, diszpozíciója alatt régulák és constitutiók mellett tartani, kormányozni, vagy nem jobb volna-é egy entrepreneurnek keze alá adni a theatrumot minden realitásaival? Vagy pedig nem jobb volna-é árendába adni?

Lássuk ezen kérdésre egy patriotának mi a vélekedése; jegyezzük ide, mely szórul-szóra az ő írásai szerint ezekből áll:

Mindezekből látni lehet, hogy az erdélyi nemes magyar nemzet, az általa 1795-ben adoptált, megállandósított Magyar Színjátzó Társaságot mindég maga szárnyai, keze, rendszabásai alatt kívánta tartani, azt atyai módon minden esztendőben ápolgatta, gyarapodását, virágzását biztosai által szüntelen élémozdította, 1795-től fogva a mái időkig az országos biztosságnak minden

protocollatiói azt mutatják, soha senki spekulációja, entrepreneursége alá nem bocsájtották. Báró Wesselényi Miklós, akármennyi áldozatába került nemzetének játszó társasága, soha azért magáénak nem kívánta, örömmel költött hazájáért, örömmel fáradozott, tett meg mindent a magyar játszó társaságnak, a magyar nemzet számára való megtartására, halála után is az özvegye azon volt más hazafi urakkal, amidőn Wándza Kolozsvárt 1810-ben a maga entrepreneursége, direktorsága alatt a Wesselényi lóiskolájában a maga költségén játékszint nyitott, azt némely magyar uraságok nem állhatták, Wándzának olyan conditio alatt, hogy magát is, a társaságot is bocsássa a nemzet keze és diszpozíciója alá az 1810-i biztosság protocollatiója szerint 800 rforintokba. A lóiskolai theatrumban tett építéséért kifizette, két nagy hazafi, a nemzet kasszája ezen fizetést nem érvén, 400 rforinttal pótolta, csak kifizethessék; okát, mért nem akarta a nemzet privatus hazafi adminisztrációja, haszon keresése alá bocsátani, könnyű általlátni:

Mert privatus alatt soha oly gyökeresen, oly előmenetellel a társaság nem gyarapodhatik, mint a nemzet alatt. A privatus entrepreneur nagyobbára a haszonra, nem a nemzet céljaira, aki a pallérozódást, a virtust előmozdítani célozik a theatrummal, ügyelne: a privatus, ha a bévételekbe bukna, kárt vallana, elébb-utóbb perrel is a társaságot falba rugná, kötelezéséről felmondaná, melyből a következne, hogy a társaság eloszlana, más országra bódorogna, Erdélyben bizonyos, állandó theatrum nem lenne s a nemzet azután jó játszó tagokat a dissidentiákért egybegyűjteni nem is tudna. A nemzetnek java, igaz célzása azt kívánja, hogy a hazában legyen egy jó, rendbeszedett, jól szisztematizált, jó constitutiók-

kal regulázott nemzeti játszó társaság, amely csak úgy lesz, ha a nemzettől, annak biztosaitól szegődött, fizetődött tagokból állani fog. A privatus adminisztrációjától, direkciójától nagyon félnek az actorok, 1812, 1813 és 1814-ben egy hazafi által azon entrepreneurség megpróbáltatott, felsült vele azon hazafi és mind a kétszer odahagyták a játszó tagok és ma is úgy nyilatkoztatják ki magokat, amely actorok itt játszódnak és a biztosságtól megszegődtek, hogyha a nemzet, vagy országos biztosság kezein nem tartandaná, akárkinek is entrepreneursége alá bocsátandja, tapasztalván ők az entrepreneurség rossz voltát, kötelezések tovább nem szorítván szolgálni őket, a theatrumot azonnal odahagyják. Egyébiránt is nem volna a nemzetnek, az országos biztosságnak tanácsos a theatrumot, amely oly sok áldozatjaiba került, akámi jó conditiók, akármilyen nagy arenda mellett is senkinek privatusnak általadni, mert a sok mostani meglévő dekorációk, garde-robe elviselődne, bibliotheka fogyna, nem szaporodna. A majd falba rugó arendás entrepreneur félbehagyása után az entrepreneurtől hogy tudná a kárait recuperálni, szóval most ígérne az entrepreneur, de idő múlva elvesztegetvén a garde-robeot, bibliothekát, a most készült requisitumokat, mint a példák mutatják, az entrepreneur újakat is szerezvén, kereskedni kívánna és praetendálni indemnizációjáért a nemzettől. Akárki mit ígérjen is most és minden jókra, de mihelyt kárát fogja tapasztalni, falba rugja, odahagyja a theatrumot, lássa a biztosság, mit csináljon vele amit lehet, de hát hogy privatus entrepreneursége, direkciója alatt azzal a szép nevezéssel: *Nemzeti Játszó Társaság*, nem is nevezethetik a társaság, hanem csak így: a Sombori, vagy Székely, vagy akárki N. N. magyar társasága. Osztán a

privátus e részbe miért áldozza fel javait szóval a hazáért, mikor a hazának arra nincs szüksége, a maga biztossága által adminisztráltatván a társaságot, a megbuktól, a nem fizethetéstől soha nem kell félteni. De ha megbukás kövekezne is, a nemzet együttadakozás útján könnyebben kisegítheti a publicum institutumot, jobb állapotra teheti, mint egy privatus; de maga a játékokban gyönyörködő publikum is inkább szereti a biztosság firmája alatt látni a társaságot, mert a biztosságról azt teszi fel, hogy privát interesse nélkül igazán a nemzet javát kívánja minden lépésében előmozdítani, kinek-kinek kívánságát, kérését beveszi, a bekapandó pénzt a legjobb végekre fordítja, ami a játszóknak rendes fizetéséből fennmarandana, szüntelen építések, újítások mellett a theatrumhoz, a biztosság azokat toties quoties inkább megtéteti, mint a maga hasznára vigyázó entrepreneur. Nincs szükség az actorok fizetése, kiszolgáltatása iránt senkinek jót állani, mert a társaság tagjai valamint ezelőtt, úgy ezután is teljes bizodalommal voltak a biztosságban, inkább, mint a privatusban, hogy nekik szegődött béreket kiadhatja, el nem tartja. De a hazai biztosság is, ha entrepreneur kezére menne a társaság, a mostani jó rendtartású, hasznos felvigyázatról is lemondana, legalább az entrepreneurre, arendásra hagyván nagyobbára a gondoskodást, keveset figyelmezne a játszó társaságra, annak igyekezetére, játékaiknak jól, vagy rosszul folytatására.

Végre nagy kérdés, hogy az ország híre és akaratja nélkül szabad és lehetséges volna-e a biztosságnak az entrepreneurséget, amelyet a nemzet a biztosságra bízott, privatusnak, akármi móddal, conditiókkal, drága arenda

mellett is általadni, hogy azért a nemzet hibáztatására és kedvetlenítésére számot ne tarthasson?

Erdélynek kicsiny magyar népessége, Kolozsvár város pallérozottabb lakósainak szűk volta, a nagyobb résznek a magyar theatrumhoz kitetsző nem vonzódása semmi olyan jövedelmet bevételekkel nem biztathat senkit, mert ha ugyanis némely jó hazafi a játékokra, most, hogy concursusával segítséggel légyen, el is jár, mert a nemzeti publicum institutum elhanyaglása eszén-szívén forog, ha akárki privatus vegye keze alá, tapasztalása kárával fog meggyőzni a jövődőlés igazságán, hogy azok is, akik a biztosság kormánya alatt járták a theatrumot, felhagynák és igen kevesen járnak a theatrumot, amint ezt a kimenetel a lóiskolában már két versben megmutatta. Továbbá azon kérdés is fennforog, nem jó lenne-e a játszó tagoknak magok kereskedésére általadni a theatrumot, amit kapnak, legyen övék, ne várjanak a nemzettől semmi fizetést, segedelmet?

Már ez a mód a többinél is rosszabb, mert úgy a theatrum realitásai odalennének, elrongyolódnának, elpusztulnának, magok közé actorokat, actriceket bé nem vennének, a társaság jobb actorokkal nem szaporodna, de a köztük fennforgó versengéseknek vége-hossza nem lenne.

Utoljára jegyezzük ide azt is, hogy 1807-ben az erdélyi nemzeti játszó társaság oly sok jó ügyes actorokkal megszorodott, hogy tavasz felé Erdélyben néhai báró Wesselényi Miklós által bátran kétfelé osztathatott, fele Erdélyben maradván, fele Magyarországra Debrecenben, Váradon, Miskolcon állandó pályafutás helyét, állandó játékok előadását eszközölvén magának, mind ez mi napig az erdélyi, mint törzsök actorok fenntartásával

virágzik. Tanuljuk meg továbbá azt is, hogy Magyarországon azóta sok helyeken, városokon új magyar játszó társaságok állottak fel és virágoznak ma is, úgymint váradin és debrecenin kívül a miskolci, a komáromi és győri, a székesfehérvári, aki Pesten is gyakran játszik s akinek az 1820. esztendőben Pesten néhány magyar játékjain mostan uralkodó felséges urakat, I. Ferenc császárt, a császárnét, a logezésre megjelent sok külső hercegekkel, követekkel volt szerencséje mulatni és magáról megelégedést nyerni. Mindezek az erdélyi született, vagy az erdélyi társaság mellett tanuló tagokból vették eredeteket s ma is azon tagok mindenütt az első és a társaságok oszlopai. Így tartotta fent Erdély országa elejétől fogva, u. m.: 1792-től a theatrum és a játszó társaság legelső adoptionis idejétől fogva, az ő nemzeti biztosainak dicséretes gondoskodásai által a nemzeti színjátszó társaságot s abból nemes Magyarország mostan virágzó társaságait nemcsak táplálta, hanem az erdélyiek által nemes Magyarországon kedvesekké, kapósakká tetettek a theatrumok. Segélje az Isten ezután a két hazát, hogy még nagyobb fényre, dicsőségre emelhesék magok közt a nemzeti színjátékokat, soha ne engedje a jóltevő ég a két hazában ezen hasznos Sz: institutumot elaludni, rendeljen a jó Isten jó pártfogókat, buzgó magyar hazafiakat, *Bánffyakat, Wesselényieket, Telekieket, Jósikákat*, akik az irigység, gyűlölség orkánjai között is meg tudják oltalmazni és a magyar nyelvnek, a nemzet szokásainak örökös fennmaradást, virágzást szerezzenek.

Amen.

Még egy végző jegyzés.

A báró Wesselényi Miklóstól kétfelé osztott s innen Magyarországra ment játszó társaság az erdélyországi theatrális bibliothekát is, a garde-robe-t is kétfelé osztotta s a Magyarországon magát megfészkelte társaság az öltözeteket eddig elviselte is, de a bibliotheka erdélyországi lévén, a sok játékkönyveket, játékdarabokat, énekes játékokat, kottákat, melyek együtt 300 darabra felmentek, mind a máig napig vissza nem adta, azok az itteni bibliothekából, kárára Erdélynek, hibáznak. Báró Wesselényi Miklós úgy adta volt kezébe a bibliotheka felét, hogy a könyveket, játékokat magok számára három esztendőök alatt leírassák s maga helyére visszaadják az originálokat, de mindeddig semmit haza nem adtak. Sok kedves, szeretett játékok, melyek Erdélyben játszódtak, hibáznak. Megvannak ugyan a könyvek, játékok Miskolcon ma is sequestrálva, a *Vida* entrepreneur keze alatt Miskolcon banqueroutirozott társaság adósságaiért sequestráltatva, ezeket vagy Erdély kiváltja, az adósságokat kifizeti, vagy azokkal az eladósodott társaságbeli tagokkal kiváltatja, de oda-veszni engedni igen nagy kár volna.

Az is nem elhallgatható, szükséges tudományra való feljegyzés a posteritásra nézve, hogy 1813-ban azon 5 hazafi urak, akik a nemzeti nagy theatrum fundusát magok erejeken megvásárolták, éppen akkor, midőn a vá-

sárról költ contractusokat a nemzeti biztosságnak beadták, egyszersmind mindnyájoktól subscribált protestatiót is tettek le a nemzeti biztosság archivumába, melyben nyilván kijelentik szándékjokat, hogy ők mi végre és mi célból vásárolták és ajándékozták a nemzetnek azon két professoralis telekből álló fundust, mely örömet fogják ezután az építés terheiben is a nemzetet segíteni. De mind a vásárt, mind az ezután teendő segedelmezéseket azzal a világos kikötéssel és a biztosságtól akkor megkívánt *assecuratio* alatt ígérték, hogy azon fundusokra semmiféle egyéb épület a Farkas-utcára délre eső részére magyar nemzeti játékszínnél és a Király-utcára északra eső részre egyéb actorok és actricek lakására készítenendő épületnél a magyar nemzet és annak biztosságától ne építtessék. Ezen *conditiók* alatt adakoztanak, azután a logék elbérlése titulusa alatt ajándékozó uraságok mindnyájan. Néhai gróf Teleki László és József urak a biztosságtól kemény kötelező contractusokat is vettek, hogyha a megírt célon kívül valaha azon fundus és annak épületjei egyébre fordíttatnának, a kiadott pénzek a funduson és épületeken inhaereálván, annyi summát magok, vagy posteritások, magok hatalmokkal *exequalhasson* belőlők.

Elkötelezték továbbá az országos biztosságnak minden tagját, hogy azon nemzeti drága kincsnek minden időben külön-külön mindenik őrzője, oltalmazója legyen, azt magazinumnak, vagy egyéb depozitoriumnak, vagy akármivégre fordítani ne engedjék. Idegen játékosokat csak a biztosság közönséges gyűlése tanácskozással kevés időre, vagy a magyar színjátzó társasággal alternálva a napokat, annak *praejudiciumán* kívül engedjenek játszodni, valamint elkötelezték a biztosságot arra is,

hogy elkészülése után mindenkor abba, kivált téli napokon minden héten illő számú magyar játékokat, operákat adassanak, egy jó organizált nemzeti színjátszó társaságot mindenkor szegődve és fizetve tartsanak, azt patronálják s jól is kormányozzák.

1804-ben 3. Martii, az országos biztosság számára pecsétnyomó készíttetik, mely a praesesnél, vagy az actuariusnál állani határoztatik.

Minden hazafi, nemes, civilis conditioju és nemtelen ember, mágnás, úr, idegen, ha csak egy krajcárt is adott ajándékba az új theatrumra, annak építésére, az 1803-ban evégre készíttetett, csinos, szép boritékú, nemzet zöld könyvébe béirattatott, akik ezután ajándékoztak, akár pénzt, akár gabonát, könyvet, játékdarabokat, köntösöket, fegyvereket, mindenkor azonnal a nemzet nagy könyvébe adományok, nevek, rangjokkal a mostan élők és posteritás tudására bé fognak íródni.

Továbbá, nem nemzeti gyűlölségből, sőt éppen a mindenféle nyelvű, szokású nemzetekhez vonzódó szomszédos szeretet ösztönzéséből, tegyük ide azt az említést, hogy amíg 1810-ben Kolozsvárra német színjátszók játszani nem jöttek és csak az egy magyar színjátszó társaság játszott, ha nem közönségesen is, de meglegédeéssel lehet mondani, hogy sok idegen nemzetből, nyelvből való Kolozsvárt lakó, mulatozó német és szász urak járták a magyar theatrumot, a német és szász, görög és román polgárok a magyar nyelvnek tökéletesebb tanulhatása céljából, gyakran fölösen elmentek magyar játékjainkra, de most, amióta a folyó 1821. esztendőben, március 12-én, az új nemzeti játékszin épülete kinyitott, teljességgel nem járnak a szász és német urak, akik pedig a tíz közelebb mult esztendőben igen számosan, minden

A FELSŐBBEKNEK ENGEDELMEKBŐL

Az Erdélyi Nemes Magyar Jádzó Társoság
jelenti az Érdemes Közönségnek
h o g y

mái Napon, ugymint Boldog Asztrony Hayának 30-dik napján
fog tartani

A' Méltóságos G. Ródeiné Asztrony ó Nagysága Házánál
Egy érzékeny Játék
F. Játéki Elő-Adásokban
ily nevezett alatt

VAILER, és ALOYSIA

A' Jádzó Személyek:

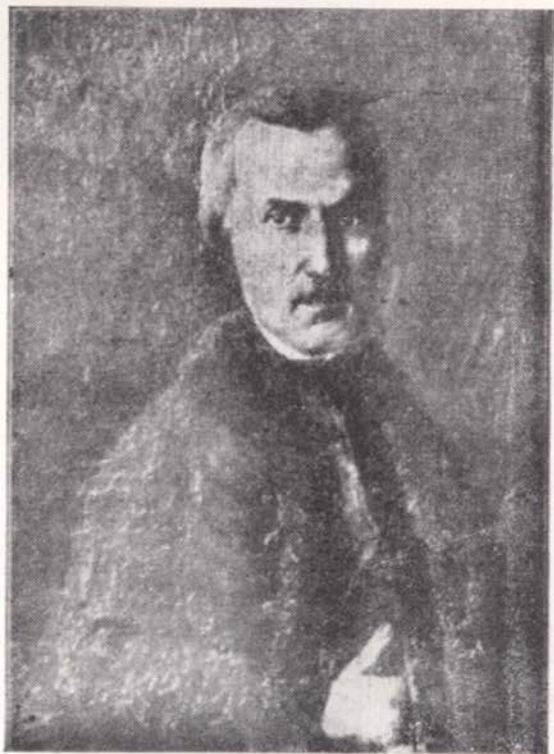
Fraberg az Öreg	Fejér István Úr
Agoston ennek fia	Kotó Úr
Aloysia a' Leánya	Therézia K. Alzshony
Julianna Aloyhanak Tanítója	Rozália K. Alzshony
Vailer, Frabergnek Goodvifrója	Sarka Úr
György Agostonnak meg-halt öreg Szolgája	Óri Úr
Versei az Öreg	
Ferencz ennek fia	Fejér János Úr
Károly	Kontz Úr
Lajos Szolgák	
Arendások, Kotonák, és Inafók	

B é - m e n e t e l

A' Főbb Helyeken	40 Kf.
Az első	20 Kf.
A' hitulo	10 Kf.

Kezdete Estéli pontban 6 Orakor.

A legrégibb kolozsvári szinlap.

Aranka György, az erdélyi színjátszás támogatója.

Kazinczy Ferenc,
akinek Hamlet-fordítását 1794 jan. 27-én adták először
a kolozsvári magyar színházban.

A Rhédey-ház mai képe, ahol először játszott
a kolozsvári társulat 1732 nov. 11-én.

jákékoknak napjain a német játékokra eljártak, logékat tartottak. Még csak a magát jócskán bíró német és szász polgár is házához tartozó familiájával a német játékokból ki nem maradt, most pedig az új theatrumban egy is logét nem kért, nem fogadott, de az utolsóig nem is járt egy is — mintha a magyarok — a német theatrumot is nem inkább kivált a mágánok, dámák járták és gazdagon nem fizették volna, akik minden időben, ha egy nap a magyar játszó társaság játszott is, azért másnap nagyobb számmal a németre is elmentek s a német theatrum magyarokkal tölt meg inkább, mert a magyar a más idegen nemzetet s nyelvet nem veti meg, sőt kívánja megtanulni és a produkcióként is, ha a nyelvet érti, úgy találja meglegegedését, mint a magáén. Nem így cselekszenek a mi Kolozsvárt lakó, idegen nemzetbeli atyánkfiai és szomszédjaink; ezek mintha nem a magyar földön élének és boldogul nem volna dolgok, a magyar nyelvre nem ügyelnek, csak kénytelenségből ha meg kelletik, kívánnak magyar cselédet tartani és magyarul beszélni, egyébként a kolozsvári német polgárság mesterségével mind a magyar urak erszénye után él, ez a panasz most 1821-ben van, bár ezutánra elmúlna.

Még egy kérdésre, amely ez: *az új nemzeti kolozsvári theatrumban hány néző individuum fér el?* A tudnikívánok kedvéért meg kell felelni.

A logének fekvése szerint a theatrum a bühnével a nézésre szembeeső 16 logékból több ember nézhet, mint az oldalán fekvő és megfordított nyakkal a bühnére néző logékból: ezekből 4 néző a könyöklőkről és a hátok megett kettő a fejeken keresztül commode nézhet. A végén lévő 16 logékból pedig két rendbe rakva a padokat, egymás fején által nézhetvén a másodrendbéli pa-

dokról 8—10 néző, de szükségben három rend padokat is lehet tenni, úgy elférnek nemcsak tizennégy nézők, de még fennállókat is lehet számlálni ezekhez tizenhaton-tizennyolcan alkalmas commoditással nézhetnek. Lehet tenni hát az 50 logékban a nézők számát a rendes teljes számra, 340 individuumra: a nagyobb népességben, hogy az oldal logékban 8 lélek, a végén lévőeknek 12 lélek számítódik, elfér 400 s a még nagyobb dugulással teli vévén minden logékat, 500 vagy legislegfeljebb 550 lélek fér a logékba, de hogy szorulás ne legyen benne, akkor 200, vagy 250 lélek tölti bé a logékat.

Zártszékek vannak Nr. 80, azokba annyi ember fér, ülő pad 100 emberre való, de azok közt lévő úton rendszerint 100 jól fenn állhat, szorulással 200, amikor legtöbb a parterre beférhet, az útakra tegyünk 300 embert, annál több nem fér és így 480 ember a zártszékekre, padokra, állóhelyekre a parterre befér. A galériában ülőhelyet legfeljebb 300 kaphat, a többinek állni kell, az állók számát tegyük 100-ra, legfeljebb 200-ra, a galériára számlálhatunk a legvégső possibilis calculusban 500 embert, az orchestrumban 20, vagy 30 muzsikusz elfér, még rajtok kívül a muzsikákat hordozó szolgálók, ide is tegyünk 40 lelket, melyek szerint a theatrum, hogy illendőleg nézőkkel teli legyen, szorulás nélkül 800 ember kívántatik. A suspendus és névnapra játszodni szokott játékokon mind a logékban, mind a parterre és galériára több lelket véve, 1200 lélekkel dugva telik a theatrum és végre mikor valami nagy hírű játék, vagy nagy opera adatik, 1400 lélek oly egymásra tömve megtölti a theatrumot, hogy soknak helye sincs a nézésre és a nagy meleg elkábítja az embert.

Az erdélyi magyarok, kik közé kell érteni ugyan-

azon nyelvet beszélő atyafias székelyeket is, viszont egy igen dicső példáját adák, valamint a pallérozódásnak hazánk kebelében lett nyomós előhaladása, úgy aziránti forró érzések és arra való törekvések nagyságának, azon *nézőszín* vagy *theatrum* elkészítése által, mely Kolozsvárt, még az 1804. esztendőben, az írt erdélyi két magyar nemzetek által építtetni kezdvén, e folyó 1821. esztendőben tökéletességre vitetett. Az épület nagysága, pompássága, s belső szépsége, mely akkora és olyan, hogy birodalmunk akármelyik városában, Bécset sem kivéve, méltán helyet foglalhatna, eléggé kijelenti mindazt, hogy az erdélyi magyarok érzették, mely sokat tehessen a jól alkotott *nézőszín* valamely nemzetben a műveltség gyarapítására, mind azt, ami légyen magyarokhoz méltó.

A magyar játszó társaság Pesten, 790-ben születvén, az erdélyiek mindjárt dicséretes pártfogással kezdték az iránt viseltetni. Ennek némely tagjai már 1792-ben Erdélybe jöttek s itt néhányak őket magok mellé vévén, Kolozsvárt kezdtek játékokat előadni s Isten kegyelméből soha azóta, noha különböző történeteik voltak, a társaság egészen el nem enyészett, sőt az anya magyar hazában is az erdélyi gyökérről több helyeken újra kisarjadzott. Ezen fennállását köszönhette azon nagy lelkű pártfogoltatásnak, mellyel az iránt mind több privatusok, mind maga a törvényhozó hatalom is viseltetett. Már az 1794. és 1795. esztendőekben tartatott országgyűlés felvette ügyét s annak jókarba állítása végett plánumot adatván bé, melyben a volt, hogy egy *nézőszín* építésre 20.000, egyéb ahhoz tartozandókra és a játszók fizetése pótlására, ha néha talán szükséges lenne 10.000 rforintok adakozás útján gyűjtessenek össze és néhány személyekből álló biztosság, mindezek ügyelésére neveztessek ki. E

plánumot általjában elfogadta és biztosokul kinevezte méltóságos *Fritsi Fekete Ferenc* urat, a plánum készítő-jét, M. gróf *Teleki Lajos*, főkormányshéki tanácsos, gr. *Teleki Ferenc* nyugodalomban lévő főstrázsamestert, gróf *Bethlen Farkas* és báró *Wesselényi Miklós* urakat, akik azután más többeket is vevén magok mellé segedelmezőkül, pénzt is hasonló buzgóságú hazafiaktól felesen gyűjtöttek; s a játszó társaságot is, mely azalatt játékelőadásait bérben fogadott házakban, hol egy, hol más helyt folytatta, hatalmasan védelmezték. Itt különösen megemlítést érdemel M. báró *Wesselényi Miklós* úr, kinek nagylelkű védelme nélkül a társaság hihetőleg több ízben eloszlott volna s ami egy igen fontos lépés vala és a fennforgó nézőshín építésére is bévezetésül szolgált, egy telket is vásároltak a református Ns. collegiumtól 5000 rforintokban, ajándékozván arra Mlgs gróf *Teleki Lajos* úr 1000, gróf *Teleki Ferenc* úr 1000, báró *Wesselényi Miklós* úr 1000, M. báró *Thoroczkay József* úr 1000 és M. báró *Bánffy József* úr 1000 rforintokat s a mintegy 16.000 rforintra gyűlt mások akadozásából a nézőshín építéséhez hozzáfoghattak, annak fundamentumait csakhamar kirakatták, hanem avval a pénz el is fogyott, a biztosság több tagjai majd elhaltak, birodalmunk véres háborúi elkövetkeztek és az építés félbehagyva maradt az 1811-ben tartatott országgyűlésig, midőn a Karok és Rendek e tárgyat viszont felvetették s azt határozták, hogy minden adózás terhe alatt nem lévő nemes egy-egy paraszt telke után 50 xfert fizessen a félbe levő nemzeti nézőshín megépítésére. Ebből mintegy 100.000 rforintnak kellett volna begyűlni, de a csakhamar történt devalváció által lett belőle 20.000. A kihalt biztosok helyébe más tizenkét hazafi tagok nevez-

tettek ki, kik közül a kolozsvármegyei főispán M. báró Kemény Ignác úr előlülőnek és ugyanazon vármegyei főbíró Nagy Lázár úr építtető biztosnak, oly ajánlás mellett, hogy az épületet vigyék tökéletességre. Ujabb adományok és ígéretek tétettek: Mlgs. báró Jósika János úr őexcellenciája a felséges Kir. Főigazgató Tanács mostan viceelőlülője boldogult édesatyja ígérete teljesítéséül a Valkói-havasokból, melyeknek felét birja, a többi bíró urakkal együtt, fedél és egyéb szükséges fákat a kolozsvármegyei nemesség pedig azok béhozatását ajánlották. Elkezdődvén tehát másodszor is az építés, az 1812., 1813. és 1814. esztendőkből M. báró főispán Kemény Ignác és főbíró Nagy Lázár urak szorgalma által annyira vitetett, hogy az épület fedél alá ment és egy része a belső fakészületeknek kifaragtatott. De a pénz viszont elfogyott, rész szerint úgy, amint határozva volt, bé sem gyűlt, némely birtoktól eltartoztatott, némely jurisdictióknál ma is kün van belőle — és ámbár még újabb eszközt talált a méltóságos biztosság a pénz szaporítására, örökös just ígervén egy-egy logéhoz az olyanoknak, akik 200 forintokat lefizetnének s találtattak ilyenek is sokak. Ahonnan valami 2000 forint bégyűlt, néhai erdélyi katolikus püspök, Mártonffy József úr őexcellenciájától, az építő kassza 1000, néhai gróf Teleki László és József uraktól 1500 rforint ajándékpénzekkel tetéztetett is, de csakugyan ezek sem lévén elégséges segedelmek, az épület kerítései, ajtai elkészíttetvén, bézárattak s így állott fedél alatt kár nélkül az 1920. esztendőig, midőn a Mlgs. biztosság, sem országgyűlést nem remélvén, sem egyéb segedelem forrást nem látván, a felséges Királyi Főigazgató Tanács helybenhagyásával Kolozsvár városától 12.000 rforintokat vett kölcsön. Ezen pénzzel az

építés viszont folytattatni kezdett, a hazai Mlgs. Biztos-
ság igazgatása alatt s bé is végeztetett; hanem az írt
12.000 forint nem lett elég, igen sokba kerülván a belső
ékességek, vagy dekorációk, az írt summához a két ma-
gyar-örmény városok: Szamosújvár, Sz: Erzsébet, Ab-
rudbánya, Fejérvár és más városok 1500 rft. adakozá-
saikon kívül még ötezer Rf. kívántatván s így készülé el
ezen dicső épület, melynek 12 öl a szélessége. Ebből a
játsszóhely hat ölet veszen el, hat öl magossága és három
sorban a parteren és galérián kívül 50 igen tágas és com-
mod logéi vannak, melyek közül mindenikben négy sze-
mélyek könnyen ülhetnek, a középsőben pedig, mely gu-
bernátori loge és az alatt s felett lévőekben hat szemé-
lyek. Elöl töltött özbör könyöklők vannak, festések tisz-
tességes, de belsők csakugyan még eddig, néhányokat
kivéve, kifestve nincsenek. A vászon készülétek a játsszó-
helyre Bécsben készítették, a bécsi császári theatrumban
lévők után, azért eredetijeken kívül, még Bécsben is má-
sok nincsenek. Maga pedig a játsszóhely úgy vagyon ké-
szülve, hogy szekérrel és állatokkal lehessen rámenni, ha
kívántatik, mint *Schikaneder* theatrumára Bécsben. Al-
kotása is egészen annak formájára vagyon, mely nagyon
költséges ugyan, de általa a készülétek változtatása
mind könnyű, mind igen hamar eshető. Tudniillik a
deszkázat alatt, melyen a játsszók állanak, több olyan ke-
rekek vannak, milyenek a malmok belső kerekei, melyek
közül egy vagy kettő a többit is mind mozgásba hozza s
ezáltal a theatrumi készülétek legottan megváltoznak. Az
előfüggők is nem összetürődéssel vonatnak, mint ezelőtt,
hanem merőben emeltetnek fel az épület fedele alá, nem
lévén, éppen ez okból stakatura a játsszóhely felett.

Megnyittatott ezen nemzeti magyar theatrum e

folyó 1821. esztendőben, Martius 12. napján, midőn némely úri személyek legelsőbbben abban előadták a *Zrinyi Miklós* nevű darabot. Azután másnap a rendszerinti játszó társaság a *Mátyás Király* nevűt s ezek előadásával úgy tapasztaltatott, hogy elfér ezen theatruban szorosan 1500 ember, úgy, hogy minden ülhesen, 1200.

A mostani „*Erdélyi Nemzeti Színjátszó Társaság*“, mely elsősorban a hazai Mlgs. Theatralis Biztosságtól szegődttetett, annak igazgatása alatt, március, április, május, három hónapokban folytatta előadásait, azután a theatrummal együtt általadatott a tisztelt Biztosságtól egy hazafinak, aki néhány külsőknek hozatalával, énekes tagok szaporításával a színjátszóknak számát annyira vitte, hogy azoknál több számuakat és jobbakat most ezuttal kívánni nem lehet.

*

Az erdélyi magyarok, akik közt keil érteni, ugyanazon nyelvet beszélő atyafias székelyeket is, viszont egy igen dicső példáját adák, valamint a pallérosodásnak hazánk kebelében lett nyomós előhaladása, úgy az aránti forró érzések és arra való törekedések nagyságának azon Nézőszín vagy Theatrum elkészítése által, mely Kolozsvárt még az 1804-ik esztendőben az írt erdélyi két magyar nemzetek által építtetni kezdvén, e folyó 1821-ik esztendőben tökéletességre vitetett. Az épület nagysága, pompássága s belső szépsége, mely akkora és olyan, hogy birodalmunk akármelyik városában, Bécset is ki nem véve, méltán helyet foglalhatna, eléggé kijelenti mindazt, hogy az erdélyi magyarok érzették, mely sokat tehessen a jól alkotott Nézőszín valamely nemzetben a művelt-

ség gyarapítására, mindazt, mi légyen a magyarokhoz méltó.

A Magyar Játzó Társaság Pesten 1790-ben szület-
vén, az erdélyiek mindjárt dicséretes pártfogással kez-
dének az aránt viseltetni. Ennek némely tagja már 1792-
ben Erdélybe jött s itt néhányan őket maguk mellé vé-
vén, Kolozsvárt kezdtek játékokat előadni, s Isten ke-
gyelméből soha azóta, noha különböző történések vol-
tak, a Társaság egészen el nem enyészett, sőt az anya
magyar hazában az erdélyi gyökérről több helyen újra
kisarjadzott. Ezen fennállását köszönhetette azon nagy-
lelkű pártfogoltatásnak, mellyel az aránt mind több pri-
vatusok, mind maga a törvényhozó hatalom is viselte-
tett. Már az 1794. és 1795-ik esztendőkből tartatott or-
szággyűlése felvette ügyét s annak jókarba állítása vé-
gett planumot adatván be, melyben az volt, hogy egy
nézőszín építésre 20.000, egyéb ahhoz tartozandókra és
a játszóik fizetés pótlására, ha néha talán szükséges lenne,
10.000 Rforint adakozás útján gyűjtessék össze, s né-
hány személyből álló biztosság mindezek ügyelésére ne-
veztessék ki; e planumot általában elfogadta és bizto-
sokul kinevezte Méltóságos Fritsi Fekete Ferenc urrat,
a plánum készítőjét, M. Gróf Teleki Lajos, főkormány-
széki tanácsos, Gróf Teleki Ferenc nyugalomban lévő
főstrázsamester, gróf Bethlen Farkas és Bárá Wesselényi
Miklós urakat, kik azután másokat is vévén maguk
mellé, segedelmezőkül pénzt is, a hasonló buzgóságú ha-
zafiaktól felesen gyűjtöttek, s a Játzó Társaságot is,
mely az alatt játékelőadásait bérben fogadott házakban,
hol egy, hol más helyt folytatta, hatalmasan védelmez-
ték, s itt különösen megemlést érdemel M. Bárá Wes-
selényi Miklós úr, kinek nagylelkű védelme nélkül a

Társaság hihetőleg több ízben eloszlott volna, s ami egy igen fontos lépés vala és a fennforgó nézőszín építésére is bevezetésül szolgált, egy telket is vásároltak a Református Ns. Kollégiumtól 5.000 Rforintért, ajándékozván arra Mlgs. Gróf Teleki Lajos úr 1000, M. Gróf Teleki Ferenc úr 1000, Báró Wesselényi Miklós úr 1000, M. Báró Toroczkai József úr 1000, és M. Báró Bánffy József úr 1000 Rforintot, s a mintegy 16.000 forintra gyűlt mások adakozásából a nézőszín építéséhez hozzá fogattak s amaz fundamentumait csakhamar kirakatták, hanem avval a pénz el is fogyott, a bizottság több tagja majd elhalt, birodalmunk véres háborúi elkövetkeztek és az építés félbehagyva maradt, az 1811-ben tartatott országgyűlésig, midőn a karok és rendek e tárgyat viszont felvették s azt határozták, hogy minden adózás terhe alatt nem lévő nemes egy-egy paraszt telke után 50 Rforintot fizessen a félben lévő Nemzeti Nézőszín megépítésére. Ebből mintegy 100.000 Rforintnak kellett volna begyűlni, de a csakhamar történt devaluatio által lett belőle 20.000. A kihalt biztosok helyett más tizenkét hazafi tag neveztetett ki, kik közül kolozsvármegyei Főispán M. Báró Kemény Ignác úr előülőnek és ugyanazon vármegyei főbíró Nagy Lázár úr építtető biztosnak, oly ajánlás mellett, hogy az építést vigyék tökéletességre. Újabb adományok és ígéretek tétettek: Mgs. Báró Jósika János úr ő excja a Flgs. kir. Főigazgató Tanácsos mostani előülője, boldogult édesatyja ígérete teljesítésül a valkói havasokból, melyeknek felét bírja, a többi bíró urakkal együtt, fedél és egyéb szükséges fákat, a kolozsvármegyei nemesség pedig azok behozatalát ajánlották. Elkezdődvén tehát másodszor az építés, az 1812-ik, 1813. és 1814-ik esztendőben M. Báró

Főispán Kemény Ignác és főbíró Nagy Lázár urak szorgalma által annyira vitetett, hogy az épület fedél alá ment és egy része a belső fa készülékeknek kifaragtatott. De a pénz viszont elfogyott, részint úgy, amint határozva volt, be sem gyűlt, némely birtoktól eltartóztatott, némely jurisdictionál ma is kinn van belőle és ámbar még újabb eszközt talált a méltóságos Biztosság a pénz szaporítására, örökös just igérvén egy-egy logéhoz az olyanoknak, kik 200 forintot lefizetnének s találtak ilyenek is sokan; ahonnan valami 2000 forint begyűlt, néhai erdélyi katolikus püspök Mártonfi József úr ő Excjától az építő kassza 1000, néhai gróf Teleki László és József uraktól 1500 Rf., ajándékpénzekkel tetéztetett is, de csakugyan ezek sem lévén elégséges segedelmek, az épület kerítési és ajtai elkészítettven bezárattak és így állott fedél alatt, kar nélkül az 1820-ik esztendőig, midőn a magas Biztosság sem országgyűlést nem remélvén, sem egyéb segedelemforrást nem látván, a Mgs. királyi főigazgató tanács helybenhagyásával Kolozsvár városától 12.000 RForintot vett fel kölcsön. Ezen pénzzel viszont az építés folytatni kezdett, a hazai Mlgs. Biztosság igazgatása alatt, s bé is végeztetett, hanem az írt 12.000 Rforint nem lett elég, igen sokba kerülvén a belső ékességek, vagy decoratiok; az írt summához a két magyar örmény város: Szamosújvár, Sz. Erzsébet, Abrudbánya, Fejérvár és más városok 1500 Rf. adakozásaikon kívül még ötezer Rf. kívántatván — s így készült el ezen dicső épület! melynek 12 öl a szélessége, 22 öl a hossza, ebből a játszóhely hét ölet vesz el; hat öl magassága és három sorban a parterren és Gallérián kívül, 50 igen tágas és commod logéi vannak, melyek közül mindenikben négy személy könnyen ülhet; a középsőben

pedig, mely gubernátori logé, és az alatt s felett levőkben 6 személy. Elől töltött őzbőr könyöklők vannak — festésük tisztességes, de belsejük, csakugyan még eddig, néhányat kivéve, kifestve nincsenek. A vászon készülétek a játszóhelyre Bécsben készítettettek, a bécsi császári theátrumban levők után, azért eredetijeken kívül, még Bécsben is másuk nincsen. Maga pedig a játszóhely úgy van készítve, hogy szekérrel és állatokkal lehessen rá-menni, ha kívántatik, mint a Schikaneder Theátrumára Bécsben. Alkotása is egészen annak formájára vagy, mely nagyon mesterséges és költséges ugyan, de általa a készülétek változtatása mind könnyű, mind igen hamar eshető. Tudniillik a deszkázat alatt, melyen a játszó-
k állanak, több oly kerék van, amilyenek a malmok belső kerekei, melyek közül egy vagy kettő a többit is mind mozgásba hozza, s azáltal a theátrumi készülétek legot-tan megváltoznak. Az előfüggők is nem összetörődéssel vonatnak, mint azelőtt, hanem merőben emeltetnek fel az épület fedele alá, nem lévén ez okból, stakatura a játszóhely felett.

Megnyittatott ezen Nemzeti Theátrum e folyó 1821-dik esztendőben, március 12-ik napján, midőn né-mely úri személy, legelsőben abban előadták a Zrinyi Miklós nevű darabot. Azután másnap a rendszerinti Ját-szó Társaság a Mátyás király nevűt, s ezek előadásá-sal úgy tapasztaltatott, hogy elfér ezen planumban szo-rosan 1500 ember; úgy, hogy mindenki ülhessen, 1200.

A mostani Erdélyi Nemzeti Színjátszó Társaság, mely elsőben a hazai mlgs. theatralis Biztosságtól szegőd-tetett, annak igazgatása alatt, március, április, május, három hónapban folytatta előadásait: azután a theatrum-mal együtt átadatott a m. tisztelt Biztosságtól egy haza-

finak, aki néhány külsőnek hozatalával, énekes tagok szaporíttatásával a színjátzók számát annyira vitte, hogy azoknál több számúakat és jobbakat, most ezúttal kívánni nem lehet.

I.

KALI NAGY LAZAR ÉLETE.

Káli Nagy Lázár régi székely unitárius nemes családból származott. 1772-ben született, valószínűleg Alsójárán (Torda vm.), ahol szüleinek birtoka volt. A Káli Nagy család eredetileg Maros-Tordamegyében élt, ahol Kál, Jedd és Jobbágytelke községekben volt birtokuk. János Zsigmond 1750 május 28-án az őseitől örökölt birtokot új adományként a család birtokába juttatta. A család egy része a XVIII. században került át Torda megyébe. Tanulmányait a kolozsvári unit. főgimnáziumban végezte, majd jogi tanulmányai befejezése után a megyei életben gyorsan emelkedett. 1807. és 1808-ban megyei táblabíró, 1809-től 1814-ig megyei főbíró. A megyei és városi közéletben és kulturális tevékenységén kívül unitárius egyháza életében is önzetlenül dolgozott és ezért egyháza részéről nagy közmegebecsülésben részesült. Hosszú időn át felügyelő gondnoka volt a kolozsvári unitárius kollégiumnak és a kolozsdobokai egyházi körnek. Munkássága legmaradandóbb része színészpártolói tevékenysége. Ez a munkája rövid megszakításokkal 1811-től haláláig tart. Az 1811-es erdélyi országgyűlés külön bizottságot küldött ki annak megvizsgálására, hogy mekkora összeg szükséges még az épülő színház munkálatainak befejezésére. A bizottság, melynek elnöke gr. Teleki Ferenc volt, 1811 június 22-én Káli Nagy Lázár akkori megyei főbíró, a fenti bizottság egyik tagját kérte fel az építésre. Nagy Lázár feladatának mindenben megfelelt, de a rendelkezésére bocsátott összeggel sem sikerült végleg befejezni a Farkasutcai színház felépítését. Szükség volt még 10.000 forintra. »Különben — írja Nagy Lázár — a pompás épület, nemzetünk gyalázatjára, félbemaradván, csak a csókák szállása lesz és a Játszó Társaság már most Magyar Játszó Szín nem lévén, eloszlik.« A kívánt összeg az erdélyi főurak jóvoltából összegyűlt és a legnagyobb adományozók között szerepel Nagy Lázár is, 1000 forinttal. Sajnos, a napoleoni háborúk következtében beálló drágulás miatt, a pénz elvesztette régi értékét és az új adományok sem voltak elégségesek az épület befejezéséhez. Bár a homlokzaton felkerült a »Nemzeti Magyar Játék Szín. 1813.« büszke felirata, pénzhány miatt ismét évekig megakadt a végső befejezés ügye. A bizottság 1815 jan. 2-án tartott gyűlést, amelyen Nagy Lázár beadta számadásait. Azonban 1815-től 1820 jú-

lius 1-ig nem történt semmi az építkezés bevégzésére. Ekkor, a szükségessé vált újabb összeg előteremtése után, Nagy Lázár sikerrel befejezte az építést, elkészült a belső berendezés is, és 1821 március 12-én megnyílt az első magyar állandó színház. A megnyitás után Nagy Lázár írta meg elsőnek az általa épített színház történetét, melynek nemcsak építése, de belső ügyei, szervezete és szellemi irányítása terén is, »megbecsülhetetlen szolgálatot tett«.¹

Az ünnepélyes megnyitás után néhány hónappal, már ismét anyagi gondokkal küzd a színház. Ezért árverés útján, az összes színházi kellékekkel együtt Nagy Lázárnak adták két évre bérbe a játékszínt. Nagy Lázár évi 2000 frt. bér fizetését vállalta el és teljes odaadással igyekezett a színházat válságos anyagi helyzetéből megmenteni és azt új tagok szerződtetésével megerősíteni. »Alatta új fordulatot vettek az ügyek, — írja Bayer — mert ő volt az első színházi vállalkozó, ki a dráma mellett az opera művelését is céljául tűzte ki. Ekkor szerződtek Erdélybe Udvarhelyi Miklós, Pályi Elek és neje, Ecsedy Jozefa stb.« és ugyan-csak »Nagy Lázárnak köszönhetni az első dalmű létrejöttét is. Ugyanis ő hívta meg Debrecenből, az ottan állomásozó magyar ezred karmesterét, Ruzitska Józsefet Kolozsvárra, aki aztán nemcsak magyar dalokkal kedveskedett a hallgatóságnak, hanem két magyar tárgyú drabhoz: a »Béla futásához« és »Kemény Simon«-hoz ő írt zenét és így neki köszönhetjük az első eredetileg szerzett magyar operákat.«² Nagy Lázár tehát kitűnő igazgatónak bizonyult. Anyagilag és szellemileg rendbehozta a színházat, szigorú fegyelmet tartott és értett a megfelelő színészek kiválasztásához is. Pár év alatt 16 darabot fordítottatott le és változatos műsorával fel tudta mindig ébreszteni a kolozsvári színpártoló közönség időnként lehanyagló érdeklődését. A műsor változatossága, a színház jövedelmének gyarapítása és a közönség érdeklődésének állandó ébrentartása voltak legfőbb igazgatói elvei. Szigorúsága miatt sokan nem szerették, de a fegyelmet másként nem lehetett tartani egy olyan társulatnál, amelyik nemcsak Kolozsvárt, hanem Erdély és Magyarország több nagy városában volt kénytelen játszani és ezáltal nem egyszer a szétszóródás veszélyének is ki volt téve.

Sajnos, Nagy Lázár igazgatósága nem tartott sokáig, mert többen megirigyelvén a színház jól menő jövedelmét, szövetkeztek Nagy Lázár ellen és a nyereség reményében

¹ Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvárt, 1897. 98. l.

² Bayer J.: A Nemzeti játékszín története. I. k. 529. l. Bpest, 1887.

alig két évi igazgatóság után, átvették a színház bérletét. A nyereszkeskedni akarók élén Hollaky Antal állott, az igazgatói tanács titkára és néhány főúr. Az eredmény tragikus volt, mert Hollaky és társai nem értvén a vezetéshez, 1823 után a közönség kezdett elmaradni az előadásokról; a jövedelem lényegesen lecsökkent és a színészek közül is többen elhagyták a társulatot. A jövedelem fokozása céljából a színházépületbe beengedtek egy német társulatot és az a magyarokkal felváltva játszott. Hollakyék bukása után ismét Nagy Lázár bérelte a színházat. Ekkor vette maga mellé Udvarhelyi Miklóst és Székely Józsefet mint vezértagokat és az egész társulatot újjáalakította. A jövedelem hasznát is a társulatnak engedte át. A magyar daljáték újból felvirágzott, a közönség ismét lelkesen látogatta a színlelőadásokat. Nagy Lázár érdeme az is, hogy Dérnyét sikerült leszerződnie társulatához. 1824-től haláláig Nagy Lázár sorsa, munkássága a színházhoz van kötve, melynek hol bérlője, igazgatója, hol meg csak mint színházi bizottsági tag, egyik főirányítója.

Kortársai és főként a színészek közül sokan nem szerették. Szigorú, rideg és fukar embernek tartották. Ferenczi Zoltán szerint »a színészek nem szerették Nagy Lázárt fösვნისე miatt; 1822-ben is, midőn Pergő Celesztin alatt Erdélyben hordoztatta a társulatot, fizetésük elmaradása miatt többen otthagyták Szebenben a társulatot.«¹ Néhány tag Vásárhelyre ment és ekkor Nagy Lázár a vásárhelyi tanácstól a megszökött színészek visszavitetését kérte. A tanács azonban kérését megtagadta azzal az indokolással, hogy a »szőkevények« nemesek, ezért nem toloncoltatták ki. Dérnyé is fukar-híreről beszél, de később alkalma volt Nagy Lázár »nyájasságáról« és »gavalléros modoráról« meggyőződni. Nagy Lázár ellenséggel 1827-ben elővették a színházépítés számadásait és szőrszálhasogató vizsgálat indult meg. Nagy Lázár önérzetesen kifakadt és hangoztatta, hogy »ő nem volt fizetési számadó« és mint Kolozsmegye főbírája, »a számadásoknak természetét és reguláit tudja. Tehát a számadó úr konventiója és instructiója is a bizodalom és a nemes nemzet tekintete volt, ami őt többre kötelezte, mint a konventió és instructió.«² A vita sokáig tartott. Közben Nagy Lázár 1837 július 25-én meghalt. Halála után két évvel, 1839 okt. 7-én fiának, Nagy Eleknek, ismét átvitt a színházi bizottság a számadások ügyében. A vita ismét évekig eltartott az érdekelt felek között. 1845 aug. 1-én

¹ Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897. 299. l.

² Uo. 381. l.

Nagy Elek 35 ivre terjedő észrevételeit és apja számadásait benyújtván, nemes felháborodással védi apját. Nagy Elek a számvevőség kifogásait »méltatlanoknak« és sértőknek» mondotta, s »csak a bizottság iránti tiszteletből válaszol rájuk; de azon joga fenntartásával, hogy mert apja csupán a bizottság megbízottja volt, bíróságul is csak ezt ismeri el.«¹ A számadások ügye véglegesen csak 1858 febr. 6-án intéződött el. A bizottság, melynek Nagy Elek is tagja volt, megállapította, hogy Nagy Lázárnak még 760 frt. járandósága van, ezt az összeget azonban Nagy Elek, mint apja örököse, elengedte. A bizottság 1858 szept. 20-án kelt jegyzőkönyve pontot tesz a három évtizede húzódó ügyre és a meghurcolt Nagy Lázárnak, utólag, halála után teljes elégtételt ad. »A bizottság — írja az egykori jegyzőkönyv — kötelességének tartja néhai Nagy Lázár emléke iránti elismerését nyilvánítani a színház építése körüli hazafias fáradozásaiért, midőn minden jutalom nélkül egy ily vállalatot csupán a nemzeti ügy iránti jóindulatból felvállalt és szerencsésen elvégzett.«² Ferenczi szerint az egész kinos és Nagy Lázár nézve méltatlanul folytatott eljárás abból fakadt, hogy Nagy Lázár nem vezetett pontos jegyzéket kiadásairól, de a megmaradt iratokból így is megállapítható, hogy ez a pontatlanság elsősorban önmagának ártott. A hiányok fedezésére saját vagyonából többezer forintot áldozott, így ellenségeinek gyanúsítása minden alapot nélkülöz. Kortársai Nagy Lázárt önzetlen, becsületes embernek ismerték, aki »fukarsága« ellenére közcélokra sokat és állandóan áldozott. De Nagy Lázár nemcsak önzetlen anyagi segítségnyújtásával segítette a színházat, egész lelkével, szívével és magyar érzésével annak élt, felvirágoztatásáért dolgozott.

Nagy Lázár érdeme, hogy ő írja meg először a kolozsvári színház történetét. Természetesen írói eszközei és feldolgozási módja nem mindig állottak kora színvonalán, de mentésére szolgál, hogy színészettörténetünk úttörője volt, irányadó példák nem állottak előtte. Látásmódja egész más, mint a jelené, vagy a mai tárgyilagos, kritikai színház-történet-írásé. Nagy Lázár benne élt a színház megalakulásának lázas izgalmában, résztvett az építésben és hosszú ideig a színház vezetésében is. Visszaemlékezései tehát telve vannak az alkotó büszke öntudatával és a kortárs bizakodó látásával, amelyet a létrehozott nagy mű átélése méltán keltett fel benne. Ami művét érdekessé teszi, az az a sajátos látás-

¹ Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897. 383—384. l.

² Uo. 384. l.

Id. br. Wesselényi Miklós,
az erdélyi színészet lelkes támogatója.

mód, amellyel a körülötte levő dolgokat szemléli. A nemzeti szellemű polgárság lelkes harcosa ő, aki a régi és új világ küszöbén állva, a magyar nemesség és polgárság eme közös alkotásában a nemzeti ébredés jelképét látja. Mint fiatal ember átéli a kezdet nehézségeit, mint férfi az élen küzd példaadásával és munkájával, mint idős ember látja munkája eredményét és gyönyörködik a magyar szellem szabad lângolásában. Kéziratos művét a tárgyval való együttélés és együttérzés közvetlensége emelik ki kortársai hasonlóirányú, töredékes feljegyzései közül. Nem volt született író és a rendszerezéshez, a mondanivalók költői megfogalmazásához sem értett. Azonban műve megírásában magasabb nemzeti szándék vezette és a kolozsvári színészet százötvenéves évfordulójakor mi ezt a nemes szándékot tisztelve idézzük fel multba vesző alakját, a lerombolt Farkas-utcai színház egykori építőjének szellemét.

II.

Nagy Lázár 1821 június elsején fejezte be kéziratos művét, a kolozsvári színház első történetét, amelynek a következő címet adta: »Az Erdélyi Nemzeti Játszó Színek Magyar Játszó Társaságnak Eredete, Fennállásának, Viszonyosságainak a' mai időkig Le-írása.« Műve nagy ívrét alakú, egyszerű kemény papírba kötött kézirat. Belső borítólapján a fent közölt címen kívül Erdély címere áll és alól a következő dátum: Kolozsváron. 1821-ben Június 1 sején. Alatta más írással: írta Török. 1—85 számozott lapból áll, utána 4 üres lap van, majd ismét 4 számozatlan lap következik ugyancsak az erdélyi színészetről. A kézirat végén 14 számozatlan lap található. A legutolsó és a szöveghez szorosan nem tartozó 4 lapot kivéve, az egész kézirat egy másoló munkája, valószínűleg a címlapon említett Töröké. A kézirat borítólapján Gedő József pecsétje található. Nagy Lázár műve tehát valószínűleg még életében kerülhetett barátjához, az ugyancsak unitárius Gedő Józsefhez, aki lelkes gyűjtő és a század első felében minden erdélyi művelődési törekvésnek önzetlen, nemeslelkű támogatója volt. Nagy Lázár kéziratát felhasználta dr. Fernczli Zoltán a kolozsvári színészetről írt művében, sokszor hivatkozik adataira, de nem jelöli meg a kézirat tulajdonosát. Nem lehetetlen, hogy az valamikor az azóta nagyrészt szétkalódott színházi levél és kéziratarchívhoz tartozott.

1938 tavaszán egy kolozsvári antiquáriumból (Bartók, Unió-utca) vettem meg. Hozzá Betegh László egykori színházi titkár özvegyétől került. Jelenleg az én tulajdonomban van.

III.

NÉHANY UTTÖRŐ ÉLETRAJZA.

Haralyi Fejér János, a Farkas-utcai színház első igazgatója, a Torda megyei Tur községben született. Születésének évét nem ismerjük. Atyja, Fejér Ferenc középbirtokos volt. A család a háromszéki Haraly községből származott. Fejér János atyjáról csak annyit tudunk, hogy Torda vármegyében regius perceptor volt néhány évig és családjával a megye székhelyén, Tordán lakott. 1780-ban halt meg és családját rossz anyagi helyzetben hagyta. Felesége, özv. Miháltzné Pálffy Borbála volt, aki néhány évvel később szintén meghalt. Az árván maradt Fejér testvérek: János, Rozália, István és Sándor* nehéz anyagi körülmények között nevelkedtek. A két fiú a kolozsvári ref. kollégiumban tanult 1790 tájt. Iskolai tanulmányairól nem tudunk semmit. Ferenczy Zoltán szerint 1790-ben, a színészeti törekvések megindulásakor a három Fejér testvér elhatározta, hogy a színészeti pályára lép. Fejér János Nagyenyedre ment tagokat toborozni és itt, a tanárok ajánlására, a létesítendő társulat tagjai közé választotta örményszékesi Kontz Józsefet és Gyulai Sáska Jánost. A kis társulathoz csatlakozik később Verestói Mihály kolozsvári ref. diák és gidófalvi Jantsó Pál. Ugyanakkor testvére, István Magyarországra ment tagokat toborozni. Két színésznőt hoz magával: Susánát és Juliánát, családi nevüket Bethlen Elek sem említi.**

A megalakult társaság 1792 november 11-én mutatkozott be a kolozsvári közönségnek „A titkos ellenkezés, vagy Köleséri” c. darabban. Sajnos, sem a darabot, sem címlapját nem ismerjük. Ezen az előadáson arat nagy sikert Kótsi Patkó János, aki Fejér Jánostól 1794-ben át is veszi a társulat igazgatását. Fejér életéről keveset tudunk. Azonban kétségtelenül igaza van dr. Gyalui Farkas azon megállapításának, hogy „ő volt az első társulat alapítója, kiről Bethlen Elek és mások is mint „meghálálhatatlan fáradságú, érdemes hazánkfiáról” szólnak az „ő hozzá hasonlíthatatlan” fáradságáról. Fejér János halálának idejét színészettörténeteseink nem ismerik.

* Fejér Sándorról színészettörténetíróink nem tesznek említést, egyedül a Színészeti Lexikon (Bpest, 1930 I. köt. 202. l., Németh Antal szerkesztésében) szól róla.

** Gr. Bethlen Elek levele Aranka Györgyhez. Magyar Polgár. 1871. 140. sz.

Fejér Rozália, Fejér János testvére, 1777-ben született. 16 éves korában lépett a színészi pályára és 1795-ben férjhez ment Kótsi Patkó Jánoshoz. Ő az első magyar színésznő Erdélyben. Szépségéről messi vidéken híres volt. Déryné jegyzi fel naplójában, hogy „Kótsinéről azt mondják, oly szép volt a színpadon is, hogy midőn keresztül utaztak egyszer Miskolcon s ott maradtak néhány előadásra: egy fiatal tanuló ott ült az első székben s a mint Kótsiné ráemelte szemeit, rögtön elájult. Csakugyan mondják, volt valami a szemében, de nagyon jól játszott is s azt hiszem a hatás, melyet a fiatal emberre tett, szép szemén kívül játékanak is tulajdonítható“. 1811 március 4-én halt meg Magyar-Frátán. A fiatalon meghalt színésznőt a kolozsvári minoriták sirbolt-jában temették el. Halála alkalmából Aranka György verset írt emlékére.

„Szónak, szépnek igaz testvére, barátja az elme,
A szép elme. Ezért hódolnak néked az elmék.
Elve szerettek; azért keseregtek rajtad az élet
Játékán túl is. Mert a te személyedet hajdan
Szépen játszóttad; szépek seregébe vitettél
S ott fogsz élni, de élj és nyugodj teljes örömben!
Szívnek s jó iznek ki valál, hű tiszta barátja.
Téged a szép elmék fognak könnyezni sokáig!“*

Gidófalvi Jantsó Pál Szinnyei József szerint 1761-ben, Gyalui Farkas szerint 1762-ben született a háromszéki Gidófalván, lőfő-székely családból. 14 éves korában szülei a nagyenyedi ref. kollégiumba küldték. Mivel szépen énekelt, tanuló társai cantus praesesnek tették meg. Egy nagyszebeni főúr temetésén hangja annyira megtetszett a hívőknek, hogy kántornak választották. Ő azonban nem érezte jól magát Szeben idegen világában, otthagyta állását és a vécsi uradalomba tisztartónak állott be. 1792-ben gabonát szállított Kolozsvárra és ott egyik régi tanuló társával, Sáskával találkozott. Sáska Fejér társulatához tenoristát keresett. Így került Jantsó Pál a kolozsvári színészek közé. Eleinte komoly szerepeket akart játszani, de a közönség esetlensége, furcsa modora és arcvonásai miatt mindig kinevette. Akarata és vágyai ellenére Jantsó Pál kómikus lett. Szinnyei szerint Jantsó Pál „megutálta szerepeit, mély búskomorságba esett és éppen ebben rejlett nagy kómikuma. Mindent szörnyen komolyan játszott és ezen komolyság tette kora első kómi-

* Dr. Gyalui Farkas: A magyar színészet székelly nagyjai. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Szerkesztette Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy-Kolozsvár. 1929. 139—164. l.

kusává“.* Déryné szerint „ő a vad különcök közé tartozott, kik senkit sem szenvedhetnek. Ha színészt látott az utcán: huss! azonnal besurrant valami kapun. Egész arcát betakarta fülig felhúzott köpenye gallérjába. Engem nem szenvedhetett. Egyszer Székelynének ezt mondta: Ez az idegen országbeli asszony sok pénzt kivisz innen mi tőlünk, jó volna már haza küldeni.“ A színpadon, úgy Kolozsvárt, mint a vidéki előadásokon mindig őszinte, nagy sikert aratott. A Farkas-utcai színház megnyitása után, 1821-ben a színház egyik rendezője lett. 1836-ban lépett fel utoljára a színpadon, híres szerepében, a „Csörgő sapka“ című darabban. Élete végén sokat nyomorgott. Br. Wesselényi Farkas és gr. Kemény Sámuel sokat segítettek. Felesége korán elhalván, Jancsó Pál egyedül és az emberektől visszavonulva halt meg, 1845. december 2-án. A kolozsvári házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra. Művészetének Gyulai Pál állított örök emléket „Az első magyar kómikus“ c. elbeszélésében. Sirfelíratának szövege a következő:

Jancsó Pál

Jeles színész nyugszik itt

Uttörő volt s élte

Tapsok között folyt

S habár különcz

S kedélye nyomva volt

A színpadon

Bohózatokat vitt

A bus magyart

Gyakran felderítette

Csak egyszer

Szomorította meg hazáját

Midőn el hagyta

Színpadi pályáját

S küzdelem teljes

Életét bevégezte

Most e szerény kő

Sirját hadd jelölje

Emelte azt

Egy öreg tisztelője.

Szül. 1762.

Meghalt 1845.

Neéb Mária. Kolozsvárt született 1799-ben. Déryné szerint egy ügyvéd árvája volt és az irodalom iránti szere-

* Szinnyei József: Magyar írók élete és művei 1897. V. k. 346—349. l.

tetből lett színésznő. 22 éves korában kerül a színházhoz. Eleinte szerelmes szerepeket játszott, később komikai szerepekre tért át. Déryné különösen kiemeli hideg arckifejezését és kitűnő mimikáját. »A legkomolyabb arccal olyan szavakat mondott, hogy hentergett nevettében mindenki és szatirikus volt a legnagyobb mértékben« — írja róla Déryné.

A Budai Színház megnyitása után úgy Fáy András, mint Döbrentei Gábor sokszor hívták, de ő szülővárosához mindig hű maradt. Szerelmi csalódásai miatt soha nem ment férjhez, zárkózott, magános életet élt. 50 éves korában már visszavonul a színháztól és hosszú, nélkülözésekkel teli életét 85 éves korában fejezte be, 1884. jan. 12-én. A kolozsvári házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Kótsi Patkó János 1763. augusztus 15-én született Derecskén, Bihar vármegyében. Szülei Biharból Kolozsvárra költöztek és fiúkat az ottani református kollégiumba írták be. Kótsi 1770-től 1780-ig tanul a református kollégiumban, majd a Selényi gyalogezredben katonáskodik. 1792-ben, amikor Fejér János megalakította az első erdélyi szintársulatot, báró Wesselényi felszólítására ő is belépett a kolozsvári színészek közé. 1792. nov. 11-én Kótsi Patkó János ajkáról hangzott el az első magyar szó a Rhédey-ház színpadán, a »Titkos ellenkezés, vagy Köleséry« c. darabban. A fiatal Kótsi Patkó csakhamar a kolozsvári színház egyik legnépszerűbb színésze lett. Nagy kitartással és szorgalommal igyekezik feladatának megfelelni. Megtanulja a francia, görög és angol nyelvet, hogy a külföldi színműirodalmat jobban megismerhesse. Sokirányú érdeklődése a színpadon kívül megkedvelteti vele a festészetet, rajzot és a zenét is. Művelt társalgó, akit Kolozsvár főurai, de elsősorban br. Wesselényi Miklós gyakran látnak vendégül. Parancsoló, vezető egyéniség, társait barátilag irányítja és neveli. Fejér János halála után 1794-től 1808-ig ő vezeti a kolozsvári szintársulatot és bár sok nehézséggel kell megküzdenie, jórészt neki köszönhető az erdélyi színészet gyors felvirágzása. 1795-ben feleségül vette Fejér János testvérét, Rozállát. 1808-ban feleségével együtt visszavonult a színészettől és Magyar-Frátára költözött. Itt halt meg felesége 1811. márc. 4-én. Kótsi Patkó János ezután még jobban elmélyedt színészeti és irodalmi tanulmányaiba. Szerette volna megírni a magyar színészet történetét és nagy munkájához lankadatlan szorgalommal gyűjtött adatokat. Néha-néha fellépett még és mindig őszinte nagy sikert aratott. 1824-ben lépett fel utoljára a kolozsvári színpadon. 1842. február 14-én halt meg Kolozsvárott. A házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Irodalmi munkássága kettős irányú, egyrészt kora szokásához híven átdolgozott idegen darabokat magyarra, más-

részt széles alapokon nyugvó esztétikai műveltség megszerzésére törekedett. Irt eredeti színműveket is. Fordításai és eredeti darabjai közül néhány nyomtatásban is megjelent. Jegyzetei egyrészét, melyeket nagy színháztörténeti munkájához készített, Göde István színész adta ki »Színfüzér, mint nyugdíj« címen 1846-ban Kolozsvárt.

A színészet nemzeti hivatásáról példaadó esztétikai felfogása volt. Azt tartotta, hogy a magyar színpad nemzeti művelődésünk felemelkedésének legfontosabb eszköze. Lessing, Schiller, Shakespeare és Molière voltak eszményei és a színészetet elsősorban »az erkölcs iskolájának« tartotta és csak másodsorban szórakozóhelynek. A kolozsvári színház Shakespeare-kultuszának megteremtése »szintén az ő érdeme. Mint színigazgató, erőskezű, ellenmondást nem tűrő egyéniség volt. Jellemzésére találóan mondja Pukánszky Kádár Jolán, hogy »ez az erőskezű színházvezető gyakorlati rendező, tudós, drámaíró és zeneszerző az első nagy, markáns egyéniség a magyar színpadon«. Nemes becsvágytól fűtött színészi alkotásai közül legnagyobb szerepként Hamlet maradt meg az emlékezetben, mely első életrajzírója, Csokonai Vitéz József szerint »különösen tulajdon rolléi közé tartozott«. »A nagyműveltségű, erősen bíráló hajlamú Döbrentel szerint — ki különben olyan sötét képet rajzolt kora magyar színészetéről — Hamletben Kótsi »úgy játszott, hogy a Németek között egy sincs, a' ki oly psychologisch tudná ezt a' rollt felvenni«.¹

Oroszfáji Pergő Celesztin József 1784 körül született Hunyad vármegyében.² Ifjúságáról keveset tudunk. Kolozsvárt és Nagyenyeden tanult a református kollégiumban. Életről értékes feljegyzéseket tartalmaz Rácz Sándor színész kis könyve: »Emléklapok egy agg színész életéből.« (1856.)

A kolozsvári színtársulathoz 1809-ben br. Wesselényi Miklós halála után került.

Janovics Jenő szerint Pergő Celesztint nyughatatlan vére hajtotta a színészek közé és nyughatatlan vére hajtotta később városról-városra. A régi szavaló iskolának volt képviselője. Bebarangolta az egész országot, volt színész, rendező és színigazgató is.¹ Művészetét nem értékelték egyformán kortársai. Sokan kifogásolták szavaló stílusát, mások meg hatásvadászó eszközeit ítélték el. A közönség nagyrésze azonban nem osztotta kritikusai felfogását és lelkesedéssel tapsolt, hallgatta szatirikus, de a kor lelkiségét kifejező sze-

¹ Színészeti Lexikon. Bpest, 1930. I. k. 429—430. I. Szerkesztette dr. Németh Antal.

² A Színművészeti Lexikon (Szerkesztette Schöpflin Aladár) szerint a kolozsmegyei Oroszfáján született 1784-ben. II. köt.

repeit.«¹ Színésztársai nem nagyon szerették. Déryné »alat-
tomos« és »cselszövő« természetét kifogásolta, de művészi
tehetségét ő sem vonta kétségbe.

Színművészetét Kövály László jellemezte legszebben:
»Celesztin maga volt a megtestesült szenvedély. A végle-
tekig vitt pathos senkinek sem volt annyira hatalmában,
mint neki. Megjelenése bármely városban dladalmas volt.
Húsz évig élt tapsviharban. Dicsősége tetőpontján, mint egy
fényes tűzijáték, legfényesebb percében szakadt meg pá-
lyája. A pesti színházat alapító nemzedék fellépése mint
buborékot fuvá el Celesztin dicsőségét. Elvonult, nem akart
Bajazzo lenni ott, hol egykor mint művész fenn hordhatá ne-
vét. S pár év múlva, ha említék nevét, csak adomákat be-
széltek róla.«² Utoljára Pesten lépett fel, mint vendég Schil-
ler Haramiáiban, 1839 okt. 22-én. Kiadott és kiadatlan szín-
művei nem részesültek kellő méltánylásban.

Élete végén nagy nyomorban élt. Havi 4 forint nyug-
díjat kapott csak, de régi pártfogói megmentették az éhen-
halástól. A szabadságharc leveretése után ellenséggel kémke-
dével vádolták. Az önérzetében megsértett színész gr. Mikó
Imréhez fordult védelemért. »Koldus vagyok, éhezem és ron-
gyoskodom, — mondotta — ezért senkinek sem panaszko-
dom. De a becsületemet ne rabolják el! Nem sírángoztam
soha, ha nem volt mit ennem. A ruháimat én magam foltoz-
gatom. De ha már elhagytak, ne szennyezzenek be. Nagy
Uramtól kérek oltalmat.«³ Mikó pártfogásába vette az előre-
gedett és ellenségeitől üldözött színészt, gyakran meghívta
asztalához és pénzsegélyben is részesítette. 74 éves korában
szegénységben és nyomorban halt meg Kolozsvárt, 1858 aug.
4-én. A házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.
Kolozsvári hívei halála alkalmából »gyászlapot« adtak ki,
melyben őszinte és meleg szavakkal méltatták érdemeit.
»Lecsukódnak az ajkak, ha a szív a fájdalomérzés özönébe
merül. De az emlékezet él és fennvirraszt« — írja az egykori
gyászjelentő. Majd »törhetetlen lelkét« idézve, a következő
versidézzettel fejezi be a gyászlap névtelen megfogalmazója
jellemzését:

»Úgy éltem, hogy életemet visszaélni nem bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet végezni ne fájlalnam,
Megcsókolgattam rózsáját,
Megizzadtam pályáját.«

¹ Janovics Jenő: A Farkas-utcai színház. Bpest, 1941.
40. l.

² Kövály László: Kísérletek az erdélyi színészet törté-
netéhez. 1853.

³ Janovics Jenő: A Farkas-utcai színház története. Bpest,
1941. 71. l.

Székely József szintén a legelső kolozsvári színészek közé tartozott. Születési évét nem ismerjük. Művelt színész volt, aki szerepein kívül elsősorban a társulat anyagi és szervezési dolgaiban fáradozott sokat. Kótsi Patkó János biztatására lépett fel a színpadon 1802-ben és ha nem is tartozott a legnagyobbak közé, szerény egyéniségével élete végéig társai és a közönség szeretetét érdemelte ki. Fiatalon, 1831. aug. 28-án halt meg kolerában Nagyváradon.

*Székelyné Ungár Anna*¹ 1790 ápr. 10-én született Kapnikbányán (Szatmár vm.). 1806-ban lépett fel a kolozsvári színpadon. Fejér Rozália tanítványa volt és utóda a színpadon. Gyalui Farkas szerint² Székelyné Ungár Anna »a színpadon gyászbaöltözve jelentette be Fejér Rozália elhunytát s emlékkverset szavalt el«. Kiváló színésznő volt. Kolozsvárt halt meg 1862 dec. 25-én. A házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Wándza (Wántza, Váncza) Mihály 1781-ben született Percsen községben. Tanulmányai elvégeztével festőnek készült. Bécsben Herz János Mihálynak volt a növendéke 1809-ig. Ekkor lejön Kolozsvárra, beáll a színtársulathoz és 1810-ben már annak igazgatója lett. Bécsben Schikaneder tanítványa lévén, a Theater an der Wien modern színházának példáját követve, sokat adott a díszletekre, balletre, a világítási hatásokra és a látványosságokra. Pukánszky Kádár Jolán szerint³ ő az első tudatos magyar rendező. Színházát belül ő maga festette ki, az előadásokat maga rendezte s szerette a nagy tömegeket mozgató darabokat. Ő hozta színre a Lear király-t, Macbeth-et, Coriolanus-t, A haramiák-at és mindenik címszerepét ő maga játszotta el. Kitűnő Hamlet-színész is volt. Kolozsváron kívül gyakran játszott Debrecenben, Miskolcon, Szegeden, Marosvásárhelyt és Nagyváradon. Írt önálló darabokat is, rendszerint látványos történelmi drámákat (Hunyadi László halála stb.). 1854-ben halt meg Miskolcon.

¹ Színművészeti Lexikon (Szerkesztette Schöpflin Aladár) IV. 196. l.

² L. A magyar színészet székely nagyjai. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. 1939. 141—142. l.

³ Színészeti Lexikon. II. 1087. l. Bpest, 1930.

IV.

SZÍNHÉSZETI BIBLIOGRÁFIA.*

1. Az Erdélyi Magyar Nyelv Mívelő Társaság felállításáról való Rajzolat. Kolozsvár, 1791.
2. Verseggy Ferenc. Nemzeti Játék Szín. Pest. 1791.
3. Endrődy Nepomuk János. Magyar Játék Szín. I—IV. k. Pest. 1792—1793.
4. Próba. (Az enyedi színjátszók drámafordításai.) Nagyenyed. 1792.
5. Beszámoló a marosvásárhelyi diákelőadásról. Magyar Kurir. 1792. 337. l.
6. Magyar theátrumi zsebkönyvecske. 1793.
7. Fritsi Fekete Ferenc javaslata. Erd. országgyűlési jk. 1794—1795. 358. l.
8. Beszámoló az erdélyi színészek debreceni szerepléséről. Hazai és Külföldi Tudósítások. 1806. 437. l.
9. Az erdélyi színészek bérléthirdetménye. Közli az Ofner Zeitung. 1806. 96. l.
10. Beszámoló az erdélyi színészek pesti útjáról. Hazai és Külföldi Tudósítások. 1807. 25. sz.
11. Benke. Játékszini almanach a Nemzeti Játékos Társaság történetével. 1806—1810. Pest. 1810.
12. Döbrentei Gábor: Eredetiség 's jutalom tétel. Erdélyi Múzeum. 1814. 1. sz. 142—162. l.
13. Észrevételek a szomorújáték theoriája körül. Erdélyi Múzeum. 1818. 10. sz. 118—167. l.

* Ez a bibliográfia nem tart igényt a teljességre. Elsősorban a 150 éves kolozsvári színházra vonatkozó legfontosabb könyvek, tanulmányok, cikkek és adatközlések címeit tartalmazza, de a hírlapanyag egyrészének hozzáférhetetlensége és óriási volta miatt, későbbi kiegészítésre szorul. Mivel a kolozsvári színház szorosan összefügg az általános magyar színház és a drámairodalom fejlődésével, az erre vonatkozó legfontosabb bibliográfiai anyagot is közlöm. Az utolsó 22 év cikkanyagából aránylag többet vettem fel bibliográfiámba, azért, hogy a közelmúlt feldolgozóinak hasznára lehessen. A nem mindenütt egyöntetű bibliográfiai közlés oka az, hogy a különböző bibliográfiák, ahonnan az anyag egyrészét átvettem, egymással ellentétes feldolgozási módszert követtek. Ennek tulajdonítható, hogy egyes helyeken csak évszám, máshol pontos lapszám és helymegjelölés is van.

14. Tudósítás az erdélyi színészek szatmári szerepléséről. Magyar Kurir. 1820. II. 178. l.

15. Döbrentei Gábor Külföldi színjátékal. I—II. k. Bécs. 1821—1822.

16. A kolozsvári Nemzeti Játék Szín építésének történetei és annak mostani állapota. Magyar Kurir. 1821. 51—52. sz.¹

17. Kritika Pergő Celesztin Hamlet-jéről. Hazai és Külföldi Tudósítások. 1826. 19. sz.

18. Gyarmathy Sándor: Magyar Játék Színi Zsebkönyv az 1928—29. esztendőkre. Kolozsvár. 1829.

19. Nagy Ferenc: Magyar Játék Színi Almanach. Kolozsvár. 1829.

20. Kritika Pergő Celesztinről. Hazai és Külföldi Tudósítások. 1831. II. 38. sz.

21. Csokonai Vitéz József: Zseb Könyv. Kolozsvár. 1831.

22. Gr. Széchenyi István: A magyar játékszínről. Pest. 1832.

23. Pergő Celesztin: Kótsi Patkó János élete. Társalkodó. 1833. 406. l.

24. Pergő Celesztin: Egy szó Debrecen város tiszt. lakóihoz. Debrecen. 1833.

25. — Kótsi Patkó János. Társalkodó. 1833. 102. l.

26. — Gidófalvi Jantsó Pál. Honművész. 1834. 455. l.

27. — Pergő Celesztin Hamletje. Honművész. 1835. II. 714. l.

28. — Gidófalvi Jantsó Pálról. Honművész. 1836. 374., 415. l.

29. Romy K.: Kótsi Patkó János. Blätter für Literatur. Wien. 1836. 89. sz.

30. — A magyar színészet története. Honművész. 1837. 28—48. sz.

31. Vörösmarty Mihály: Játékszíni Krónika. Budapest. 1837—1842.

32. — A magyar játékszín. Regélő. 1837. 229—231. l.

33. Feleki Miklós: Játékszíni Zsebkönyv. Kolozsvár. 1838.

34. — Kótsi Patkó János. Honművész. 1838. 13. sz.

35. — Kótsi Patkó János. Múlt és Jelen. 1842. 15. sz.

36. Jakab István: Színházi Zsebkönyv. Marosvásárhely. 1842.

37. Nagy Ferenc és Farkas Lajos: Az Erdélyi Magyar Nemzeti Színház Zsebkönyve az 1842. évre. Kolozsvár. 1842.

38. Nagy Ferenc és Farkas Lajos: Az Erdélyi Magyar Nemzeti Színház Zsebkönyve az 1843. évre. Kolozsvár. 1843.

¹ Ferenczi Zoltán szerint e névtelen tanulmány szerzője valószínűleg K. Nagy Lázár. L. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár. 1897. 278. l.

39. Pataki István: Játékszíni Zsebkönyv. Kolozsvár. 1844.
40. — Jantsó Pál. Honderű. 1845. 24. sz.
41. — Jantsó Pál. Erdélyi Híradó. 1845. 97. sz.
42. — Jantsó Pál. Mult és Jelen. 1845.
43. Göde István: Színfűzér, mint nyugdíj. Kótsi Patkó János jegyzetei után. Kolozsvár. 1846.
44. Csengeri Pál: Sugói zsebkönyv. Mvásárhely, 1848.
45. Gyulai Pál: Az első magyar komikus. Vasárnapi Újság. 1854.
46. Berei József játékszíni emlékkönyve. Kolozsvár. 1854.
47. — Az erdélyi színészekről. Erd. Naptár. 1854. 129. l.
- 47a. Jakab Elek: Erdélyi színészet. Kolozsvári Hetilap. 1855.
48. Kovács Elek és Jakab István: Nemzeti színházi emlékkönyv. Kolozsvár. 1856.
49. Rácz Sándor: Emléklapok egy agg színész életéből. Miskolc. 1856.
50. — Rácz Sándor: Emléklapok c. könyvének ismertetése. Hölgyfutár. 1856. 10. sz.
51. Jakab István és Kovács Elek: Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1857.
52. Jakab Elek: A kolozsvári színészet története. Nefelejcs. 1857.
53. Dux Adolf: Rácz Sándor könyvének ismertetése. Pester Lloyd. 1858. 15—16. sz.
54. — Jantsó Pál. Jelenkor. (Enciklopedia.) Pest. 1858. 104. l.
55. Jakab István és Kovács Elek: Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1858.
56. — Pergő Celesztin. Kolozsvári Közlöny. 1858. 63. sz.
57. — Pergő Celesztin. Hölgyfutár. 1858. 81., 189., 276. l.
58. Játékszíni Zsebkönyv. 1859.
59. — A legrégibb erdélyi színlapok. Magyar Színházi Lap. 1860. 18. l.
60. Udvarhelyi Miklós: Adatok a magyar színészet történetéhez. Magyar Színházi Lap. 1860. 103. l.
61. Jakab István és Nagy György: Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1861.
62. Nagy György és Jakab István: Búcsúvételi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1863.
63. Nagy György és Jakab István: Búcsúvételi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. Kolozsvár. 1864.
64. Nagy György és Barabás Károly: Újévi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1865.
- 64a. Jakab Elek: Erdélyi színészet. Kolozsvári Hetilap. 1866.
65. Jakab István és Nagy György: Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1867.

66. Nagy György és Barabás Károly: Újévi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1868.
67. — Régi erdélyi színlapok. Vasárnapi Újság. 1868. 339. l.
68. Nagy György és Jakab István: Búcsúvételi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1869.
69. Nagy György és Jakab István: Búcsúvételi Színházi Zsebkönyv. Marosvásárhely. 1869.
70. Jakab Elek: Kolozsvár története. I—III. Kolozsvár. 1870—1888.
71. Jakab István és Nagy György: Újévi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1870.
72. Jakab Elek: A kolozsvári Nemzeti Színház története. Magyar Polgár. 1871. 204—209, 215—216, 220, 226—27, 230, 233, 239, 242, 246, 248. sz.
73. Gr. Bethlen Elek levele. Magyar Polgár. 1871. 140. sz.
74. Jakab István és Nagy György: Újévi Nemzeti Színházi Zsebkönyv. Kolozsvár. 1871.
75. Emléklapok a kolozsvári Országos Nemzeti Színház megnyitásának félszázados örömmünnepe. Kolozsvár. 1871.
76. Soos levele Arankához. Magyar Polgár. 1871. 110. sz.
77. — Kelemen László és az erdélyi színészet. Reform. 1871. 166. sz.
78. Az erdélyi színészetéről. Magyar Polgár. 1872. 200. sz.
79. Závodszy K.: A magyar színészet történetéhez. Figyelő. III. k. 425. 1873.
80. Benkő Kálmán: Magyar színészvilág 1865—1872-ig. Pest. 1873.
81. Benkő Kálmán: Történeti és statisztikai almanach a színművészet köréből 1565—1872-ig. Pest. 1873.
82. Göde István levele K. Papp Miklóshoz. Történeti Lapok. II. 943. 1874.
83. Kazinczy megjegyzései az erdélyi színészetéről. Történeti Lapok. 1874. 35. sz.
84. A zsibói levéltár. Történeti Lapok. 1874. 35. sz.
85. Szigligeti Ede: Magyar Színészek életrajzai. Bpest. 1878.
86. Kertbeny Károly: Kritikai tanulmányok a pesti színházakról. Bpest. 1878.
87. Kertbeny Károly: Magyarország legrégibb drámairodalma. 1550—1815. Bpest. 1878.
88. — Adomák Pergő Celesztinről. Fővárosi Lapok. 1878. 61. sz.
89. Molnár György: A kolozsvári és nagyváradi színügy. Kolozsvár. 1879.
90. Greguss Ágost: Shakespeare pályája. Bpest. 1880.
91. Déryné naplója. I—II. Sajtó alá rendezte Törs Kálmán. Bpest. 1879—1880.

92. Jakab Elek: Déryné Kolozsvárt. Ország-Világ. 1880.
93. Pap Zsigmond: Lendvay Márton emlékezete. Nagybánya. 1881.
94. Mátrai Béla: A kolozsvári Nemzeti Színház. Kolozsvár. 1882.
95. Beöthy Zsolt: Színműírók és színészek. 1878—1881-ig. Bpest. 1882.
96. Szacsavay Imre: Pergő Celesztinről. Magyar Polgár. 1883. 270. sz.
97. Jakab Elek: Pergő Celesztinről. Magyar Polgár. 1883. 285., 294. sz.
98. Báthory Mihály: Elbeszélések, rajzok és kalandok egy magyar színész életéből. Kassa. 1883.
99. Szacsavay Imre: Kótsi Patkó János. Magyar Polgár. 1883. 289. sz.
100. Szacsavay Imre: G. Jantsó Pál. Magyar Polgár. 1883. 265. sz.
101. Jakab Elek: Jantsó Pál elmés végrendelete. Magyar Polgár. 1884. 14. sz.
102. Nagy K. Sándor: A váradi színészet története. Nagyvárad. 1884.
103. Ferenczi Zoltán: E. Kováts Gyula életrajza. Kolozsvár. 1885.
104. Bártfai Antal: Reformjavaslat a magyar vidéki színészet rendezéséhez. Bpest. 1886.
105. Bayer József: K. Boér Sándor kiadatlan történeti drámái. Egyetemes Philologiai Közlöny. 1887. 750. l.
106. Dr. Váli Béla: A magyar színészet története. Budapest, 1887.
107. Bayer József: A nemzeti játékszín története. I.—II. Bpest, 1887.
108. Karacs Teréz: A régi magyar színészetéről. Arad, 1888.
109. Bunyitai V.: Drámai és operaelőadások Nagyváradon. A Bihar és nagyvárad-i régészeti egyesület jelentése. 1888—1892. 7—10. l.
110. Dr. Váli Béla: Kelemen László, az első magyar színigazgató. Arad, 1888.
111. Dr. Váli Béla: Az aradi színészet története. 1774—1889. Bpest, 1889.
112. Horváth Döme: Shakespeare a magyar irodalomban és színművészetben. Kecskemét, 1889.
113. Endrődi Sándor: Jókainé Laborfalvi Róza és Petőfi Sándorné. Pozsony, 1889.
114. Koltai Virgil: Győr színészete. I.—II. Győr, 1890.
115. Dr. Váli Béla: A magyar színészet műkincseiből. Bpest, 1890.
116. Ferenczi Zoltán: K. Boér Sándor drámái 1792-ből. Az E. M. E. bölcsészettudományi szakosztályának kiadványa. Kolozsvár, 1890. 369 l.

117. Bayer J.: Br. Wesselényi pesti színtársulata történetéhez. Irodalomtörténeti Közlemények. 1891. 225. l.
118. Janovics Jenő: Hamlet-alakítók. Magyar Színpad. (Bpest.) 1891. 3. sz.
119. Janovics Jenő: A »magyar« Hamlet. Magyar Színpad. 1891. 5. sz.
120. Janovics Jenő: Melinda örülete. Magyar Színpad. 1891. 10. sz.
121. Kovács Gyula. ünnepély. Rendezte a kolozsvári Országos Nemzeti Színház. Kolozsvár, 1891.
122. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I—XIV. Bpest, 1891—1914.
123. Benczédi Gergely: Színelőadás Kolozsvárt 1626-ban. Ellenzék. 1892. 235. sz.
124. (F. Z.) Iskolai színelőadás Nagyenyedről 1693 május 2-án. Erdélyi Múzeum. 1892. 179—180. l. Cserei Mihály naplójegyzeteiből közli F. Z.
125. Ferenczi Zoltán: Az erdélyi magyar játékszín kezdetei. Erdélyi Múzeum. 1892. 474. l.
126. F. Z.: Mikor volt Kolozsvárt az első színelőadás? Erdélyi Múzeum. 1892. 454—488, 522—537, 590—606. l.
127. Janovics Jenő: Sonnenthal a mi Nemzeti Színházunkról. Színészeti Közlöny. 1892. 28. sz.
128. Kozma Ferenc: A kolozsvári Nemzeti Színház történetéhez. Kolozsvár, 1892. 258. sz.
129. Kuti Zsigmond: Jancsó Pál. Debreceni Hírlap. 1892. 267. sz.
130. Váradi Antal: Festett világ. I—II. Bpest, 1892.
131. Eszterházy László: Wándza Mihály. Ellenzék. 1893. 191. sz.
132. — Jancsó Pál. Irodalomtörténeti Közlemények. 1893. 28. l.
133. Ferenczi Zoltán: Br. Wesselényi Miklós színjátszó társulata Magyarországon. 1806—1808. Erdélyi Múzeum. 1894. 527—545, 592—609. l.
134. Bakk Endre: Kézdivásárhely és az ottani Jancsó-családok története. Bpest, 1895.
135. Beöthy Zsolt: Színházi esték. Bpest, 1895.
136. Melich János: A legrégebb magyar jezsuita dráma. Irodalomtörténeti Közlemények. 1895. 330. l.
137. — E. Kovács Gyula. Kolozsvár, 1896.
138. Bayer József: A magyar dráma története. Bpest, 1897.
139. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897.
140. Berkeszi István: A temesvári színészet a XVIII.-ik században. Temesvár, 1898.

141. Naményi Lajos: Emléklap a nagyvárad magyar színészet százéves jubileumára. Nagyvárad, 1898.
142. Géresi Kálmán: A debreceni színészet vázlatos története. Debrecen, 1898.
143. Naményi Lajos: A várad színészet története. 1898. Nagyvárad. 33, 41, 43. sz.
144. Déryné naplója. I—III. Sajtó alá rendezte Bayer József. Bpest, 1900.
145. Janovics Jenő: Csiky Gergely élete és művei. I—II. Szeged. Bpest, 1900—1902.
146. Benedek Árpád: A vidéki színészvilág írásban és képben. Arad, 1901.
147. Janovics Jenő: A magyar dráma főirányai. Budapest, 1903.
148. Keresztesy Sándor: Miskolc színészetének története. 1753—1904-ig. Miskolc, 1903.
149. Riedl Frigyes: A magyar dráma története. Bpest, 1904.
150. Várady Antal: Emlékeim. Bpest, 1904.
151. Bajza József: Dramaturgiai írások. Bpest, 1905.
152. Salamon Ferenc: Dramaturgiai dolgozatok. I—II. Bpest, 1907.
153. Janovics Jenő: Évfordulón. Színészeti Közlöny. (Bpest) 1907, 5. sz.
154. Bayer József és Ferenczi Zoltán: Magyar Shakespeare-tár. 1—11. sz. Bpest, 1908—1918.
155. Gyulai Pál: Dramaturgiai dolgozatok. I—II. Bpest, 1908.
156. Várady Antal: Egressy Gábor emlékezete. Bpest, 1908.
157. Badics Ferenc: Shakespeare drámái hazánkban. I—II. Bpest, 1909.
158. Bayer József: Shakespeare drámái hazánkban. Bpest, 1909.
159. Ignotus: Színházi dolgok. Bpest, 1910.
160. Fekete Mihály: A temesvári színészet története. Temesvár, 1911.
161. Rakodczay Pál: Egressy Gábor és kora. I—II. Bpest, 1911.
162. Váradi Antal: Képek a magyar író és színészvilágból. I—III. Bpest, 1911.
163. Váradi Antal: Magyar színészek. Bpest, 1911.
164. Bayer József: Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalomban. Bpest, 1912.
165. Gere Zsigmond: Színész históriák. Bpest, 1912.
166. Molnár Géza: Adatok a kolozsvári első színjátszó társaság történetéhez. Erdélyi Múzeum. 1912. 361—369. l.
167. Váradi Antal: Régi magyar színészvilág. Bpest, 1912.

168. Alszegehy Zsolt és Szlavik Ferenc: Csíksomlyói iskoladrámák. Bpest, 1913.
169. A magyar dráma fejlődése. A kolozsvári színház által rendezett drámatörténelmi sorozatos előadások bevezető beszédei. Bpest, 1913.
170. Császár Elemér: A Bánk bán első kidolgozása. Irodalomtörténeti Közlemények. 1913. 193—194. l.
171. Alszegehy Zsolt: Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyelig. Bpest, 1914.
172. Ambrus Zoltán: Színházi esték. Bpest, 1914.
173. Báthory István: A Nemzeti Színház építésének és lebontásának története. Bpest, 1914.
174. Jókai Mór: A magyar színészet hős-kora. Bpest, 1914.
175. Kádár Jolán: A budai és pesti német színészet története 1812-ig és 1812-től 1847-ig. Bpest, 1914—1923.
- 175a. Kremmer Dezső: A fővárosi színművészet multja. Bpest, 1914.
176. Makkai Ernő: Jancsó Pál hagyatéka a Magyarutcai református templom építésére. Egyházi Ujság. (Kolozsvár.) 1914. 1. sz. 10—11. l.
177. Czobor Alfréd: A kassai színészet története. Kassa, 1915.
178. Antalffy Gizella: Lessing a magyar színpadon. Bpest, 1916.
179. Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet. Bpest, 1917.
180. — Az erdélyi magyar színészet kongresszusa. Ellen-zék. 1920. szept. 22.
181. — Az erdélyi magyar színigazgatók értekezlete. A magyar színészet kulturális sérelme. Színházi Ujság (Kolozsvár), 1920. júl.
182. — Dela Ungurii — citire. Curierul Artelor. 1920. dec.
183. Fehér Dezső: Szentgyörgyi István és dr. Janovics Jenő. Nagyvárad. Napló, 1920. szept. 30.
184. Janovics Jenő: Összinté szavak. Ellen-zék 1920. máj. 7.
185. — Megoldották a magyar színház kérdését. Keleti Ujság. 1920. nov. 3.
186. Perédy György: Dr. Janovics Jenő. Nagyvárad, 1920. szept. 29.
187. Újabb cenzura a színháznál. Keleti Ujság. 1920. okt. 21.
188. Zs. V.: Magyar színészek Mátyás városában. Nagyvárad. 1920. 156. sz.
189. Janovics Jenő: Vádat emelek. Keleti Ujság. 1921. márc. 3.
190. — A magyar színészet sorsdöntő tárgyalásai. Keleti Ujság. 1922. márc. 18.

Döbrentei Gábor,
a magyar drámaírás támogatója.

191. — A magyar színjátszás ügye. Nagyvárad, 1922. máj. 23.
192. Deréki Antal: Vándor komédiások. Bpest, 1922.
193. — Egyesülnek a magyar és román színészek. 5 órai Ujság (Kolozsvár) 1922. márc. 21.
194. Janovics Jenő: A magyar színészet sérelmeiről. Ellenzék, 1922. nov. 14.
195. Kázmér Ernő: Az erdélyi magyar színészet. Kassai Napló, 1922. nov. 30.
196. — Nyolc magyar színerület. Keleti Ujság. 1922. márc. 21.
197. Pataki József: A magyar színészet története 1790—1890. Bpest, 1922.
198. — Aknák a színpad alatt. Keleti Ujság. 1923. jún. 10.
199. — Az erdélyi magyar színész parlament viharos közgyűlése. Ujság (Kolozsvár), 1923. jún. 15.
200. — Az erdélyi színészet rémregénye. Keleti Ujság. 1923. jún. 8.
201. Az erdélyi magyar színházak problémái. Keleti Ujság. 1923. ápr. 10.
202. — A kolozsvári magyar színház. Szabadság (Egyesült Allamok), 1923. dec. 14.
203. — Az ember tragédiája. Keleti Ujság. 1923. jan. 23.
204. — A proskribált Madách. Ujság. (Kolozsvár) 1923. jan. 23.
205. — A népkisebbségi színészet összes kívánságait felveszik a színházi törvénybe. Keleti Ujság. 1923. 105. sz.
206. Betiltották »Az ember tragédiáját«. Keleti Ujság. 1923. jan. 23.
207. Costa Foru cikke a kolozsvári Madách-ünnep leállításáról. Ujság (Kolozsvár). 1923. jan. 30.
208. — Duca külügyminiszter és »Az ember tragédiája«. Keleti Ujság. 1923. febr. 10.
209. Egy beteg ember rágalomhadjárata a magyar színház igazgatója és tagjai ellen. Ujság (Kvár) 1923. máj. 21.
210. — Felforgatták, megcsonkították a magyar színerületeket. Ellenzék. 1923. júl. 21.
211. Imre Sándor: Erdélyi színészek. Dr. Janovics Jenő, a conférancier. Ellenzék. 1923. okt. 14.
212. — Inkvizíciós tárgyalás a magyar színészet ügyében. Ellenzék. 1923. júl. 25.
213. Janovics Jenő: Egy színész jubileumára. (Lengyel Vilmosról.) Keleti Ujság. 1923. ápr. 15.
214. Janovics Jenő: Szentgyörgyi István. Ellenzék. 1923. febr. 20.
215. Kimondották a Magyar Színészegyesület feloszlását. Ellenzék. 1923. 95. sz.

216. Kristóf György: Gyallay Domokos: Az örökös. Pásztortűz. 1923. 1. sz.

211. Mulatóhelynek alakítják át a Farkas-utcai színházat. Színház és Társaság (Kolozsvár). 1923. aug. 25.

218. Románia magyar színészeinek nagygyűlése. Keleti Ujság. 1923. jan. 15.

219. — Színházi élet. Képes Ujság (Kolozsvár). 1923. 1. sz.

220. — A kultuszminiszter lezüllesztí az erdélyi magyar színészetet. Adtál uram koncessziót, de nincs benne köszönet. Ellenzék. 1924. 167. sz.

221. Alfio: In chestiunea teatrului maghiar din localitate. Infrățirea. 1924. 118. sz.

222. — Amerikai magyar lap a kolozsvári magyar színház munkájáról. Ellenzék. 1924. jan. 24.

223. Benczur Vilmos: A kassai játékszn 1816—1916-ig. Kassa, 1924.

223a. Jancsó Béla: Zamolxe. Pásztortűz. 1924. okt. 5.

224. H. S.: Janovics Jenő jubileuma. Ellenzék. 1924. 85. sz.

225. — Janovics Jenő ünneplése a Magyar Színházban. Ellenzék. 1924. ápr. 13.

226. — Janovics Jenő és az új erdélyi irodalom. Vasárnapi Ujság (Kolozsvár), 1924. 15. sz.

227. Janovics Jenő: Aradi Színpad. 1924. ápr. 27.

228. — Janovics Jenő húszezer lejes drámapályázatot írt ki. Ellenzék, 1924. 80. sz.

229. P. Jánossy Béla: Drámai előadások a kolozsvári magyar színházban. Erdélyi Irodalmi Szemle. 1924. 357—359 l.

230. Kázmér Ernő: Az erdélyi magyar színészet. Janovics Jenő nyilatkozata. Kassai Napló, 1924. december 1.

231. Kristóf György: Az erdélyi magyar irodalom multja és jövője. Kolozsvár, 1924.

232. — „Năpasta“ la teatrul maghiar din Cluj. Rampa. 1924. november 10.

233. Szathmári Zoltán: A debreceni színház története. Debrecen, 1924.

234. Szentgyörgyi István: Emlékeim. Kolozsvár, 1924.

235. (Tristán). Dr. Janovics Jenő. Vasárnapi Ujság 1924. 14. sz.

236. — Féljük a színházat. Ujság (Kolozsvár). 1925. június 25.

237. Janovics Jenő: Magyar színészek Bukarestben. Keleti Ujság. 1925. január 25.

238. Janovics Jenő tett legtöbbet a kolozsvári színészet érdekében. Színház és Társaság (Kolozsvár). 1925. 6. sz.

239. E. Janovics: Nu totul dela Stat! Rampa. 1925. november 11.

240. Kristóf György: Jorga a magyar színpadon. Keleti Ujság, 1925. január 3.
241. Kristóf György: Gulácsy Irén: Valuta. Pásztortűz, 1925. 6. sz.
242. Pataki József: A magyar színészet és a nemzetiségek. Szózat. 1925. 49. sz.
243. Pataki József: Egy régi erdélyi játékszín. Szózat. 1925. 72. sz.
244. Schöpflin Aladár: A dráma válsága. Pesti Napló. 1925. 26. sz.
245. Alapi Nándor: Vándorlásunk. I—II. Bpest és Sopron, 1926, 1929.
246. Enyhítik az új színházi törvény magyarellenes intézkedéseit? Brassói Lapok. 1926. júl. 9.
247. Galamb Sándor: Huszonöt év a magyar társadalmi dráma történetéből. Bpest, 1926.
248. Janovics Jenő: Új színházi törvény. Pesti Hírlap, 1926. március 28.
249. Janovics Jerő: Jászai Mari. Pásztortűz, 1926. 503. lap.
250. Janovics Jenő: Jászai Mari. Keleti Ujság, 1926. október 17.
251. — Jászai Mari emlékiratai. (Sajtó alá rendezte Lehel I.) Bpest, 1926.
252. Kristóf György: Magas célkitűzésével kell virágzóvá tenni a színházat. Ellenzék, 1926. 82. sz.
253. Imre Sándor: Színház, Kolozsvár, 1927.
254. Kristóf György: A modern Hamlet. Pásztortűz, 1927. 22. sz.
255. Lugosi Döme: Kelmen László és az első magyar színjátszó társaság, Szeged, 1927.
256. Benyovszki Károly: A pozsonyi magyar színészet története. Pozsony, 1928.
257. — Gál Gábor: Erdélyi színház. Erdélyi Helikon, 1928. 237—239. l.
- 257a. Gyalui Farkas: Vidám dolgok Jancsó Pálról. Keleti Ujság, 1928. 293. sz.
258. Janovics Jenő: A nagyváradi és kolozsvári magyar színház frigykötése. Nagyváradi Napló, 1928. szept. 27.
259. Janovics Jenő: Az öreg színház. Pásztortűz, 1928. 292—294. l.
260. Janovics Jenő: A kolozsvári színház 25 éve. Ujság (Kolozsvár, 1923. június 29.
261. Pukánszky Kádár Jolán: Az országos Széchenyi Könyvtár színészettörténeti forrásanyaga. Magyar Könyvszemle, 1928. 28—40. l.

262. Pukánszky Kádár Jolán: A színészettörténet tudományos rendszerének kialakulása és a magyar színészettörténet, Budapesti Szemle, 1928. 136—147. l.
263. Kujáni János: Adalékok a magyar színjátszás és színpadi szavaltat történetéhez. Pécs, 1928.
264. Kuncz Aladár: Két jubiláns (Várady Miklós és Sebesi Samu), Pásztortűz, 1928. 289—290. l.
265. Zilahy Gyula: Ötven év a színészetnél. Bpest, 1928.
266. Ditrói Mór: Komédiások. Bpest, 1929.
267. Fedák Sári: Útközben. I—II. Bpest, 1929.
268. Gyalui Farkas: A magyar színészet székely nagyjai. Emlékkönyv, a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára, Sepsiszentgyörgy-Kolozsvár, 1929.
270. Janovics Jenő: A kolozsvári magyar színház válsága. Ellenzék, 1929. május 7.
271. Janovics Jenő: Levél Kolozsvárról. Színész Ujság (Bpest), 1929. április 15. sz.
272. Janovics Jenő: Szentgyörgyi István. Színészek Lapja (Bpest), 1929. 4. sz.
273. Lugosi Döme: A szegedi színészet vázlatos története. Szeged, 1929.
274. Olay Ferenc: A magyar színjátszás az utódálamok területén. Bpesti Szemle, 1929.
275. Schöpflin Aladár (szerkesztésében): Magyar Színművészeti Lexicon. I—IV. Bpest, 1929—1931.
276. Ifj. Szász Károly: A magyar színi kritika története 1849—1867-ig. Bpest, 1929.
277. Janovics Jenő: Kevesebb, de jobb társulatot. Ellenzék, 1930. május 4.
278. Németh Antal: Színészeti Lexicon. I—II. Bpest, 1930.
279. — (zekas) Riport Janovics Jenőről, aki most színházában elvesztette igazgatói állását és teljesen elszegényedve, saját színházának irodalmi vezetője lett. Pesti Napló, 1930. április 15.
280. Egy színházlátogató: Rend a dolog veleje. Hírnök, 1931. 159. l.
281. Erdélyi magyar színészet. Magyarság, 1931. 26. sz.
- 281a). Gyalui Farkas: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán. Kolozsvár, 1931. Erdélyi Tudományos Füzetek, 32. sz.
282. P. Jánossy Béla: Színháznyitás előtt. Hírnök, 1931. 1931.
283. P. Jánossy Béla: Manole mester. Goga O. drámája. Hírnök, 1931. 323. l.
284. P. Jánossy Béla: Feketeszárú cseresznye. Hírnök, 1931. 432. l.
285. Magyar Bálint: A Nemzeti Színház előtti magyar színészet történetének vázlata. Bpest, 1931.

286. Németh Antal: A XX-ik század színházi törekvései. Magyar Szemle, 1932. 194—200. l.
287. Rexa Rezső: A Nemzeti Színház leveles ládájából. Irodalomtörténeti Közlemények. 1932. 186—194. l.
288. Serly Lajos: A kolozsvári színház szebb napjából. Pásztortűz, 1932. 177—173.
289. Szacsuvay Gusztáv: Színház és gazdaság. Korunk, 1932. 358—361. l.
290. Szerémy Zoltán: Régi nagy koniédiások. Képes Krónika, 1932. 15. sz.
291. Fodor István: Kántorné, az első magyar tragikai hősnő. Marosvásárhely. 1933.
292. Fodor István: Marosvásárhely színi élete. Marosvásárhely. 1933.
293. Gyalui Farkas: Szentgyörgyi István megiratlan életrajza. Erdélyi Szemle. 1933. 16. sz.
294. Janovics Jenő: Ma 131 éve és ami 1792. nov. 11. óta történt. Pesti Napló, 1933. nov. 12.
295. Janovics Jenő: Katona József: Hogyan fedezték fel a Bánk bánt Kolozsvárt? Keleti Ujság, 1933. nov. 12.
296. Németh Antal: Az ember tragédiája a színpadon. Bpest, 1933.
297. Tabéry Géza: Erdélyi arcképek. Janovics Jenő. Ujság (Bpest), 1933. december 3.
298. Thury Zsuzsa: Nekrológ a kolozsvári magyar színházról. Pesti Napló, 1933. 235. sz.
299. Thury Zsuzsa: Színház Erdélyben. Pesti Napló, 1933. 143. sz.
300. Végh József: Elbúcsúzott Janovics Jenő a magyar színház igazgatói irodájától és a kolozsvári magyar színházról, melynek harminc évig állott az élén. Ellenzék, 1933. szeptember 19.
301. Waldapfel József: Horváth József Elek és az erdélyi drámapályázat. Irodalomtörténeti Közlemények. 1933. 154. l.
302. Császár Edith: Újabb színészettörténeti irodalmunk. Századok, 1934. 201—210. l.
303. Dsida Jenő: A kolozsvári magyar színház kapunyitása. Erdélyi Helikon, 1934. 643—644. l.
304. Hunyadi Sándor: Az erdélyi magyar színjátás. Magyarország, 1934. 174. sz.
305. Janovics Jenő: Búcsú az öreg színházról. Pesti Napló, 1934. július 22.
306. Janovics Jenő: Búcsú az öreg színházról. Keleti Ujság, 1934. augusztus 5.
307. Janovics Jenő: Az ember tragédiája. Keleti Ujság, 1934. február 25.

308. Janovics Jenő: Az ember tragédiája a színpadon. Pásztortűz, 1934. 93—96. l.
309. Janovics Jenő: Ma száz éve, hogy az eltemetett Bánk bán feltámadt a kolozsvári színpadon. Pesti Napló, 1934. szeptember 6.
310. Janovics Jenő: Ma száz éve, hogy a Farkas-utcai színházban feltámadt az eltemetett Bánk bán. I. Keleti Ujság, 1934. szeptember 6. Ua. II. Keleti Ujság, 1934. szept. 7.
311. Janovics Jenő: Visszavonták „Az ember tragédiája” előadásának tilalmát. Keleti Ujság, 1934. 12. sz.
312. Janovics Jenő: Örökölt-e harmincmillió lejt a cluji Magyar Színház? Független Ujság, 1935. okt. 5.
313. Németh Antal: A Bánk bán száz éve a színpadon. Bpest, 1935.
314. Szabédi László: Az erdélyi dráma felé. Pásztortűz, 1935. 160—162. l.
315. Szentimrei Jenő: Az erdélyi magyar nemzeti játékszín. Új Magyarország, 1935. 91. sz.
316. Asztalos Miklós (szerkesztésében): A történeti Erdély. Bpest, 1936.
317. (B. A.): A kolozsvári magyar színház. Láthatár, 1936. 372—373. l.
318. Balogh Edgár: Erdélyi népi színjátszók. Korunk, 1936. 235—237. l.
319. Gyalui Farkas: Mellőzték-e a Bánk bánt a kolozsvári színpadon? Ujság (Bpest). 1936. ápr. 26.
320. Janovics Jenő: Biberach (a kolozsvári Bánk bán előadások 1838-tól 1938-ig), Pásztortűz, 1936. 8—10 l.
321. J. A.: Színházunk mérlege. Pásztortűz, 1936. 365—366. l.
322. Molter Károly: Az erdélyi népi színpad eddigi eredményei, jövő feladatai. Magyar Hírlap, 1936. 33. sz.
323. Alán: Halálra ítélték az erdélyi magyar színjátszást. Nemzeti Ujság, 1937. 214. sz.
324. Gál Gábor: Drámabírálat Erdélyben. Korunk, 1937. 478—480. l.
325. Ignácz Rózsa: Erdélyi vándorszínészek nyomában. Új Magyarország, 1937. 236. sz.
326. Janovics Jenő: Akiket nem tudott Budapest elhódítani. Ecsedi Kovács Gyula és Szentgyörgyi István. Pásztortűz, 1937. 5—6. sz.
327. Janovics Jenő: Akiket Transzilvánia adott Budapestnek. Pásztortűz, 1937. 4. sz. 87—89. l.
328. Janovics Jenő: Színészünneplés (Tóth Elek). Pásztortűz, 1937. 7. sz. 150—151. l.
329. Janovics Jenő: A magyar színészek Bukarestben. Független Ujság, 1937. dec. 24.

330. Járosi Andor: Színházunk karácsonyi játékkárának bemutatói. Pásztortűz, 1937. 69—70. l.
331. Kristóf György: Alkalmas-e szabadtéri előadásra „Az ember tragédiája”? Keleti Ujság, 1937. 239. sz.
332. Magyar Bálint: A százéves Nemzeti Színház. Bpest, 1937.
333. Patkós György: Székely drámák. Magyarság, 1937. 202. sz.
334. Rédey Tivadar: A Nemzeti Színház története. Az első félszázad. Bpest, 1937.
335. Tamás Ernő: A magyar színészet úttörőinek nyomában. Literatura, 1937. 225—227. l.
336. — lán —: Az Erdélyi magyar színjátszás helyzete. Nemzeti Ujság, 1938. 154. sz.
337. — A százéves Nemzeti Színház emlékalbuma. Bpest, 1938.
338. Császár Edit: A magyar játékszínről. Szentpétery emlékkönyv. Bpest, 1938. 107—115. l.
339. Gyalui Farkas: Ditről Mórról és a kolozsvári színház fénykoráról. Keleti Ujság, 1938. 182. sz.
340. Hevesi Sándor: A színház. Bpest, 1938.
341. Janovics Jenő: A százéves Peleskei nótárius. Független Ujság. 1938. október 29.
342. Janovics Jenő: A százéves Peleskei nótárius. Pesti Napló, 1938. október 9.
343. Janovics Jenő: Hogyan épült fel a Magyar Színház mai hajléka, a sétatéri Színkör? Ellenőr, 1938.
339. Janovics Jenő: Ma huszonöt éve, hogy megnyílt az új sétatéri színkör. Keleti Ujság, 1938. 188. sz.
340. Janovics Jenő: Színjátszásunk multjának négy korszaka. I. Pásztortűz, 1938. február 94—99. l.
341. Janovics Jenő: Színjátszásunk multjának négy korszaka. Pásztortűz, 1938. március 141—148. l.
342. Janovics Jenő: November 11. Keleti Ujság, 1938. november 14.
343. Janovics Jenő: Kidőlt egy színész a sorból. Leövey Leó sírhantjánál. Pásztortűz, 1938. aug. 440—441. l.
345. Pukánszky Kádár Jolán: Magyar írók levelei a Nemzeti Színház levéltárában. Irodalomtörténeti Közlemények, 1938. 157—164. l.
346. — Kristóf György: Két erdélyi emlékirat. 1. Az erdélyi magyar színészet hőskora. Nagy Lázár visszaemlékezései. Bevezetéssel ellátta Jancsó Elemér. 2. Magyarországi és erdélyi urak. Pálffy János emlékezései. Sajtó alá rendezte Szabó T. Attila. Budapesti Szemle, 1938. 310—312. l.
347. Pukánszky Kádár Jolán: A százéves Nemzeti Színház. I—II. Bpest, 1938.

348. Kristóf György: Jókai: Erdély aranykora a színpadon. Irodalomtörténet, 1938. 41. l.

349. Kőműves Nagy Lajos: Kolozsvári színészek bukaresti expedíciója 1860-ban. Pásztorú, 1938. 16—21. l.

350. Staud Géza: Magyar színészeti bibliográfia. Bpest, 1938.

351. T. G. Janovics Jenő: Szabadság (Nagyvárad), 1938. augusztus 28.

352. Várkonyi Titusz: Hogyan született meg Kolozsvárt és Kassán a Nemzeti Színház első együttese? Magyar Hírlap, 1938. 18. sz.

353. Bory István: Adalékok a Nemzeti Színház történetéhez. Irodalomtörténeti Közlemények. 1939. 58—63. l.

354. Imre Sándor: Színház. Nagyvárad, 1939.

355. — Jogvédelmi irodát állítanak fel a kolozsvári magyar színpadi szerzők. Ellenzék, 1939. október 20.

356. Jancsó Elemér: Az erdélyi színészet hőskora. Különlenyomat az Erdélyi Ritkaságok első kötetéből. Kolozsvár, 1939.

357. Jancsó Elemér: Az erdélyi nemzeti játékszín 1821 előtt. Szemelvények Nagy Lázár színészettörténeti emlékirataiból. Pásztorú, 1939. 241—248. l.

358. Janovics Jenő: Magyar színészek Bukarestben. Hírlap (Arad), 1939. december 24.

359. Janovics Jenő: Jancsó Elemér: Az erdélyi színészet hőskora. Nagy Lázár visszaemlékezései. Brassói Lapok, 1939. november 12.

360. Janovics Jenő: Amíg a Bánk bán a Nemzeti Színház színpadára eljutott. Pesti Napló, 1939. április 2.

361. Janovics Jenő: November 11. Keleti Újság 1939. november 13.

362. Janovics Jenő: Ecsedi Kovács Gyula. Pesti Napló, 1939. február 19.

363. Janovics Jenő: Ecsedi Kovács Gyula. Keleti Újság, 1939. február 16.

364. K. Nagy Lázár visszaemlékezései: Az erdélyi színészet hőskora. Bevezetéssel ellátta dr. Jancsó Elemér. Erdélyi Ritkaságok, 1. Kolozsvár, 1939.

365. Orbán László: Adalékok a brassói magyar színészet történetéhez 1848-ig. Kristóf-emlékkönyv. Kolozsvár, 1939. 191—220. l.

366. Pellion Ervin: Jókai népszínművei és társadalmi drámái. Kristóf-emlékkönyv. Kolozsvár, 1939. 220—236. l.

367. Balassa Imre: Déryné, egy régi színésznő élete. Bpest, 1940.

368. — Emlékiratban tiltakozik a magyar diákság a kolozsvári színház mai vezetése miatt. Jóestét, 1940. 115. sz.

369. — Erdély. (A Magyar Történelmi Társulat kiadása). Bpest, 1940.
370. Jancsó Elemér: Vergangenheit und Zukunft der siebenbürgischen Schauspielkunst. Pester Lloyd, 1940. dec. 15.
371. Janovics Jenő: A Farkas-utcai színház. Bpest, 1940.
372. Janovics Jenő: Közönségnevelés a Farkas-utcai színházban. Pásztortűz, 1940. 84—89. l.
373. Janovics Jenő: Az első magyar Hamlet. Pásztortűz, 1940. 342—347. l.
374. — A visszatért Erdély üdvözlése. Magyar Színész. (Bpest), 1941. aug.—szept.
375. Cselle Lajos: Az erdélyi színészet 23 esztendeje. Magyar Színész. (Bpest), 1941. aug.—szept.
376. Dömötör Mihály: Műkedvelők a hivatásos színjátszás megújításaért. Erdélyi Helikon, 1941. 411. l.
377. Gábor István: Hogyan folyt le 1919. szeptember 3-án az utolsó magyar előadás a kolozsvári Nemzeti Színházban? Ujság (Bpest), 1941. június 29.
378. Gredinár Aurél: A kisebbségi színház hőskora (1931-től a felszabadulásig), Ellenzék, 1941. november 8.
379. Gyalui Farkas: A kolozsvári Nemzeti Színház ünnepéhez, Ellenzék, 1941. november 8.
380. Horváth Elek: Ünnepe a kolozsvári magyar színházban. Erdélyi Helikon, 279. l.
381. Illés Endre: Vitézi lélek. Erdélyi Helikon, 1941. 201. l.
- 381a. Janovics Jenő: A Farkas-utcai színház. Bpest, 1941.
382. Janovics Jenő: A kolozsvári Nemzeti Színház megújítása 1906-ban. Pesti Hírlap, 1941. november 9.
383. Janovics Jenő: A kilencven éves Ditrói Mór. Magyar Nemzet, 1941. október 23.
384. Janovics Jenő: Hogyan épült fel a most újjáéledő kolozsvári Nemzeti Színház? Ellenzék, 1941. nov. 8.
385. Kis Jenő: A kolozsvári Nemzeti Színház kapunyitása. Erdélyi Helikon, 1941. 814. l.
386. K. K. Kié a kolozsvári Nyári Színkör? Keleti Ujság. 1941. április 25.
387. Ligeti Ernő: Súly alatt a pálma. Kolozsvár, 1941.
388. Mikó Imre: Huszonkét év. Budapest, 1941.
389. Serényi Gusztáv. Lenni!... Lenni! Szabadság (Bpest), 1941. november 14.
390. Táray Ferenc: A színház jövője. Ellenzék, 1941. november 8.
391. — Újjászervezték a kolozsvári Színpártoló Egyesületet. Ellenzék. 1941. szept. 15.
392. A kolozsvári ünnep. Reggeli Magyarország, 1942. november 17.

393. Bisztray Gyula: Színházi esték. 1930—1940. Bpest, 1942.
394. Bókay János: A legmagyarabb színház. Erdélyi Helikon, 1942. május 305—309. l.
395. Bory István: Szentgyörgyi István. Erdélyi Helikon, 1942. november, 715—719. l.
396. — Fáy kultuszállamtitkár beszéde a kolozsvári Nemzeti Színház százötvenéves jubileumán. Keleti Ujság, 1942. november 17.
397. Gredinár Aurél: „Kolozsváron színházat játszani felelősségteljesebb feladat, mint bárhol hazánkban!” mondotta br. Kemény János igazgató az erdélyi színjátszás 150 éves jubileumán. Ellenzék, 1942. nov. 16.
399. Heszke Béla: Kolozsvári színházi esték. Erdélyi Tudósító. 1942. 2. sz. 29—30. l.
400. Horváth Elek: A kolozsvári színjátszás és zeneélet emlékei. Erdélyi Helikon, 1942. január. 48—52. l.
401. Horváth Elek: A kolozsvári Nemzeti Színház előadásai. Erdélyi Helikon, 1942. jan. 55—57. l.
402. Hóry Etelka: Kolozsvári műkedvelők a Farkas-utcai színpadon. Keleti Ujság, 1942. nov. 15.
40. Jancsó Elemér: A százötvenéves kolozsvári színjátszás. Ország Utja. 1942. szeptember.
404. Janovics Jenő: Szentgyörgyi István születésének századik évfordulója. Ellenzék, 1942. március 7.
405. Janovics Jenő: Épül a Hunyadi-téri színház (részlet J. J. „A Hunyadi-téri színház” c. most készülő könyvéből. Pásztortűz, 1942. febr. 52—55. l.
406. Járosi Andor: A Farkas-utcai színház. (Janovics Jenő könyve). Pásztortűz, 1942. febr. 49—51. l.
407. Kádár Imre: A kolozsvári színjátszás adatai. Erdélyi Helikon, 1942. május. 315—322. l.
408. Kádár Jolán (Pukánszky): A Nemzeti Színház százéves története. I—II. Bpest, 1942.
409. Kádár Jolán (Pukánszky): Kótsi Patkó János. Erdélyi Helikon, 1942. novembr. 707—714. l.
410. Kádár Jolán (Pukánszky): Erdélyi színjátszás. Erdélyi Helikon. 1942. május. 261—266. l.
411. Kemény János: Kisebbségi és nemzeti színjátszás. Erdélyi Helikon, 1942. május, 297—304. l.
412. Kéki Béla: A másfélszázados forduló. Ellenzék, 1942. november 14.
413. Kiss Pál: Marosvásárhely története. Bpest, 1942.
414. Kós Károly: A kolozsvári színjátszás hajlékai. Erdélyi Helikon, 1942. május, 340—343. l.
415. Kovács László: A színház. Erdélyi Helikon, 1942. május. 253—260. l.

416. A kolozsvári színház és a zene. Erdélyi Helikon, 1942. 330—334. l.

417. Lakatos István: Az első magyar dalmű születése Erdélyben. Pásztortűz, 1942. május, 220—225. l.

418. Maksay Albert. 1827. február 3-án. Erdélyi Helikon, 1942. május, 267—275. l.

419. R. Nagy András: Színházi napló. Erdélyi Helikon, 1942. november, 739—742. l.

420. Nagy Elek: Erdélyi színjátszás 1792—1942. Keleti Ujság, 1942. nov. 14.

421. Németh Antal: Az erdélyi drámairodalom a Nemzeti Színházban. Hítel, 1942. 3. sz. 180—182. l.

422. Spectator: A hősi jubileum. Magyar Nemzet, 1942. november.

423. Szabó István: A kolozsvári színjátszás mai kérdései. Hítel, 1942. 3. sz., 158—165. l.

424. Szabó István: A színház és zenekiállítás. Erdélyi Helikon, 1942. június, 419—420. l.

425. Szabó István: A Farkas-utcai színház életregénye. (Janovics Jenő könyve). Erdélyi Helikon, 1942. május, 353—356. l.

426. Szabó Lajos. A Nemzeti Színház százéves története. (Pukánszky Kádár Jolán könyve). Erdélyi Helikon, 1942. május, 356—362. l.

427. — Százötven év. Magyar Ujság, 1942. nov. 14.

428. — A másfél évszázados kolozsvári színjátszásnak hódolt vasárnap a város közönsége. Magyar Ujság. 1942. nov. 16.

Az Erdélyi Ritkaságok előfizetői és pártolói.

- Br. *Aczél Ede*, Kolozsvár.
 Dr. *Ajtaí Miklós*, Páris,
Ajtaí Mihály, Marosvásárhely.
 Dr. *Asztalos Miklós*, Budapest.
 Dr. *Asztalos Sándor*, Kolozsvár.
- Babos István*, Kolozsvár.
Bagaméry Zsombor, Kolozsvár.
- Dr. *Balázs Endre*, Kolozsvár.
 Dr. *Baráth Tibor*, Kolozsvár.
 Dr. *Bartha Ignác*, Kolozsvár.
 Dr. *Báthory János*, Budapest.
Benkő Gábor, Kolozsvár.
 Dr. *Bertalan István*, Budapest.
 Gr. *Bethlen György*, Kolozsvár.
Bezdán József, Kolozsvár.
Blás István, Marosvásárhely.
Bindácz Mihály, Kolozsvár.
Biró Ferenc, Kolozsvár.
Biró Gábor, Kolozsvár.
- Dr. *Biró Mózes*, Kolozsvár.
 Dr. *Biró Sándor*, Kolozsvár.
 Dr. *Biró József*, Nagyvárad.
 Dr. *Biró Venczel*, Kolozsvár.
 Dr. *Bisztray Gyula*, Budapest.
 Dr. *Blédy Géza*, Arad.
 Dr. *Blankenberg V.* Kolozsvár.
Blumenfeld Gábor, Kolozsvár.
- Dr. *Boskovits Imre*, Kolozsvár.
Bod Pál, Budapest.
Bodó György, Kolozsvár.
 Dr. *Bodor György*, Budapest.
 Dr. *Boér László*, Szatmár.
Boér Pál, Budapest.
Bonyhai István, Kolozsvár.
Borsai András, Kolozsvár.
 Dr. *Botár István*, Kolozsvár.
 Dr. *Böszörményi Sándor*, Kolozsvár.
Brüll Emánuel, Kolozsvár.
- Dr. *Császár Károly*, Kolozsvár.
Csikszeredai róm. kath. főgimnázium.
Csízhegyi Andor, Kolozsvár.
 Dr. *Csomos Miklós*, Budapest.
 Dr. *Csögör Lajos*, Kolozsvár.
- Dr. *Darkó Akos*, Kolozsvár.
Debreceni Egyetemi Könyvtár.
Debreceni ref. főgimnázium.
Debreceni Egyetemi Irodalomtörténeti Intézet.
 Dr. *Debreczi Sándor*, Sepsiszentgyörgy.
Diamant Izsó, Kolozsvár.
Dobolyi Lajos, Budapest.
 Dr. *Döri Béla*, Kolozsvár.
Dunky Jenő, Kolozsvár.

- Erdélyi Gazdasági Egylet
Könyvtára, Kolozsvár.
Erdélyi Tudományos Inté-
zet, Kolozsvár.*
- Br. Eötvös József Kollégium,
Budapest.
- Dr. Farkas Ferenc, Budapest.
Dr. Farkas Tibor, Kolozsvár.
Dr. Ferenczi Sándor, Máramar-
ossziget.
Dr. Feszt György, Kolozsvár.
Dr. Finna Béla, Budapest.
Finta Gerő, Nagyvárad.
Dr. Fogarasi Géza, Kolozs-
vár.
Dr. Fogarasi József, Kolozs-
vár.
Fővárosi Könyvtár, Bu-
dapest.
- Dr. Gál István, Budapest.
Gál Kelemen, Kolozsvár.
Gerstenbrein Arthur, Ko-
lozsvár.
Dr. Gergely Pál, Budapest.
Guráth Béla, Kolozsvár.
Dr. Guzner Miklós, Kolozsvár.
Dr. Glündisch Mihály, Kolozs-
vár.
- Dr. György Lajos, Kolozsvár.
Gyulafehérvári róm. kath.
főgimnázium.
- Ifj. Hadházi Sándor, Kolozs-
vár.
Dr. Halász Pál, Kolozsvár.
Ifj. dr. Harsányi István, Sárospatak.
Dr. Hegedüs Loránt, Buda-
pest.
Herepei János, Sepsiszent-
györgy.
Horváth Béla, Kolozsvár.
Horváth Elek, Kolozsvár.
Dr. Huszár Lajos, Budapest.
- Dr. Ihász Béla, Kolozsvár.
- Imecs Márton, Kolozsvár.
Dr. Imre Kálmán, Kolozsvár.
Dr. Incze Béla, Beszterce.
- Dr. Jancsó Béla, Kolozsvár.
Szentgericzei Jakab Jenő,
Kolozsvár.
Jancsó Lázár, Páké (Há-
romszék vm.)
Jancsó Sándor, Marosvá-
sárhely.
Jancsó Vilmos, Budapest.
Janovics Jenő, Kolozsvár.
József Ákos, Kolozsvár.
Dr. János Gáspár, Kolozsvár.
Járosi Andor, Kolozsvár.
Dr. Jászai Pál, Kolozsvár.
Dr. Joksmann Ödön, Kolozs-
vár.
- Dr. Karácsony Benő, Kolozs-
vár.
Dr. Katona Lajos, Kolozs-
vár.
Kelemen Béla, Kolozsvár.
Kelemen Lajos, Kolozs-
vár.
Dr. Kelemen László, Kolozs-
vár.
Br. Kemény János, Marosvécs.
Dr. Keresztes Zsigmond, Ko-
lozsvár.
Dr. Király Jenő, Kolozsvár.
Dr. Kispál László, Kolozsvár.
Kolozsvári róm. kath. fiú-
főgimnázium.
Kolozsvári ref. fiúfőgim-
názium.
Kolozsvári ref. leány fő-
gimnázium.
Kolozsvári unitárius fiú-
főgimnázium.
Kolozsvári Egyetemi
Könyvtár.
Kolozsvári ref. theológia.
Kolozsvári unit. theológia.
Kolozsvári Magyar Ka-
szinó könyvtára.

- Dr. Kolumbán Mária, Kolozsvár.
Kory József, Kolozsvár.
- Dr. Kornhoffer Vilmos, Szászrégen.
- Dr. Kótay Pál, Kolozsvár.
Kovács Benedek, Marosvásárhely.
Kovács László, Kolozsvár.
- Dr. Kristóf György, Kolozsvár.
Kuck Ferdinánd, Kolozsvár.
- Lakatos István, Kolozsvár.*
Lám Béla, Budapest.
László Dezső, Kolozsvár.
- Dr. László Endre, Kolozsvár.
László Tihamér, Kolozsvár.
Losonci állami főgimnázium.
Lőrinczi Ferenc, Kolozsvár.
Löw Rudolf, Kolozsvár.
- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest.*
- Dr. Makkai László, Kolozsvár.
Maksay Albert, Kolozsvár.
Mandula Jenő, Kolozsvár.
Marosvásárhelyi ref. kollégium.
Marosvásárhelyi róm. kath. kollégium.
Márkus Lajos, Kolozsvár.
- Dr. Mártonffy László, Kolozsvár.
- Dr. Mester Gábor, Kolozsvár.
Mestitz János, Kolozsvár.
Mezei Gyula, Kolozsvár.
- Dr. Mezey Mihály, Kolozsvár.
- Idb. dr. Mikó Imre, Kolozsvár.
Ifj. dr. Mikó Imre, Kolozsvár.
Dr. Mikó Lőrinc, Kolozsvár.
Dr. Mikó Tibor, Budapest.
Dr. Molnos Lipót, Páris.
- Molter Károly, Marosvásárhely.
Moskovits József, Kolozsvár.
Müller Géza, Kolozsvár.
- Dr. Nagy András, Gyergyószentmiklós.
- Dr. Nagy László, Kolozsvár.
Szőkefalvi Nagy Sándor, Kolozsvár.
Nagy Sándor, Budapest.
Nagyeniedi ref. kollégium.
Nagyvárad ref. leánygimnázium.
Népies Irodalmi Társaság.
Naszódi állami főgimn.
- Dr. Neumann Jenő, Kolozsvár.
- Dr. Oberding József, Kolozsvár.
- Dr. Óvári Elemér, Kolozsvár.
- Dr. Pais Dezső, Budapest.
- Dr. Parádi Kálmán, Kolozsvár.
Pálffy Endre, Naszód.
- Dr. Pálffy László, Kolozsvár.
Pánczél Pál, Kolozsvár.
Pellion Ervin, Marosvásárhely.
Pécsi Egyetemi Könyvtár.
- Dr. Péterffy Jenő, Kolozsvár.
- Dr. Péterffy Pál, Kolozsvár.
Pogány Albert, Nagyenied.
- Dr. Pollák Miksa, Kolozsvár.
- Rédei Károly, Budapest.*
Reischel Arthur, Kolozsvár.
Reviziós Liga Könyvtára, Budapest.
Rohonyi Vilmos.
Rohonyi Károly.
- Dr. Roth Marcel, Kolozsvár.

- Sántha Lajos*, Csikszereda.
Sárospataki ref. kollégium.
Sepsiszentgyörgyi ref. Mikó-kollégium.
- Dr. *Silai István*, Kolozsvár.
 Dr. *Suba Károly*, Kolozsvár.
 Dr. *Soó Rezső*, Kolozsvár.
 Dr. *Steiner Pál*, Kolozsvár.
- Ifj. *Szabó Géza*, Nagyenyed.
 Dr. *Cs. Szabó László*, Budapest.
Szabó Magda, Kolozsvár.
 Dr. *Szabó Sándor*, Budapest.
 Dr. *Szakáts Kálmán*, Budapest.
 Dr. *Szakáts Lajos*, Kolozsvár.
Szász Árpád, Zilah.
 Dr. *Szathmáry János*, Kolozsvár.
 Dr. *Szádeczky Elemér*, Sopron.
 Dr. *Szász Zsombor*, Budapest.
 Dr. *Szánthó Miklós*, Kolozsvár.
 Ifj. *Szele Márton*, Kolozsvár.
Szenczei László, Budapest.
Széchenyi Könyvtár, Budapest.
Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
 Dr. *Szilágyi Olivér*, Marosvásárhely.
Szilágyosomlyói állami főgimnázium.
 Dr. *Szücs Elemér*, Kolozsvár.
- Tamási Áron*, Kolozsvár.
Tatár Géza, Zilah.
Tatár Ferenc, Kolozsvár.
Tárcza Bertalan, Kolozsvár.
 Gr. *Teleki Adám*, Marosújvár.
- Gr. *Teleki Ernő*, Kolozsvár.
 Gr. *Teleki Géza*, Kolozsvár.
 Dr. *Takáts Zoltán*, Kolozsvár.
Temesvári róm. kath. főgimnázium.
 Dr. *Tolnai Gábor*, Budapest.
 Dr. *Tonk Emil*, Kolozsvár.
 Dr. *Tusa Gábor*, Kolozsvár.
 Dr. *Tóth László*, Kolozsvár.
- Udvari István*, Kolozsvár.
Ungváry Sándor, Kolozsvár.
Urbán Andor, Dés.
 Dr. *Ürmössy József*, Kolozsvár.
 Dr. *Ürmössy Károly*, Kolozsvár.
- Varró Dezső*, Dés.
Vámszer Géza, Kolozsvár.
 Dr. *Váraday Gábor*, Kolozsvár.
 Dr. *Váró György*, Udvarhely.
Vásárhelyi Boldizsár, Kolozsvár.
Vásárhelyi János, Kolozsvár.
 Dr. *Vásárhelyi László*, Kolozsvár.
 Ifj. dr. *Vékás Lajos*, Kolozsvár.
 Dr. *Veégh Sándor*, Marosvásárhely.
Vass László, Budapest.
Walter Gyula, Kolozsvár.
 Gr. *Wass Albert*, Kolozsvár.
- Zilahi ref. főgimnázium.*
 Dr. *Zolnai Béla*, Kolozsvár.
Zöld Márton, Kolozsvár.
 Dr. *Zsakó Gyula*, Budapest.
 Dr. *Zsakó István*, Budapest.
Zsakó Zoltán, Kolozsvár.

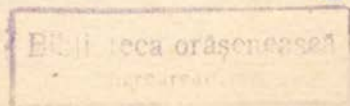
TARTALOMJEGYZÉK

1. Előszó	— — — — —	3
2. Az erdélyi színészet hőskora	— — — — —	5
3. Káli Nagy Lázár visszaemlékezései	— — — — —	11
4. Jegyzetek	— — — — —	11
I. Káli Nagy Lázár élete	— — — — —	109
II. Káli Nagy Lázár műveinek kézirata	— — — — —	113
III. Néhány úttörő élete	— — — — —	114
IV. Bibliográfia	— — — — —	121
5. Az Erdélyi Ritkaságok előfizetőinek és pártolói- nak névsora	— — — — —	140

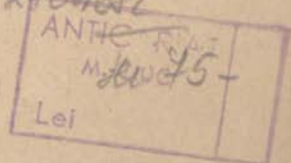

8369.2

12

9/27/02

MINERVA
KOLOZSVÁR